

„ივერიის ბიბლიოთეკა“

9

გაროზბილი

მოთხრობა

ი. ელფთერძისა.

პ რ ი მ ი ა

№№ 10—11

1905

ტფილისი

1. 25

„ივერიის ბიბლიოთეკა“

35108

გაროზბილი

მოთხოვა

ი. ელფთერძისა.

პ რ მ მ ი ა
№№ 10—11

1905
ტფილისი

Дозволено цензурою. г. Тифлисъ, 28 февраля 1906 г.

გ ა რ ო ზ გ ი ლ ი

(მოთხრობა)

I

ჯარის-კაცს ილია ძიბძიბაძეს, ჩვეულებისამებრ, ადრე გამოეღვიძა. ადგომით კი არ ადგა. ბალახზედ მწოლიარემ თვალები ცას გაუშტერა.

ცის ლაჟვარდოვანი კამარა სარკესავით მოკრიალებულია, უღრუბლო; სამწუხაროდ, ცოტა შორს არის, თორემ ჩვენი მხედარი თავისს აბურძღნულ თმა-წვერულვაშს ცის ანკარა ზედაპირში ადვილად დაინახავდა.

დიდი ხანი უყურა უაზროდ ილიამ ზევიდან გადმოქედილს უსაზღვრო თაღს ქვეყნისას. მერე თვალები დედამიწისაკენ გადაატრიალა და, პირზე ღამილ-მომდგარმა, აბიბინებულ ბალახს სიამოვნებით ხელი გადუსვა. დანამულმა ბალახმა ხორცის კანი დაუსველა, რის გამო მთელს სხეულში საამო ჟრუანტელმა დაურბინა.

— დროა ადგომისა... — გაიფიქრა ილიამ და, ფეხზე ამართულმა, თვალი არე-მარეს მიაველ-მოავლო. ერთ ხანს დააშტერდა ტყეს, საიდანაც ჩიტების მხიარული ჟღურტული და ჭიკჭიკი მოისმოდა. ამ ჭიკჭიკს

უერთდებოდა ცელქ სიოსაგან ამოძრავებულის ფოთლების ნელი შრიალი, რომელიც კაცის ყურს იღუმალ ჩურჩულივით ჩაესმოდა.

ბუნების სიკეკლუცემ, მყუდროებამ საამურად აატოკა ილიკოს გული და კმაყოფილება მოჰფინა. მან მსწრაფლ აკეცა საბანი და ფარაჯა, რომელზედაც იწვა, და იქვე კარავში შეიტანა. კარავი სავსე იყო. ჯარის-კაცები თითქმის ერთი-ერთმანეთზედ ეყარნენ. ზოგს გულისძლით ეძინა, ზოგი-კი გამოღვიძებულიყო და მთქნარებით იჩმუჩნებოდა, იზმორებოდა. კარავში საშინელი სუნი იდგა. ჰაერზე მყოფს ბიბძიბაძეს თავბრუ დაესხა.

უფროსმა ჯარის-კაცმა (უნტერ-ოფიცერმა), რომელსაც, ის იყო, თვალები დაეჭყიტნა, რა დანახა ძიბძიბაძე ლოგინით ხელში, მრისხანეთ შესძახა:

— ეჰეი, შენ!.. სადა ბრძანდებოდი? საიდან მოგაქვს ეგ ლოგინი?— არ იცი, აღკრძალულია კარავს გარედ წოლა?! გაჩვენებ შენს სეირს!.. დამაცადე ავდგე!.. ამ დამუქრების შემდეგ უფლება-მოსილმა უფროსმა მწოლიარე ჯარის-კაცთ შეუძახა:— ადექით რაღა, თქვე... ეშმაკის კერძო...

ძიბძიბაძე, რომელსაც რუსულისა არა ესმოდა-რა, მაინც მიჰხვდა უფროსის მუქარას. ამ ამბავმა მისი მხიარულება, ცოტა არ იყოს, ქარს გაატანა. ილია მშიშარა არ იყო, მაგრამ უსიამოვნებას ერიდებოდა შარიან უფროსთან.

ჯარის-კაცი წამოიშალნენ, ტანისამოსი მარჯვედ ჩაიცვეს და გარედ გავიდნენ პირის დასაბანად. ძიბძიბაძეც მათ გაჰყვათ.

ამ დროს მზემაც ამოჰყო თავი, სხივები გამოაშუქა

და ბალახზედ ნასხური ცილი ნამი თვალ-მარგალიტები-
ვით ანთო. წელანდელივით როდი აუტგერა გული ძიბ-
ძიბადეს მზის სხივებით მორთულ ბუნების მშვენებამ. თა-
ნაც ამხანაგები გამოეხუმრნენ, დასცინოდნენ.

— არა, რა ეგრილებოდა და... გარედ...—მიჰმარ-
თა ერთმა ჯარის-კაცმა მეორე ჯარის-კაცს და თანაც
ეშმაკურად თვალები ილიკოსაკენ აღმაცერად გააპარა.—
ნეტავი ძიბძიბადეს!.. ჩვენ ვინ გვალირსებს, შვილოსან,
გრილ ნიავს... მაგრამ ეს-კია, გაგრილებას მუდამ
გაფიცხება მოსდევს ხოლმე... ეგრე არ არის, ძიბძიბა-
ძე?!..—ამ სიტყვებმა ჯარის კაცებში სიცილი ასტება.

— რას იღრიჭები?.. რა გიკვირს? მე ვიცი, შენ-კი
დაიწუნებდი ბალახზე წოლას? ღმერთი-რჯული, ჩვენს
„ბალატკაში“ არ დაიდგომლება... კინალამ გული შამი-
ლონდა... რომ ველარ გავძელო, ავდექი და გარედ გამო-
ვიპარე...—უპასუხა ძიბძიბაძემ მოცინარე ბიჭებს.

— ჰო, მე და ჩემმა ღმერთმა!.. რა ოხრული „ზაკო-
ნია“... ზაფხულში გარედ ნუ დაწვებითო... აყროლებულ
„ბალატკაში“ ეყარენითო... არა, ამას რა სჯობია? გაშალე
ბალახზედ ლამაზად ფარაჯა, დაიდე თავ-ქვეშ გუდა-ნა-
ბადი და წამოწექ შენთვის ბატონ-კაცურად... აქეთ-იქი-
დან ნიავი, ზევიდან მთვარე... და იხვრინე...—სთქვა
ერთ-ერთმა ჯარის კაცთაგანმა.

— აბა, ეგა თქვი და!..—შეჰყვირა ღიმილით ძიბძი-
ბაძემ, რომელსაც ამხანაგის სიტყვები ძალიან იამა.

უცბად გულიანი, ხარხარი გაისმა. ილიკო მიჰხვდა,
რომ თავი გაიმასხარავა. ისე მოეწონა ამხანაგის მიერ
აღწერილი სურათი გარედ წოლისა, რომ ვერ შეამჩნია,

რა დაცინვაც გამოკრთოდა იმის იტყევებში, ილიკოსადმი მიმართული, და გულუბრყვილოდ კვერი დაუკრა.

— თქვენც შეგარცხვინათ, — თქვენთან მოლაპარაკეც!.. — უთხრა მან ამხანაგებს სირცხვილისაგან გაწითლებულმა და პირის დასაბანად გასწია.

სააგარაკოდ დაბანაკებულმა ჯარის-კაცთა რაზმმა უკვე გამოიფხიზლა. ყველანი ეშურებოდნენ მარდად გაეთავებინათ ჩაცმა-დახურვა, რომ „უტრენი სმოტრზედ“ თავისს დროზედ გამოცხადებულიყვნენ.

II

ძიბძიბაძემაც გაიგრილა პირისახე წყაროს წყლით, შეიწმინდა, ჩაიცვა ჩოხა-ახალუხი და გამოცხადდა უფროსთან, რომელსაც ჯარის-კაცი ერთ რიგზედ დაემწკრივებინა და ტანისამოსს უშინჯავდა. ძიბძიბაძე თავის ადგილას დადგა. გულში ღარღლი უტრიალებდა, ვაი-თუ უფროსმა მუქარა დასრულოს და ხათაბალა რამ ამიტეხოსო.

უფროსი ჯარის-კაცთ ძალიან გულ-მოდგინედ ათვალიერებდა; ამასთანავე ხან-და-ხან მისი მარჯვენა ხელი თავისუფლად გაითამაშებდა ხოლმე ხან ერთისა და ხან მეორის სახეზედ, კისერზედ, გვერდებზედ, იმის მიხედვით, თუ ვისი რა იზიდავდა დალოცვილ მერჯვენას — სახე, კისერი თუ გვერდები. თანაც, რაღა თქმა უნდა, ამ მეგობრულ მუჯღუგუნებს შესაფერის ლექსით აზავებდა, როგორც მაგალითად: „ახ ტი მამზაღლა“ — „ასიოლა ტი, ასიოლ“, ჩორტ-ყე ტი, ია ტე სკაჟუ“ — და ამისთანებით.

აი, მოახლოვდა ძიბძიბაძის ჯერიც. უფროსმა შობიდანვე დაუწყა თითის ქნევა.

Ааа, голубецъ! Посмотрю-ка на тебя...

დაღრეჯილის სახით მიუახლოვდა იგი ძიბძიბაძეს, რომელიც ქანდაკებასავით გაუნძრეველი იდგა. კილოზედ შეატყა, რომ უფროსი საკეთილოდ არ უქნევს თითს და რომ გაბოტილი, ტუჩებზედ დორბლ-მომდგარი და ზიზღნარევი კმაყოფილებით ტყუილად არ შესცქერის. ილიკას გული უჩქოროლავდა, სხეულში რაღაც უსიამოვნო ჟრუანტელი უვლიდა, თითქოს ზურგზედ გველმა გაუსრიალაო, და თვალები უფროსისათვის ვერ მიექცია.

უფროსმა აათვალ-ჩაათვალიერა ძიბძიბაძე და ჩოხის ერთ ადგილას / ქინძისთავის ტოლა ნაჩვრეტი შეამჩნია; ამ აღმოჩენამ ჩვენი მკვლევარი ცას დააწია; მან სალოკი თითი ჩოხის დაზიანებულ ადგილთან მიიტანა და დაუწყა შიგ ყოფა.

— ეს რა არის, რა? ჰაი შე მამაძაღლო შენა!.. მე შენ გიჩვენებ...—ამასთანავე განრისხებულმა უფროსმა თითი შეჰყო ნაჩვრეტში, გააგანიერა იგი და მერე თავისაკენ გამოსწია. ძველმა და დაჩრჩნილმა მაუდმა ფხრაწანი მოიღო და უფროსმა თითს უშველებელი ნაფლეთი გამოატანა. მაუდის ნაგლეჯი ძიბძიბაძეს წასჩხირა ცხვირში და დაუწყა ფეხებს ბრაკუნნი.

— ეს რა არის, რა? ესე დაგლეჯილი უნდა გამოხვიდე ხოლმე? სხვა რაში ხარ კარგი, შე უბედურო, რომ ტანისამოსი მაინც არა გაქვს რიგზე? მარჯვენა მხარი შენ არ იცი და მარცხენა... შენისთანა მხეცებს აი ასე უნდა!..—აქ უფროსი განზე გადგა, გაშალა მკლავი და...

მაგრამ ამ დროს ისეთი ამბავი მოხდა, რამაც უფ-

როსის განზრახვა სხვა მხრით წარმართა. როდესაც იგი სილისათვის ემზადებოდა, ერთბაშად თვალი ხელქვეითის სახეს მოჰკრა.

ძიბძიბაძეს სახე მოქუშული ჰქონდა, თითქო ნისლი-მობურული მთა არისო. თვალები-კი ელვასავით ცეცხლს აკვესებდა. ტუჩები გაჰფითრებოდა და ძალზე უთრთოლავდა. შუბლ-შეკრულობის გამო წარბები ერთმანეთში გადახლართულიყო და თვალებს ისრებივით ზედ გადმოსწოლოდა. ლოყებზე აღმური ასდიოდა.

გულთმისანი როდი უნდა ყოფილიყო ადამიანი, რომ ადვილად გამოეცნო, რაც ახლა ილიკოს არსებაში ამბავი ხდებოდა. უფროსი მიხვდა ხელქვეითის სულიერ-ჰბორგვას, როცა თვალებში ჩააშტერდა. ამ მიხვედრამ იგი გააჟრჟოლა, თითქოს ცეცხლმა თვალებ-წინ გაუელვაო. პირუტყვეულმა აღლომ გაფრთხილებისამ ნათლად აგრძნობინა, რომ აკანკალებული, დამუჭული ხელები ძიბძიბაძისა სიკეთეს არ დააყრის, თუ ერთი ამოძრავდა. ამისგამო მან გასარტყმელად გაშლილი მკლავი ანაზდეულად კისერზედ მოისვა, თითქოს თავი მოიქექაო, და, გვერდზედ სახე-მიღრეცილმა, შებუხლუნებით უთხრა ძიბძიბაძის:

ИШЬ, СМОТРИТЬ КАКЪ ЗВѢРЬ, ТОЧНО ХОЧЕТЬ СЪѢСТЬ... ახლავე დაიკერე ჩოხა, მაგრე არა გნახო, თორემ მე ვიცი შენი—დაუმატა მან რიხიანად და ძიბძიბაძის გვერდზედ მდგარს ჯარის-კაცს მიუახლოვდა:

— ბიჭო, ძალიან გადარჩი აი! ძაღლის ბედი გაქვს სწორედ... — წასჩურჩულა ილიკოს მეორე გვერდზე მდგარმა ჯარის-კაცმა.

— მაშ არა და შენსავით კისერს მივუშვერდი ვილაც უნიფორმეილს... — უპასუხა თავმოწონებით ილიკომ.

ჯარის-კაცებმა სიცილი დაიწყეს, მაგრამ უფროსის რიხიანმა ხმამ მალე გააჩუმა.

— Молчать, ослы!.. რას იცინით, რომ იცინით!.. აბა, გამოდით საგიმნასტიკოთ...

III

ჯარის-კაცი დაიშალნენ და, ორიოდვე წამის შემდეგ, კვლავ შეიყარნენ სამეცადინო მოედანზე.

— ძიბძიბაძე, ხრაიშვილი, ზომბერიძე, თქვენ ცალკე გამოდით — დაუძახა უფროსმა. — თქვენ ხომ ცალკე მასწავლებელი გინდათ... Вы люди сь мѣдными лбами и желѣзными затылками... ექვსი თვეა, რაც აქა ჰყრიხართ და მიტრიალ-მოტრიალება არ იცით... მხეცები ხართ, მხეცები!..

ჰყვიროდა უფროსი და ის-კი დაჰვიწყებოდა, რომ თითონ მას ოდესმე ფეხზედ ჩაღას აბამდნენ, რომ მარჯვენა-მარცხენისაგან გაერჩია.

— ჩვენ კიდევ ჰო... მაგრამ შენ რაღაზედ მოგაქცია ჩვენს ტაფაში? — ჰკითხა ჩუმი ხმით ხრაიშვილმა ძიბძიბაძეს.

— ცემა რომ ვერ გამიბედა, — ჯავრს მაგით ჰყრილობს — უპასუხა ძიბძიბაძემ. — ძაღლია, მყრალი ძაღლია ეგ პაჭუა-რუსი. — დაუმატა გაგულისებით ილიკომ.

ჯარის-კაცებმა მეცადინეობა დაიწყეს.

ძიბძიბაძე, ხრაიშვილი და ზომბერიძე ცალკე დაამწკრივეს. მათ თითონ უფროსმა დაუწყო სწავლება, დანარჩენებს-კი სხვა უნტერ-ოფიცრები ავარჯიშებდნენ.

ხრაიშვილი და ზომბერიძე გვიან მოვიდნენ სამსა.

ხურში; მიტრიალ-მოტრიალებაში, გიმნასტიკაში, თოფის ხმარებაში ჯერ გაწაფულნი არ იყვნენ; ამიტომ იმათ ცალკე ამეცადინებდნენ, რომ დანარჩენები—უკვე დახელოვნებულნი—არ დაებრკოლებინათ. ამ ორ ჯარისკაცს-კი ძალას ატანდნენ, რათა ამხანაგებს დასწეოდნენ. ამის გარდა, რაკი დღეს თითონ უფროსმა იკისრა მათი ხელმძღვანელობა, ეს იმას მოასწავებდა, რომ დიდი ოფლის ღვრა მოელოდდათ, მით უფრო, რომ ძიბძიბაძეც მათში გარია. ძიბძიბაძე უკვე გავარჯიშებული იყო არამც თუ მიტრიალ-მოტრიალებაში, არამედ თოფის ხმარებაშიაც; მალე სროლასაც დაიწყებდა, მაგრამ დღეს უფროსმა, გულის ბუხარის გასახეთქად, ჩამორჩენილებს ამოუყენა გვერდში, რომ თავისს გემოზედ ეწვალეზინა ეს „ზვერ-გრუზო“ რომელმაც მარტო სახის ერთი გამომეტყველებით გული შეუკრთო და საცემრად ამართული ხელი ძირს დაახრევიანა.

ამ სამ ჯარისკაცს უფროსმა ხელების ქნევა დააწყებინა: წინ, უკან, მარჯვნივ, მარცხნივ. ზომბერიძეს და ხრაიშვილს მოძრაობა ხშირად ერეოდათ, რაც ერთ ვაი-ვაგლახს ასტეხდა ხოლმე. უფროსი უყვიროდა, მრავალჯერ ამეორებინებდა ერთსა და იმავე მოქმედებას და მუჯღუგუნებსაც უთავაზებდა ხოლმე. განსაკუთრებით ხრაიშვილი იყო საცოდავი. ერთი უშველებელი რამ იყო, მოუდრეკ-მოუხეშავი. ვეებერთელა ხელ-ფეხი ჰქონდა, სახსრებში მოუქნელი და უსხარტო. უფროსის დახილს ვერ არჩევდა ხოლმე და, როდესაც ამხანაგები მარჯვნივ ჰშლიდნენ ხელებს, ის მარცხნივ გააქანებდა.

ძიბძიბაძეს ასეთი მდგომარეობა ძალიან აბრაზებდა. თავის-თავად საძნელო აქ არაფერი იყო, მაგრამ ის აზრი,

რომ უფროსი განგებ, მის გამოსაჯავრებლად, აკეთებინებს იმას, რაც კარგა ხანია უკვე უსწავლია და, საჭიროც არ არის, მოსვენებას არ აძლევდა.

— ხრაიშვილი, მოიტა, თამბაქო მომაწვივინე— უთხრა დასვენების დროს უფროსმა— გექნება, ჩიბუხს ეწევი ხოლმე.

— Нiать, гаспадинъ — უბასუხა ხრაიშვილმა.

— როგორ თუ არა გაქვს? ახლა არა გაქვს, როცა მე გთხოვ?! — დამაცადე, მე შენ გიჩვენებ... А ну-ка, маршировку по раздѣленiямъ...

ჯარის-კაცთ სახეზედ უკმაყოფილება გამოეხატათ. კარგად იცოდნენ, რაც იყო «маршировка по раздѣленiямъ».

— Слушай команду! — დაიძახა უფროსმა. აქ ის საშინლად გაიძახა, სახე გაუწითლდა და თვალები ბუდიდან გადმოვარდნას ლამობდა. Нааачинай... Раааазъ... — გააგრძელა უფროსმა.

ამ დროს ჯარის-კაცში გაქიმულს მარცხენა ფეხს შაღლა სწევდნენ, მთელის ტანით მარჯვენა ფეხს ეყრდნობოდნენ და მარცხენა-კი მძიმედ, თანხმად უფროსის დახილისა, წინ გამოჰქონდათ და ასე, ამ რიგად, წინ უნდა ეწიათ ნელ-ნელა, ვიდრე უფროსი არ შესწყვეტდა იმ „რააა... ზ-“ს და არ დაიძახებდა „დვას“. მაშინ ჯარის-კაცი მარცხენა ფეხს წინ გადასდგამდნენ, ზედ დაეყრდნობოდნენ და მარჯვენას-კი წინანდლებზე აიკანჭურებდნენ ხოლმე.

ვისაც ეს მოქმედება არ გამოუცდია, არაფრად მიიჩნია, ადვილი შესასრულებელი ჰგონია. მაგრამ, აბა გამოცდილსა ჰკითხოს, რას ეტყვის... ცალ-ფეხზედ დგომას, მეორე ფეხის მიწისაგან მოშორებას, თან და თან გამოჰკიმას ღ

ისე დაკავებას, რომ თანაც არ ირხეოდე, ბევრნი ვერ ახერხებენ. რაზმში-კი რხევა ტანისა აღკრძალულია. რაზმში კაცი ქანდაკებასავით უნდა იდგეს.

კიდევ კარგი, თუ უფროსი კეთილი კაცია და ძალიან არ აფძელებს იმ დასალუბავ „რაააააზ“-ს. მაგრამ უბედურება ის არის, როცა მასწავლებელი ავია და უყვარს ჯარის-კაცთა წვალება.

ძიბძიბაძის და მისი ამხანაგების უფროსი ავ-სულთაგანი იყო ზხელქვეითთ. საშინელს დღეს აყენებდა ხოლმე ნამეტნავად ახლა იყო პატივცემული მასწავლებელი გაგულისებული. ხრაიშივლის უარი თუთუნის შესახებ შიგ გულში მოხვდა. ამიტომაც ამ ჯარის-კაცის დატანჯვა ნეტარებად მიაჩნდა. ამასთანავე თუთუნის მოწევის სურვილი მეტად განუცხოვლდა და იმედი ჰქონდა, ამ მოქმედებით ხრაიშივლს ადვილად მოითვინიერებდა.

ამ აზრით მან, რაც-კი შეეძლო, აგრძელა და აგრძელა „რაააააზ“. ძიბძიბაძეს და მის ამხანაგებს ოფლისხ ვითქი გადმოსდიოდათ, მუხლები უდუნდებოდათ.

— Ну что, Храйшвили, табакъ есть? — ჰკითხა უფროსმა, რომელიც ხელქვეითთ დაცინვით და თვალეზის ჭუტვით შორიდან შეჰყურებდა.

— Ныкакъ нѣтъ, гаспадинъ! — უპასუხა გაბრაზებით ხრაიშივილმა — შუაზე რომ გაიპრიწო, არ მოგცემ! — დაუმატა მან და თან თავი შეარხია, რომ ოფლის წვეთები გადმოსცივნოდა. ხელით ვერ მოიწმენდავდა ოფლს, რადგანაც მეცადინეობის დროს აღკრძალულია სხვა გვარი მოძრაობა, გარდა ნაბძანებისა.

ამასობაში მზე სრულიად ამოსულიყო და საწყლებს კისერში სადგისივით აჭერდა.

— Раааа...ааа...ааа...აგრძელებდა კვლავ უფროსი-
მერე შეჩერდა და დინჯათ თვალიერება დაუწყო, —
ვინ ინძრეოდა და ვინ არა. ჯარის-კაცნი ფეხ-გაშოტილ-
ნი იდგნენ. უფროსი სტკებოდა ხელქვეითთა წვალეებით
და უცდიდა, რომ თითონ ისინი შეხვეწებოდნენ.

ხმა არავინ გასცა; ყველანი, ვით ქანდაკება, ისე
გაჩერებულიყვნენ. მხოლოდ მძიმე ხვნეშა-ლა მოისმოდა.

— Табакъ есть? — განუმეორა გველურის ღიმი-
ლით უფროსმა.

— Нѣтъ! — იყო პასუხი.

— Раааа...аааа...аааааа...

გაიარა რამდენმამე წუთმა. სიჩუმე ჩამოვარდა.

— Табакъ есть? — გაისმა კვლავ უფროსის გაბრა-
ზებული ხმა.

— მიეცი, შე ოხერო! რაზე გვტანჯავ? თუ შენი თავი
არ გებრალეხა, ჩვენ მაინც შეგვიბრალე. — წასჩურჩულა
ზომბერიძემ ხრაიშვილს.

ხრაიშვილმა ცოტა კიდევ იყოყმანა, მაგრამ ბოლოს
დაღლილობამ თავისი გაიტანა.

— Есть, гаспадинъ!

— Два! — დაიძახა უცბად უფროსმა.

ჯარის-კაცებმა ფეხი შეიცვალეს.

— თუთუნმა გასჭრა! — წაიბუტბუტა ზომბერიძემ
და ამასთანავე თავისუფლად ამოისუნთქა, გამოიცივალა
რა დაბუჯებული ფეხი.

თუთუნმა მართლს რომ გასჭრა. უფროსი წინანდე-
ბურად აღარ აგრძელებდა „რააააა“ და ჩქარ-ჩქარა აც-
ლევინებდა ფეხს. ბოლოს დაასვენა კიდევ. თითონაც ქეიფს
მიეცა: ხრაიშვილის მიერ მიცემული თუთუნი შეასორსოჯავა

ქალაქის ნაგლეჯში, რომელიც „на всякій случай“ სთვის უბეში ჰქონდა შენახული და ერთ წუთში თუთუნის ბოლში გაეხვია.

— უუჰ, რა რიგად დავილაღე... ნეტავ დაჯდომის ნება მაინცა გვქონდეს, ეს ოხერი...—სთქვა ძიბძიბაძემ. — დალოცვილი მზეც ძალიან გვაჭერს...

— რო გითხარ ვახურდები-მეთქი. მაშ რა გეგონა? სიგრილეს ყოველთვის სიცხე მოსდევს. — გამოეხუმრა ზომბერიძე.

— ნეტაი ყოველ დღე მცემდნენ და ეს დაწყევლილი „მარჩიროვკა“ არ გვაკეთებინონ. ფეხები აღარ მერჩის, ღმერთმანი!..—სთქვა ხრაიშვილმა. — კაცო, ნეტა რა ჭირში გვარგია ეს ამოსაფხვრელი? ომში ხომ ასე არ გატარებენ და რაზედ გვხოცავენ?..

— რა იცი, ბიძიკო, რომ ასე არ გატარებენ? საჭიროა რომ არ იყოს, არც გვასწავლიდენ... მაგრამ შენ ისა თქვა, რომ ჩვენ ეს დიდთავა გვიჭირებს საქმეს!.. რატო სხვა,, ზოდში“ არ უძნელდებათ? იმიტომ, რომ ყველაფერს შეღავათით აკეთებინებენ. აი წინანდელი ჩვენი ზოდნი... რა კაცი იყო დალოცვილი!.. ამას ვერც სიტყვით, ვერც თავაზით შენ გუნებაზედ ვერ მოიყვან. — სთქვა ზომბერიძემ — შენ რომ ახლა თამბაქო დაგტყუა, განა სიკეთეთ ჩაგითვლის?! ეს ისეთი ძაღლია, რომ ახლავე დაავიწყდება. რუსი არ არის? — ჰურ-მარჩილი კალთაზედ უყრია...

— ოლონდაც, ოლონდაც, რო ეგ სხვა ძაღლია. — დაუკრა კვერი ხრაიშვილმა.

— Смирно! — მოისმა უფროსის ხმა. ჯარის-კაცებმა შესწყვიტეს საუბარი და გამოიჭიმნენ.

— არ გაინძრათ... „როტნი“ მოდის.—აქ თითონ უფროსი მათ გვერდში ამოუდგა, მარჯვენა ხელი საფეთქელთან მიიტანა და სარივით გაიბღინდა.

ჯარის-კაცთ უახლოვდებოდა „როტის“ უფროსი ოფიცერი.

— Здорово, ребята! — დაუძახა შორიდანვე ოფიცერმა.

— Здравія желаю, Ваше Высочордіе! — ჩამოთვალა ხმოვანკასოებზედ ნაწილ-ნაწილად დაყოფილი სიტყვები უნტერ-ოფიცერმა; დანარჩენი ჯარის-კაცნიც იმას აჰყვნენ, მაგრამ ალაჰმა უწყის ის სიტყვები, რასაც ისინი იძახოდნენ.

ოფიცერმა ჩაიარა.

ჯარის-კაცებმა განაგრძეს მეცადინეობა, რომელიც თერთმეტ საათზედ გათავდა. ამის შემდეგ ისინი შევიდნენ თავ-თავიანთ კარვებში, დაიწმინდეს ტანისამოსი, ვისაც თოფები ჰქონდა, — თოფებიც გაწმინდეს, გამოიტანეს სპილენძის თასები და სამზარეულოსაკენ გასწიეს.

— აბა, ძიბძიბაძე, ერთი კარგი ქეიფი გავწიოთ... ისეთი „ბორჩი“ მოგიტანო, რომ ქარვასავით ყვითელი... „კაშევარი“ ჩვენებური კაცია. — უთხრა ღიმილით ზომბერძემ ილიკოს და სპილენძის თასს ქონიანი კიდებები შემოაუწმინდა.

— ქეიფი... მე ვიცი, ხელად დედლის წვენი არ მოგინდო. — ვიცი, შეილოსან, სიღამაც არის ხოლმე ი შენი მოტანილი „ბორჩი“ ისე სუქანი. იმ დღეს არ იყო, კოვზს გაზაფხულის გოჭივით გასიკნული მატლი ამოაყოლე. — უპასუხა დაცინვით ძიბძიბაძემ.

— აბა, თქვენ ლობიო-შეჭამანდთან რაღა მოგეწონება! —

— მჭადი-ჭამია იმერელი რომ ლობიოს იწუნებდეს, რატო ქვეყანა არ გაიცინებს...

— რეიო? მჭადი-ჭამიაო?— აჰა, შენ ნუ მომიკვთები, რაში მოეწონება თქვენ ბრწყინვალეობას ცხელ-ცხელი, წითლად კეცზედ დაპიწიკებული ჭადი... აჰ, დედასა! სადანაა ახლა, თვარა ქე ჩაატანდი გემოს!..— ამ სიტყვებით ზომბერიძემ მადიანად ტუჩები გააწლაბუნა, ძიბძიბაძეს თვალი ეშმაკურად ჩაუკრა და თასის ქანაობით სამზარეულოსაკენ გაკურცხლა.

IV

ძიბძიბაძისთანა ახალგაზდას ხშირად შეხვედებით ჩვენს გლეხ-კაცობაში. ილიკო იყო მორჩილი, პატივის მცემელი იმ დრომდე, ვიდრე თქვენი ბრძანება, ან მოთხოვნილება უკიდურესობამდე არ მიაღწევდა. მაშინ-კი, დარწმუნებული უნდა ყოფილიყავით, რომ არ დაგითმობდათ.

ბუნების პირმშო შვილს, ბუნების წიაღთა შორის თავისუფლად აღზრდილს, ილიკოს სამართლიანობის ნაკვთი ხასიათისა პატარაობიდანვე დასჩემდა. იგი ვერ იტანდა ხოლმე, როცა უსამართლობასა ჰხედავდა. სოფელში მეტიჩარას ეძახდნენ, რადგანაც გაბატონებულ გლეხ-კაცებს ხშირად სიტყვას მოუჭრიდა და მშრალზედ გამოიყვანდა ხოლმე,

აქაც, ამ სამხედრო სამსახურშიაც ეს თვისება ხასიათისა მან კვლავინდებურად შეინარჩუნა. ამიტომ ადვილი წარმოსადგენია, რომ მისი ახალი უფროსები ილიკოს უხიაკ ხასიათს ვერ შეიმშვენევდნენ. აქ ყველაფერი დორჩილებასა და თავის-მოკატუნებაზედ იყო დამყარებული.

პატივისცემა ხარისხოვნებით—ქვაკუთხედი იყო სამსახურისა. სწრაფი, დაუყოვნებელი და პირდაპირი აღსრულება უფროსის ნაბძანებისა—სული და გული იყო, რომელიც აერთიანებდა ადამიანთა ამ მრავალ-რიცხოვან და მრავალფეროვან კრებულს. დღე-მუდამ იმას ასწავლიდნენ და ყოველს წამს თვალითაც იმას ჰხედავდა, რომ უფროსის ბრძანება, თუ გინდა უსამართლოც ყოფილიყო, უნდა აღსრულებულიყო ხელქვეითის მიერ პასუხ-შეჯბრუნებლივ, თვალის დახამხამების უმაღლეს. შეასრულე ნაბრძანები და მერე, თუ სამართლიანი არ არის უფროსის ბრძანება, განუცხადე მასვე, უფროსს, და იგი, თავისის მხრით, სხვა უფროსს მოახსენებს, ის კიდევ სხვას და ამ რიგად მიაღწევს რაზმის უფროსს ოფიცრამდეო.

— მოლა მოკვდა, თავზედ ფლავი დააყარესო— იტყოდა ხოლმე ილიკო.— კარ საქმეა აი... დიდ-თავამ მუშტები ამკიდოს, მე გაჩუმებული ვიყო და მერე, როცა დამიამდება, მოვახსენო,—რუსო, ტყუილად მცემე და წადი ფელთებელთან შენი თავი დააბეზღე-მეთქი... ხელად არ გაიქცევა! არა, ძმავ, გემო იმაშია,—როცა კისერში არ წაგკრავს,—ისეთი „პრიპტაული“ გაუშალო ი სუქან ყბაში, რომ ფეხზე ფუთიანმა წალებმაც ვეღარ გააჩეროს!..

ხან-და-ხან ილიკო არც თითონ იყო კმაყოფილი თავისის ხასიათისა, მაგრამ გრძნობა გონებისათვის ვერ დაემორჩილებინა. დაინახავდა თუ არა, რომ ამხანაგი ტყუილ-უბრალოდ გაუსილაქეს, მზად იყო ლომივით დასტაკებოდა,—უფროსი იქნებოდა თუ უმცროსი. თუ-კი სხვის მიმართ ილიკო ასეთის გრძნობით იმსჯელებოდა ხოლმე, როდესაც უსამართლობა თივთონ იმას შეეხებოდა, რაღა თქმა უნდა, უფრო მოუტირდებელი იქნებოდა.

ილიკო უნიჭო როდი იყო ან გონება-ჩლუნგი. ამიტომ მაგრე რიგად არ გაუძნელდებოდა საჯარის-კაცო მოვალეობათა შესწავლა. მხოლოდ საქმეს ის გარემოება ართულებდა, რომ უფროსები ქართულის წრამცოდნენი იყვნენ. ილიკოს-კი რუსულისა ინჩიც არ გაეგებოდა. რაზმში მიხვრა-მოხვრა, თოფის ხმარება, სიარული ნაბიჯით, თუ რბენა, — ერთის სიტყვით, — ყველაფერი, რაც-კი მოძრაობა-მოქმედებას შეეხებოდა, — ილიკომ გაუჭირვებლად დასძლია. მაგრამ საქმეს უჭირვებდა სიტყვიერების გაკვეთილები, სამხედრო ტერმინოლოგია.

თითქმის მთელ-მთელი კაბადონი რუსულად ნაბეჭდისა ზეპირად უნდა შეესწავლა და, როცა უფროსი ჰკითხავდა, სხაპა-სხუპით უნდა მიეგო. ილიკომ კითხვა არ იცოდა და წიგნით ვერ შეისწავლიდა. მაშასადამე, მეხსიერებით უნდა დაეხსომებინა უცნობი და გაუგებარი სიტყვები.

მაგალითად, როცა ჰკითხავდნენ ილიკოს, — გვიპასუხე რა არის ჯარის-კაციო, ილიკო ერთმანეთში აურევდა ხოლმე ჯარის-კაცის და დროშის აღწერის ამბავს და აბრაზუნებდა, რაც პირზედ მოადგებოდა უფროსისაგან გაგონილს და მეხსიერებაში ოდნავ აღბეჭდილ, შერეულს, და გადამახინჯებულ სიტყვებს:

— სალდასთ ისთ სვეშჩენიკ ხარიგი ვოინცკი სვეტინ კოტორი საბირაეცა ვოინცკი ჩინ ზაშიშნიკ ოტ ვრაგვი ვიშნიხ ი უტრენიხ გოსუდარი ოტჩესტვი.

ილიკოს-კი შემდეგი უნდა ეთქვა: — Солдатъ есть слуга Государя и защитникъ его отъ враговъ внѣшнихъ и внутреннихъ.

ილიკოს უნდა სცოდნოდა ზეპირადვე, ხელმწიფის სახლეთულობის გარდა, ვინ არის ამ ყამად სამხედრო მი-

ნისტრად, მის თანაშემწედ, სამხედრო შტაბის უფროსად, ბრიგადის უფროსად, ბატალიონის უფროსად და როტის უფროსად. რაღა თქმა უნდა, ყველა ამ პირთ თავ-თავიანთ ხარისხის შესაფერი ტიტული აქვთ და ილიკოსაც ეს მრავალ-სიტყვოვანი ტიტული უკლებლივ უნდა ჩამოეთვალო.

— ნაჩალიკ გლავნი შტაბ ისთ იეგო ვისოკ-ხატი-ტელსტვო ენერალ-ადუტანტ, ენერალ-დაიფანტე ობრუჩ, -- უპასუხებდა ხოლმე ილიკო დიდის გაკვირვებით და ენის საშინელის მტვრევით, როცა ჰკითხავდნენ, ვინ არის სამხედრო შტაბის უფროსადაო.

უფროსს აბრაზებდა ილიკოს მიერ წარმოთქმული აბღა-უბღა, რაც, ექვ-გარეშეა, სრულებით არ ეთანხმებოდა მის მიერ თუთიყუშით გაზეპირებულ ფორმულებს და ამის გამო ლანძღვა-გინებას და ყვირილს დასასრული არა ჰქონდა ხოლმე.

— Ишь, грузо-голопятый! Говорить не умѣеть, а ищо челоуѣкомъ называется!.. Аинтересно знать, откелева ихъ берутъ такихъ неучевъ?!.. — შეარხვედა ხოლმე მხრებს გაკვირვებით მეცნიერი უფროსი და დაბრეცილის, თვალეზ მოჭუტულის და კბილებ-დაკრეჭილის სახით ეუბნებოდა: — Осель ты, осель — скажу я те!..

— უჰ, ერთი გამაკვრევინა ჰაჭუა ცხვირში! — შეჰკივლებდა ხოლმე უცბად ილიკო, რომელიც გრძნობდა, რომ უფროსი დასცინოდა.

— А говорить то, говорить-то какъ?! Точно басурманъ какой!.. И слова-то какія чудныя!.. Не то басурманскія, не то жишовскія .. А ищо хрестьянинъ...

— აი, ქრისტე გაგიწყრს! ძენ, ქრისტე!.. აი, რა გუთხრა თქვენს გადმამრეკს!.. — უბასუხებდა ხოლმე ილიკო იმავე კილოთი, რა კილოთიც უფროსი ელაპარაკებოდა.

V

თითქმის ყველა ჯარის-კაცი ამავე მდგომარეობაში იყო. მხოლოდ ილიკოს საქმე უფრო იმის გამო ჰქონდა განათებალავებული, რომ მისი პირდაპირი უფროსი იმთავითვე თვალ-ამრეზით უყურებდა. აი, რა იყო ამ თვალ-ამრეზობის მიზეზი:

ილიკო სამსახურში რამდენიმე დღით გვიან გამოცხადდა. როდესაც როტაში გაამწესეს, იგი ნაღვლიანი შევიდა უშველებელ „ყაზარმაში“, რომლის ცივმა და მიუკარებელმა გამომეტყველებამ უარესად დააღონდააძმარა. ილიკო გაბუტულივით გულ-ხელ-დაკრეფილი კარებთან აიტუზა და მიმალულ ნადირივით შუბლ-ქვეშ გამოიყურებოდა. ამ დროს მიუახლოვდა ერთი რაღაც სულიერი. როგორც სჩანდა, ის სულიერი კაცთა-მონათესავე უნდა ყოფილიყო. ილიას ამისთანა სახის ადამიანი თავისს სიცოცხლეში არსად ენახა.

ის იყო ერთი ახმახი აგებულების ადამიანი, განიერ მხარ-ბეჭიანი და უშნო მოყვანილობისა. კისერი სულ არ ეტყობოდა, ასე რომ ყურები თითქმის მხრების პირდა-პირ ესხა. უშველებელ სახეზედ, რომელზედაც ბუსუსიც-კი არ მოიძებნებოდა, შიგ შუა გულს წამოსკუპებულიყო დიდ მეჭეჭივით რგვალი ყალიბის ხორც-მეტი, მოლურჯ-მოწითალო და ისე მბზინავი, გეგონებოდათ, განგებ ზეთით დაუზელიათო. აქეთ-იქით ამ ხორც-მეტს ორი პაწაწინა ნაჩვრეტები ჰქონდა. ამ ნაჩვრეტებიდამ რაღაც ჭრელი ცხოველები გამოიყურებოდა.

ილიკო მიჰხვდა, რომ ეს ხორც-მეტი ცხვირი იყო და ნაჩვრეტი-კი---თვალეზი.

შუბლიდან დაწყობილი მხრებამდის ამ ადამის შვილს ნარ-ეკალას მსგავსი ჯაგარი ესხა, რომელიც, ვინ იცის, რა ჯიშის ცხოველს არ ივრდომებდა თავის უტყუარ ჭალაში.

ილიკომ და ამ სულიერმა გაშტერებ-გაკვირვებით დაუწყეს ერთმანეთს ცქერა. ერთის გაკვირვების მიზეზი ხომ ვიცით, — მეორისა კიდევ ის იყო, რომ ილიკო არც-კი შერხეულა იმის მიახლოებების გამო და მუშტრის თვალით აკვირდებოდა თავისს წინ მდგარს.

— როგორაო? — იტკიცა ბატონმა ფერეიტორმა (ეს გახლდათ ფერეიტორი, - ე. ი. პაგონზედ ცალ ძაფ-გადავლებული ჯარის-კაცი.) ვილაც გუშინდელი მოთრეული ჩემს წინაშე დოინჯ-შემოყრილი სდგას და დაცინვით მიყურებს, იმის მაგიერ, რომ სარივით გამოიჭიმოსო.

ილიკოს მართლა ღიმილი მოუვიდა ამ უცნაურის კაცის დანახვაზედ. მერე, როცა ამ სასაცილო არსებამ გაჯავრების ნიშნად ტუჩების ცმაცუნი მოაყოლა, ხმა უცნაურად ააჟღურტულა და, სახე გაჭარხლებულმა, აქეთ-იქით ტორტმანი დაიწყო, ილიკომ, თუმცა ნაღვლიანად იყო, სიცილი ვერ შეიკავა, რადგანაც ბუნებრივმა სიმბიარულემ დასძლია და ჩუმ-ჩუმად ჩაიცინა.

— Чаво смѣтается?! — ჰკითხა ფერეიტორმა.

ძიბძიბაძემ რომ ეს უცნობი სიტყვები გაიგო, ფერეიტორის კილო ისე ოხუნჯური ეჩვენა, რომ გულიანად გადიხარხარა.

ფერეიტორი შეხტა და შემოტრიალდა.

— Чаво горланишь? — ჰყვიროდა იგი. --- Ахъ ты сукинъ-сынъ, ты эдакій... Горланить, точно труба

ярихонская!.. — ამ სიტყვებით იგი სწვდა ილიას მხარში და თავისაკენ მიზიდა. ილიაკოც მიჰყვა და თან კვლავ იცინოდა. მათ გარშემო სხვა ჯარის-კაცი შემოეხვივნენ და გულის ფანჯალით თვალ-ყურს ადევნებდნენ, რითი გათავდებოდა უფროს-უმცროსის ძიძგილი.

უფროსმა განიზრახა, ილიაკო წინ წაეყენებინა და კისერში მუჯლოგუნი წაეკრა. მაგრამ ამდროს ილიაკომ უკანიდან ფეხი გადაუდო, გამოსდო სარმა, თანაც გულში ხელი ჰკრა და ეს უზარმაზარი ადამიანი მიწაზედ გალართხა.

ყაზარმაში ერთი ჟრიაბული შეიქმნა. ილიაკოს გარს ბიჭები შემოეხვივნენ. ზოგი ეუბნებოდა:—ყოჩად ყოჩად!.. ახია მაგისთინა ავყია ადამიანისათვისო... ზოგმა კიდევ დანანებით მიჰმართა,—ბიჭო, ეგ რა ჰქენ, ეფლეიტორის გალახვა ვის გაუგონიაო.

— ეფლეიტორი საქმელია თუ სასმელი?—ჰკითხა ბიჭებს ილიაკომ ღიმილით.

— აი, ახლავე გაიგებ, რა ხილიცაა—უბასუხა ერთმა მათგანმა.

ამ დროს ილიაკოს მიუახლოვდა რამდენიმე ჯარის-კაცი, რომელნიც ერთმანეთს საშინლად ჰგავდნენ. თითქმის ყველანი უწვერ-ულვაშონი იყვნენ, ქერანი; ცხვირი ყველას პაწია რგვალ ღილივით ჰქონდა. პაგონებზე ამ ჯარის-კაცებს ზოგს ორ-ორი, ზოგსაც სამ-სამი თეთრი ძაფი ეკერათ. მათში ისიც ერია, რომელიც ილიაკომ წააქცია. უფროსების მიახლოვებისათანავე ბიჭები ილიაკოს ჩამოეცალნენ და გამოიქიმნენ. გალახულმა დანარჩენებს ილიაკოზედ მიუთითა და თანაც დაუმატა—„Вотъ, эвотъ былъ“—ო. ერთი იმათგანი,

რომელსაც პაგონებზედ სამი ძაფი ეკერა, წინ წამოდგა და დაუწყო ილიკოს ხელების ქნევა და აურ-ზაური.

ილიკოს არ ესმოდა, რას ეუბნებოდა ეს სამ-ძაფიანი რუსი, თუმცა კი მიხვედრილი იყო, რომ ლოცვა-კურთხევას როდი უგზავნიდა იგი ილიკოს დედ-მამას, რადგანაც სიტყვა „სუკინსინ“ ხშირად ესმოდა. ილიკომ იცოდა, რასა-ჰნიშნავდა ეს სიტყვა და აქედამ ის დასკვნა გამოიყვანა, რომ სამ-ძაფიანი მას ლაზათიანად ლანძღავდა.

— რას ილანძღები, რუსო!.. — უპასუხა ილიკომ ამრეზით. — მე რათა ვარ „სუკინძი“? თითონ შენ „სუკინძი“ და არც-არა-იცი-რა... — უფროსებმა ერთმანეთს გაკვირვებით შეხედეს და ილიკოს მამა-პაპურად შეუკურთხეს. ძიბძიბადეს-კი აქეთ-იქიდან ბიჭები გამოელაპარაკნენ და ურჩევდნენ — პასუხს ნუ შეუბრუნებ, უფროსები არიან, საქმე ცუდად წაგივაო.

ვინ იცის, რითი გათავდებოდა ეს სასაცილო ამბავი, ყაზარმაში რომ ოფიცერი არ შემოსულიყო. მოყაყანენი მაშინათვე დაიშალნენ. სამ-ძაფიანი-კი, რომელმაც, ოფიცრის დანახვაზედ, უეცრად დაიძახა «სმირნა»-ო, საშინლად გაიბღინდა, მარჯვენა ხელი საფეთქელთან მიიტანა, მიუახლოვდა ოფიცერს და აუწყა, — ერთმა ახალ-მოსულმა ჯარის-კაცმა ეფრეიტორი გალახაო; თანაც ილიკოზე მიუთითა.

ოფიცერმა წარბები შეიჭმუხნა და ილიკოსაკენ რამდენიმე ნაბიჯი გადადგა.

— რუსული არ ვიცი? — ჰკითხა მან ენის მოკიდებით.

— არ ვიცი, შენი ჭირიმე — მიუგო ილიკომ ღიმილით და თანაც, სხვების წაბაძვით, ისიც გამოიჭიმა.

Позовите Зарубанидзе—გასცა ბრძანება ოფიცერმა.

ზარუბანიძეს დაუძახეს. ეს გახლდათ ორის წლის ნამსახური ჯარის-კაცი; ოდესმე შარეულობაში ცოტა-ოდენი რუსული ესწავლა და კარგად გაჭირვებაში იგი იყო ხოლმე თარჯიმანი.

— Нука, спроси его, какъ онъ смѣлъ обидѣть старшаго?—უთხრა ოფიცერმა ზარუბანიძეს.

— შენა გკითხავენ—მიუბრუნდა ოფიცრის წინ სარივით გამოჭიმული ზარუბანიძე ილიკოს.—რავა გაბედე-თქვა და აბიდა აჭამე-თქვა სტარშის.

— აბედისა-კი არაფერი ვიცი, შენი ჭირიმე და... იმას-კი მოგახსენებ, რაც მე და მაგ კაც-შუა საქმე მოხდა— ზუპასუხა გულუბრყვილო კილოთი ილიკომ.

— ვინ კაც-შუა?—ჰკითხა ზარუბანიძემ.

— აი, ეგ კაცი—ილიკომ გალახულობედ მიუთითა.

— რავა ლაპარაკობ შენ, ჩემო ძამია?—მაგი შენი-სტარშია, უფროსია; მაგი, კაცი-კი არა, ეფრეიტოლია.— მიმართა ზარუბანიძემ ილიკოს, ცოტა არ იყოს, გაგული-სებით.

— იყოს, შენი ჭირიმე... მე ხომ არ ვართმევ...

— ნუ ხვანცარიკობ, შენ!... აქ ხუმრობა-კი ნუ გგონია... აქ ვოენი სლუყება... მართალი უნდა თქვა, თვარა კარცერში გატყუციებენ...—გაუცხარდა ილიკოს ზარუბანიძე.

— რატომ არ ვიტყვი მართალსა, ძმაო... მართალში-რას მაძღვევ, ტყუილში რას მამცემ?.. ღმერთმა შეარ-ცხვენოს ტყუილის მოლაპარაკე!.. ტყუილი რა საკად-რისია...

— О чемъ вы такъ долго лапаракаете?—
ჰკითხა ზარუბანიძეს ოფიცერმა მოუთმენლობით.

— Онъ, ваши благодаріа, такъ лаპარიკობს,
что не можимъ панимать...

— Ну, какъ же ты не понимаешь? И ты
грузинъ и онъ грузинъ.

— Я имеретинецъ, ваши благодаріа—უბასუხა,
კოტა არ იყოს, სირცხვილისაგან შეწითლებულმა ზა-
რუბანიძემ. — კაცო და... არ იტყვი, რავა იყო საქმე?—მიუბ-
ბრუნდა იგი ილიკოს.

— ასე იყო, შენი ჭირიმე, რომა ეგ კაცი,—ფრაი-
ტონია თუ რალაცაა,—მოვიდა, ხელი მომჭიდა, მეგონა
ჭიდაობა უნდა-მეთქი, მეც ხუმრობით სარმა გამოვკარ,
და წაიქცა. აბა, რა ვიცოდით თუ უფროსი იყო,—კაცი
ეს არის ახლა, მოველი,—არც უფროსები ვიცი და არც
უმცროსები.

— Онъ гаварить, ваши благодаріа,—დაიწყო
გაჭირვებით ზარუბანიძემ—что фрейторъ боротся
хочить хотѣлъ, визаль его рукми. Онъ сдѣ-
лалъ сарму, ваши благодаріа, фрейторъ впалъ.
Маладой салдаты, ничаво не знайтъ, гаварить
сичасъ пришелъ гварить изъ деревниа, — გაათავა რის
ვაი-ვაგლახით და ოფლის-სხმით ზარუბანიძემ.

ოფიცერი მიჰხვდა საქმის ვითარებას. მუშტრის
თვალით შეხედა ილიკოსაც და გალახულ ფერეიტორსაც,
ღიმილი მოუვიდა, როცა შეადარა სხარტი, მოხდენილი;
მიხვრა-მოხვრით მიქნილი შავ-თმა, ახლად აჯეჯილებულ,
წვერ-ულვაშიანი ძიბძიბაძე უშნო და ზალაყინა ფერეი-
ტორს. მას თვალნათლივად წარმოუდგა ეს ბაყ-ბაყ მღვეი

მიწაზედ გალართხული და ამ წარმოდგენამ მის ტუჩებზედ შეთამაშებული ღიმილი სიცილადა გადააქცია. მაგრამ თავი შეიკავა და დარიგების კილოთი ილიკოს რაღაცა უთხრა. როცა გადაუთარგმნეს, ძიბძიბაძემ შეიტყო, რომ უფროსის გალახვა ამ რიგობაზედ ებატიება, რადგანაც ჯერ გამოუცდელია, მაგრამ ამიერიდგან პატივისცემით უნდა მოექცეს უფროსებს, — სხვათა შორის გალახულსაც, და, თუ — ვინიციობაა — კვლავ შეემთხვა ამისთანა ამბავი, სასტიკად დაისჯება.

VI

ეს იყო და ეს. ამ დღიდან გალახული უფროსი სულ ცუდის თვალთ უყურებდა გამარჯვებულ უმცროსს და, რითიც-კი შეეძლო, მაგიერს უხდიდა. ილიკოს ყოფას ერთი-ორად ის ამწვავებდა, რომ იგი გალახულის ეფრეიტორის განყოფილებაში ჩარიცხეს; ამრიგად, როგორც პირდაპირი უფროსი, ეს ეფრეიტორი მუდმივ თვალ-ყურს ადევნებდა მეცადინეობაშიაც, დასვენების დროსაც, ჭამა-სმაშიაც და თითქმის ძიღშიაც-კი. რაღა თქმა უნდა, უფროსს ყოველთვის შეეძლო დაეჩაგრა ილიკო — ელანძლა, ეწვალე-ბინა და სხვათრივ სიცოცხლე გაემწარებინა. მხოლოდ ეს იყო, რომ ცემას ვერ უბედავდა.

როცა ჟინი წაიტყუებდა და რჯულზედ უმტკიცეს ჩვეულებას ილიკოს შესახებაც სცდიდა ხოლმე, — ილიკო ისე უბრიალებდა თვალებს, რომ უფროსს ფეთება მოსდიოდა — ხიშტი არ მაძგეროს ამ თავზედ ხელ-აღებულმაო, და სირცხვილით თავის განზრახვას მყისვე მიაფუჩჩებდა ხოლმე, როგორც უკვე ვნახეთ. კარგად ახსოვდა პირვანდელი მიწაზედ გაშლა ამ „ჩორტ-გრუზო“ — საგან. ილიკოს ბრაზი მოსდიოდა ხოლმე, მაგრამ რას გააწყობდა?

იძულებული იყო თავი შეეკავებინა, რადგანაც თან-და თან მიჰხვდა, რომ სამხედრო სამსახურში მორჩილება საჭირო, ძალით ვერას გახდები და შეიძლება სამუდამოდ თავი გაიუბედურო. ძიბძიბაძეს ის უფრო ჰკლავდა, რომ იმის გამო ხშირად სხვა ამხანაგებიც შავს ღღეში ვარდებოდნენ; გაგულისებული უფროსი რასმე მოიმიზებებდა ხოლმე და, ვითომ და სამსახურის გამო, დაუწყებდა წვალებას; გვერდში სხვეებსაც ამოუყენებდა, — გვიან მომოსულებს, გაუწვრთვნილებს, — რომ ოფიცრებმა ექვი არ ამართვან, გამოცდილ ჯარის-კაცს პირველ-დაწყებითი სწავლით ტყუილად აბანდებო.

ამ მდგომარეობაში ილიკომ ექვსი თვე გაატარა. სამძიმო იყო მისთვის ბედის ასეთი ცვალებადობა. უცბად მოსწყდა თავისს საყვარელ სოფელს, ტოლ-ამხანაგებს, ცხოვრების ჩვეულ წესსა და რიგს და სრულიად უცნობ და შეუთვისებელ გარემოებათა შორის მოექცა. ერთის სიტყვით, ცხოვრების ფარგალი ძირითადად შეეცვალა. ამის გამო, მეცადინეობისა თუ დასვენების დროს, მუდამ თვალწინ თავისი სოფელი, მშობლები, სწორი ღ ამხანაგი ედგა.

მაგრამ ხშირად ყველა ამ წარმოდგენას ჩრდილში ახვევდა ხოლმე ერთი სულიერის სახე. ეს სახე მუდამ განუშორებლივ თანა სდევდა და ყოველთვის გაჭირვების დროს მფარველ ანგელოზად ევლინებოდა. ბევრჯერ შეუკავებია ამ სახის წარმოდგენას გაათრებული ილიკო და ბევრჯერაც შეუშლია ხელი, რომ თავზედ ხელ-აღებული საქციელი არ ჩაედინა.

ეს იყო სახე, საყვარელ ჭრელ-თვალა ნინოსი, რომლის სიყვარული ილიკოს, როგორც იყო, აძლებინებდა და ტვირთს უმსუბუქებდა. ეს სიყვარული რომ არა ყოფი-

ლიყო, შესაძლებელია, ილიკოს თავი არ დაეზოგა და, გულზედ მოსულს, მტრის ჯავრი ეყარა. მაგრამ ის იმედი, რომ, საზის წლის შემდეგ, ეს არა-სანატრელი მდგომარეობა მყუდრო, ტკბილ ცხოვრებად შეიცვლებოდა და მუდამ განუშორებელი იქნებოდა სასურველ ნინოსთან, — ყველა უსამართლოებას ათმენინებდა. როცა-კი ნინო წარმოუდგებოდა ხოლმე, ასე ეგონა ქალის სახეზედ რაღაც ნაღვლიანი ვედრება იყო აღბეჭდილი, თითქოს ეხვეწებოდა --- «ჩემთვის მაინც გაუფთხილდი შენს თავსაო.»

საკვირველი იყო მისი და ნინოს სიყვარული. პირველსავე შეხვედრაზე ერთმანეთისაკენ ისე გაიწიეს, თითქოს დიდის ხნის ტრფიალნი ყოფილიყვნენ. მართალია, წესი და ჩვეულება სოფლისა, კრძალულება და მორიდება მათ ღობესავდით შუა ჰყოფდა, მაგრამ ორივეს გული ერთმანეთისაკენ ისწრაფოდა. სიტყვა არ დაძრულა გოგობიჭის შორის ცოლქმრობის შესახებ, მაგრამ ილიკო მაინც დარწმუნებული იყო, რომ ნინოს უყვარდა და სხვას არავის ცოლად არ გაჰყვებოდა.

პირველად გოგო-ბიჭმა ერთმანეთი ქორწილში ჰნახეს. ილიკოს ერთ-ერთმა ამხანაგმა საცოლვე მახლობელ სოფლიდან მოიყვანა და იმ ქორწილში ილიკო მაყრად იყო. აი სწორედ აქ შეჰხვდა ილიკო ნინოს. თითქმის მთელი დღე ნინო და ილიკო ერთსა და იმავე ოთახში იყვნენ, მაგრამ ერთმანეთი არ შეუნიშნავთ. მხოლოდ, სმის შემდეგ, როდესაც ქალებმა დაირა-ბუჰიკა გააჩაღეს და ახალგაზდა ბიჭები თამაშობაში ჩაერივნენ, — უეცრად ილიკომ თვალი მოჰკრა სირცხვილისაგან თავ-ჩაქინდრულ პატარძალთან მდგომარე ქალს, რომელსაც მისკენ გაეშ-

ტერებიანა ფირუზივით ლურჯი თვალები და იგი თითქოს მიზანში ამოვლო.

სწორედ ამ დროს ილიკოს ერთი ამხანაგი ბიჭი ეხვეწებოდა, ლეკური ითამაშეო; ილიკო უარზე იდგა, ვიდრე ნინოს სახეს თვალი არ მოჰკრა. ილიკომ კითხვა არ იცოდა, მაგრამ ალბად მეტად ოსტატური ხელი სწერდა ქალის სახეზედ საგულისხმიერო სიტყვებს, რადგანაც ყმაწვილმა ბიჭმა აშკარად ამოიკითხა შემდეგი: „რალასა ნაზობ? ითამაშე და მეც მათამაშე“-ო. ილიკომ ბევრი აღარ აცდევინა, ლაზათიანად გაშალა ხელები და დაუარა... დაუარა და ნინოს დაუკრა თავი. ნინომ თავი დახარა, მთლად გავარდისფერიანებულმა, და უკან დაიწია, თითქოს დამაღვას აპირებსო, მაგრამ იქვე მდგომარე ქალებმა ხელი ჰკრეს, წრეში გამოაგდეს და თანაც მიადახეს! — „იი ქა! რალას იპრანქები? ხო ვიცით, თამაშობისათვის სული მიგდის,“-ო.

გაჩაღდა საგანგებო ლეკური. ბიჭი იყო კარგი, — გოგო უფრო უკეთესი. მაყურებელნი აღტაცებით ტაშს უკრავდნენ და მოთამაშენიც არაფერს ჰზოგავდნენ უნარის გამოსაჩენად.

გოგო-ბიჭი ის იყო თამაშობის ეშხში შევიდნენ, რომ მოულოდნელად ვიღაც მოხუცის ხმა მოისმა:

— ფრიჰა! რა საცოლქმრო გოგო-ბიჭია-და! ჰაი, თქვენი გულისა, თქვენი!..

უცბად შემკრთალი და სახეზედ აღმურ-მოდებული ნინო ქალის ჯგუფში მიიჩქმალა. არც თუ ილიკო გადურჩა სირცხვილს... იმანაც თავი ანება თამაშობას და შემდეგ ხელი აღარ გაუშლია, თუმცა თამაშობაშიაც და

სიმღერაშიაც პირველთაგანი იყო. იდგა ერთ ადგილას და გაფაციცებით ათვალთვალებდა იმ ჭრელ-თვალა გოგონას, რომელმაც დღეს პირველად გული უცნაურის ძგერით აუთამაშა. დედაკაცების შიგ შუა ჯგუფში კარგად დაინახა ორი თვალი, მისკენ ცეცხლის მტყორცნელი. ეს ნინოს თვალები გახლდათ. გოგოსაც, თვისდაუნებურად, თვალი ვერ მოეშორებინა ილიკოს ახოვნებისათვის.

შეხედულობით ნინო და ილიკო საოცრად განსხვავდებოდნენ. ილიკო იყო მაღალ-მაღალი, წელში წვრილი, განიერ მხარ-ბეჭიანი, ბრგე ახალგაზდა; შავგრემანი, შავ-თვალემა, ახლად აჯგჯილებულ წვერ-ულვაშიანი და ყორნის ფრთასავით შავ გრუზა თმიანი. მოძრაობა ჰქონდა სხარტი, გაბედული. ნინო-კი ქერა თმიანი იყო, ჭროლა თვალეზიანი და თეთრ-სახიანი. ლოყები ატამივით ბუსუსიანი ჰქონდა და თურაშაულ ვაშლივით აწითლებული. იგი იყო შუა ტანისა, მხარ-ბეჭიანი და გულმკერდ გადაშლილი. სიცილის დროს პაწია, მსუქანი, ვარდის კოკორივით შეკრული ტუჩები შუა ეპობოდა ხოლმე და ბაგეთაგან მოსჩანდა ორი წყება ლამაზად მიწყობილის კბილებისა, რომელიც აღმასივით ციალებდა.

იქნება კვლავ ვერსად შეხვდეთ ჩვენს გლეხობაში ასეთ ტიპიურს განსხვავებას ორის ადამიანისას, ერთსა და იმვე დროს თანასწორად ლამაზ და მოხდენილისას. შეიძლება სწორედ ეს ხორციელი თავისებურება იყო მიზეზი, რომ ამ ორმა ლაღმა შეიღმა ლაღის ბუნებისა ისეთი ძლიერი მისწრაფება იგრძნო თავთავიანთ გულში ურთიერთისადმი. დიად, ილიკო და ნინო მაშინათვე დარწმუნდნენ, რომ ერთმანეთისათვის არიან ქვეყნად გაჩენილნი და თითოე-

ულმა ამ აზრის განცდა მეორეს ანიშნა იმ ელექტრონი-
სებრურის ძალის შემწეობით, რომელიც თვალისათვის
უხილავია, მაგრამ გრძნობისათვის-კი ადვილად მისაწდომი-

VII

თუმცა ილიკოს ნინოს სიყვარული ასულდგმულვებდა
და იმედით ავსებდა, მაგრამ ამასთანავე ის შიშიც აწუ-
ხებდა, ვაი თუ ნინოს მშობლებმა „სალდასტობის“
გათავებას არ დაუცადონ და გოგო გაათხოვონო. ეს ფი-
ქრი მით უფრო ადვილი მოსასვლელი იყო თავში, რომ
ნინო ჰასაკს უკვე მისწევნოდა და იმისთანა თვალის-ჩი-
ნიან გოგოსათვის საქმრო არ დაიღეოდა. მართალია,
გოგო-ბიჭის მშობლებს უკვე ჰქონდათ ერთმანეთში მოლა-
პარაკება, მაგრამ ეს მოლაპარაკება ისევ დამში იყო,
როცა ილიკო ჯარის-კაცად გაიწვიეს. ილიკომ მშობლებს
ხვეწნა-ვედრება დაუტოვა, — მაგ გოგოს ნუ დამიკარგავთო;
ის-კი დანამდვილებით არ იცოდა, დაიყაბულებდნენ
ნინოს მშობლებს, თუ არა, რომ „სალდასტობის“ გათა-
ვებამდის ეცადნათ. ასეთს გამოურკვეველ მდგომარებაში
იყო ილიკო და იმედად მხოლოდ ის-ღა უბუუტავდა,
რომ გული წამ-და-უწუმ ეუბნებოდა, — ნუ გეშინიან, ნინოს
უყვარხარო. ამასთანავე ოცნების ძალით მოვლინებული-
სახე ქალისა როგორღაც უცხოველებდა ხოლმე ამ იმედს და
ამ რიგად საწყალი ბიჭი გულის ტკივილს იყუჩებდა.

ამას გარდა, ძიბძიბაძე მეტის-მეტი მზიარულის ხასი-
ათისა იყო, მოთამაშე, მომღერალი, მოლხინე, ასე რომ
ამხანაგებს ძალიან უყვარდათ. თვით მისი ფეხის პირველი
შედგმა ყაზარმაში ისეთის ამბავით დაიფერა, რომ
ილიკომ უნებლიედ ამხანაგების გული მოინადირა.

მხოლოდ ერთი უფროსი იყო, რომელთანაც ძიძიბაძეს დღითი-დღე-დამოკიდებულება თან-და-თან უმწვევდებოდა. არც თუ ძალიან ძნელი იყო შეურაცხყოფილის უფროსის მოთვინიერება, ილიკოს რომ საამისო უნარი და თინთლიბაზური ხასიათი ჰქონოდა. ხან-და-ხან რომ მახლობელ სამიკიტნოში გაეწვია და კვირაში ერთხელ მაინც ჩაეცეცხლებინა პილატეს ცრემლი, ან თუთუნი შეეთავაზებინა, — როდესაც უფროსი გუნებაზედ ბძანდებოდა ხოლმე, — ეფრეიტორი ხლოპოტოპოვი (ეს იყო მისი გვარი) ცუდ სიზმარივით დაივიწყებდა ხელქვეითის თავხედობას. მაგრამ ილიკო ვერ ახერხებდა ამისთანა გაგორგამოგორებას იმ კაცის შესახებ, რომელიც ინსტინქტიურად სძაგდა, თითქოს დაბადებიდანვე თან დაჰყოლოდა ეს სიძულვილი, ვით მემკვიდრეობითი გრძნობა ზღვევისა, მამა-პაპათა შუღლის გამო. ხლოპოტოპოვი მიხვედრილი იყო ამ სიძულილს და, რაღა თქმა უნდა, მაგიერს უხდიდა. სწორედ იმ დროს მოუწამლავდა ხოლმე მტრობის შხამით საცოდავ ბიქს სულოსა და გულოს, როცა ილიკო ტკბილ ოცნებაში იყო ხოლმე.

აი, მაგალითად, ერთხელ რა დღე დამართა.

ის იყო, ილიკო სადილს მორჩა და ლოგინზედ წამოწვა თვალის მოსატყუებლად, რადგანაც წინა ღამეს უძილარი იყო დარაჯად ყოფნის გამო. დაღლილ-დაქანცულს მალე ჩაეძინა. ჩაეძინა და დიდი მადლობელიც იქნებოდა, რომ არც გამოჰღვიძებოდა. ძილში ისეთი სიზმარი ნახა, რომელმაც უნეტარესს სიტკბოებას მიაწვდინა. ილიკოს ესიზმრა, ვითომც სამსახურის გათავების დღეა. რაც ყავლ-გასული ჯარის-კაცებია, ერთად არიან დამწკრივებულნი და უფროს ოფიცრის გამოსვლას მო-

ელიან. ყველას სახე ერთნაირის შუქით აქვს გასხივოსნებული, თითქოს იმოტელო ხალხი ერთ ადამიანად გადაქცეულიყოს. თითოეულს მათგანს ერთი ფიქრი უჩრდილავს გონებას, თვალწინ ერთი და იგივე სურათი ეხატება; მთლად დაჰვიწყებია აწ განვლილი მწუხარება, სიძნელე სამსახურისა, უკმაყოფილება უფროსებისადმი და მტრულად როდილა უყურებს.---ავად იყო თუ კარგად, მადლობა ღმერთს; ხომ გავაჩანჩალე ჩემი გზა და ახლა ყველას ღმერთმა ხელი მოგიმართოთ—ავსაც და კარგსაც—აი, რას ამბობს თითოეული მათგანი თავის გულში. აი, უფროსიც მოდის. ჯარის-კაცნი გამოიჭიმნენ. ერთხელ კიდევ,—ეს გამოჭიმვა უკანასკნელია.

გაისმა აღელვებულის უფროსის ხმა: „მომილოცავს ძმანო, განთავისუფლება!.. მადლობელი ვარ სამსახურისათვის... გისურვებთ, რომ თავისუფალს ცხოვრებაშიც ისეთივე კარგნი იყვნენ, როგორც აქ, სამსახურში, იყავით კარგნი“.

მთა და ბარი-შეირყა, ისეთი ხმა გამოსცა ამოტელო ხალხის გროვამ უფროსის საპასუხოდ. ჰყვირიან-კი, რაც ძალი და ღონე აქვთ, და იმას ვინ დაგიდევს, ვინ რასა ჰყვირის... ზოგი მადლობას იძახის, ზოგი, ვინ იცის, იქნება ილანძლება კიდევ—რას გვარჩევ ამისთანა ძახილში? აი, სამხედრო მუსიკამაც დაჰკრა: დაიძრა განთავისუფლებულთა გროვა და გზისაკენ გაემართა. მათ უკან ამხანაგები დაედევნენ დაღონებულ-დაძმარებულის სახით. ზოგი მოკითხვას აბარებს შინ, ზოგი დღესასწაულებში ჩამოსვლას, ზოგი რას და ზოგი რას.

ამ ამბით ქალაქს გავიდნენ. მუსიკა და ჯარის-კაცნი შინ დაბრუნდნენ. განთავისუფლებულნი ერთმანეთს გამოეთხოვე-

ნენ, ნაწილ-ნაწილად დაიყვნენ და ხხვა-და-სხვა გზას გაუდგნენ.

ილიკოც გამოეთხოვა ამხანაგებს, რომელთანც სამის წლის განმავლობაში ერთ უღელსა სწევდა, ერთ ჭირ-ვარამს იზიარებდა, — გამოეთხოვა და მარტოდ-მარტო თავისს სოფლის გზას დაადგა, მაგრამ არა სჯერა, რომ სახლში მიდის, არა სჯერა, რომ თავისუფალია; როგორღაც ეხამუშება კიდევ ეს ახალი მდგომარეობა, ასე ჰგონია, უცნაურ სიზმარში ვარო, და ეშინიან, ვაი თუ მალე გათენდეს და ეს საამო ზმანება დღის სინათლემ თან წარიტაცოსო. ვიდრე ამხანაგებთან იყო, ვერც-კი გრძნობდა იმ სიხარულს, რომელიც ახლა მთელს მის არსებაში ფართხალებს ახლად დაბადებულ ჩიტის ბლარტივით. ათასი აზრი, ფიქრი, წარმოდგენა, ერთად მოაწვა, ერთსა და იმავე დროს მოსთხოვა პასუხი, ასე რომ ილიკოს დაფთრები აერია, თვალების წინ სივრცეში რაღაც აუთამაშდა, მერე ეს რაღაცაც უეცრად გაჰქრა და თითქოს აღარც სივრცეა, აღარც სიხარული, აღარც თოთონ არის...

VIII

ცოტა ხანს უკან ზმანება კვლავ გაგრძელდა.

ილიკო სახლშია. რაღაც არა ჩვეულებრივი მოძრაობაა, ფუსფუსია. ყველანი ფაცი-ფუცში არიან: აქ ცხვარსა ჰკვლენ, იქ პურს აცხობენ, მარანში ქვევრები დაუხდიათ. სახლი, ეზო, თითქმის ბოსელიც-კი ისეა დასუფთავებული, თითქოს აღდგომა ყოფილიყოს, სახლში ყველგან ქეჩა-ხალიჩებია დაფენილი. ძმებს, მშობლებს, ნათესავებს — ყველას — ახალი ტანისამოსი აცვია. ილიკოც თავით ფეხამდე სადღესასწაულოდ არის გამოწყობილი: აქლემის ყელის-ფერი ახალი ჩოხა აცვია, ბუზმენტებით და

ჩათარიშებით მორთული, ცის-ფერი ფარჩის ახალუხი და წელზედ მოვერცხლილი ქამარი არტყია; ფეხს ქალამნების მაგიერ ყელიანი ჩუსტები უმშვენებს, აბრეშუმის ჩახსაკრავებით წვივებში დამაგრებული.

აი, მოისმა სიმღერის ხმა და ეზოში შემოვიდა ათიოდე ახალგაზდა ბიჭი. იქაურობა მაყრულის გუგუნმა მთლად დააყრუა. ყველანი ილიას შემოეხვივნენ, შუაში მოიქციეს და მერე ალაყაფის კარებისაკენ გასწიეს. კარებთან შეკმაზული ცხენი დაჰხვდათ. ზედ ილია შესვეს და მაყრულის ძახილით შარას გაუდგნენ.

ილიკო გაკვირვებას ეძლევა, — ეს რა ამბავიაო? მაგრამ, თითქოს გამჟღავნებისა რცხვენოდეს, ხმას არ იღებს და სულ-გაკმენდილი ასრულებს ტოლ-ამხანაგთა სურვილს. მომღერალთა გუნდი სოფელს განშორდა, ხევს გადავიდა და მეორე სოფლის აღმართს შეუდგა, — სწორედ იმ სოფლისას, სადაც ნინოს მშობლები ცხოვრობენ. აი, სოფელში შევიდნენ და გულ-და-გულ ეკლესიისაკენ გასწიეს.

— რა ექნაო? — ფიქრობს ილიკო. — ეს ხომ ქორწილსა ჰგავსო... მაგრამ ჯვარს ვისა სწერენ? თუ მე ვარ მეფე, მე ხომ ჯერ სალდათობა არ გამითავებია... თუ არა და ეს... — აქ ილიკოს უნდოდა ერთ-ერთის ამხანაგისათვის ეკითხნა, — კაცო, რა ამბავიაო — მაგრამ ამ დროს ეკლესიის კარებსაც მიაღწნენ. სიმღერა შესწყდა. ეკლესიის ეზოში ხალხი იყო შეგროვილი; აქა-იქ დედაკაცებმა ჩურჩული დაიწყეს: «ქა, ქა... უყურე, ნეფე მოვიდა... ნეფე მოვიდა!.. იი, რა შეტრუხა ბიჭია!..»

ილიკოს შერცხვა, ისე შერცხვა, რომ შუბლიდან

ოფლის ნაში დასკდა. ყური მოიყრუა და ორის დღის პატარძალივით თავი დახარა. ამასობაში ეკლესიაში შეიყვანეს და შუა ადგილას გააჩერეს. ამავე დროს მეორე კარებიდან ახალგაზდა გოგოებმა ვილაცა ქალი შემოიყვანეს და ილიკოს გვერდზედ მოუყენეს. ილიკო ჰგრძნობს, რომ გვერდზედ ქალი უდგა, მაგრამ ეშინიან, — ვერ შეუხედნია. ბოლოს მოიკრიბა ძალ-ღონე და ანაზღეულად თვალები გვერდზედ გააპარა. იმავე წუთს ილიკომ იგრძნო, რომ თვალებში რაღაც შუქი ეძგერა, თითქოს მოულოდნელად ეკლესიაში ასი-ათასი სანთელიანი ხომლი აალაპლაპესო. აქამდე ოდნავად მბჟუტავმა სანთლებმა ახლა ვარსკვლავივით დაიწყო ციმციმი. წმინდანების ხატებიც თითქოს ამეტყველდნენ და ილიკოსაკენ მიაქციეს მომღიმარი სახენი, ასე გონია, ბედნიერებას ულოცავენო. ილიკომ სიხარულისაგან თითქმის მთავარი ცნება დაკარგა, — აღარ იცოდა, სად იყო და სად არა. გრძნობდა მხოლოდ, რომ გული ჩონგურივით ტკბილად უცემდა; მთელს სხეულში რაღაც თბილი ყრუანტელი უვლიდა და ისეთ სიამოვნებას აღუძრავდა, რომ მზად იყო, ლამის ეტირნა. ილიკო სრულებით ვერა ჰხედავდა, რომ ასი, ორასი თვალი მას ზომავდა და ჰკეცავდა გასაყიდ ფარჩასავით. ერთად-ერთი სურვილი, ერთად-ერთი აზრი, რომელსაც განემსჭვალა ყმაწვილი ბიჭის არსება, ის იყო, — რაც შეიძლება მალე გულზედ მიეკრა ის, ვინც გვერდზედ ედგა და რომელშიაც ილიკომ იცნო თავისი სანატრელი ნინო. იგი ყურს არ უგდებდა არც მღვდელს, არც დიაკვანს და გარინდებულებით იყო. ამ მდგომარეობიდან გამოიყვანა ვიალაციის ხმამ:

— ბიჭოს! რა მადრიანად დაეწაფა! ჰეი, გოზაური ხო არა გგონია... ცოტა პატარძალსაც შეეუნახე და!..

გაისმა ხარხარი. ილიკო გამოერკვია და მიჰხვდა, რომ ტუჩებთან პაწია თასი უჭირავს მღვდლისაგან მიწოდებული ღვინის შესასმელად. მყისვე მოიხსნა პირიდან თასი და მღვდელს გადასცა.

IX

აქ სიზმრის სურათი კვლავ შეიცვალა. ილიკო ჰხედავს, ვითომც სახლში ქორწილი უკვე გათავებულია. პატარძალი ამხანაგ ქალებმა სადღაც გააპარეს. მაყრებმა კი ილიკო სახლიდან გამოაცილეს, მეზობლის ეზოში მიიყვანეს და ანაზღეულად შემოეფანტნენ. საშინელს მდგომარეობაშია მეფე, — სახლში შესვლა უნდა, ისე უნდა, როგორც მშიერს ჭამა, — მაგრამ ვერ გაუბედნია, აქეთ-იქით ტორტმანობს და თანაც ცდილობს არავის გააგებინოს თავისი იქ ყოფნა. ბოლოს გაბედა და ნელის ხმით ჩაახველა. ამ ჩახველებამ რაღაც სითამამე შეჰმატა, ასე გონია, გმირობა რამ ჩაიდინაო. მერე ფეხ-აკრეფით მივიდა კარებთან და ოდნავ დააკაკუნა. ოთახიდან ჩუმის ხველებით ხმა გასცეს. ილიკომ აკანკალებულის ხელით შეაღო კარები და იქვე დირეზედ გაოგნებულივით გაჩერდა.

ოთახს პატარა ლამპარი ძლივს ანათებდა და უცნაურს, საიდუმლოებით მოსილს გამომეტყველებას ჰფენდა. ნაცრის ფრად შელესილს კედელზედ ილიკოს ჩრდილი ერთ უშველებელ ხედ გამოისახა, რომელიც, თითქოს ქარი აქანებსო, აქეთ-იქით ინძრეოდა.

ნინო საქორწილო სარეცელზედ იწვა. თეთრ-საურ

გადაკრულ ბალიშზედ მისი გაწეწილი ოქროს-ფერი თმა მარტივად ირკვევოდა. ქალი გულ-აღმა იწვა. მკერდ ზევით საბანი გადაჰხდოდა და ქალს ჩამკვრივებული მკლავები და ამობურთული გული უჩნდა. რაღაც სხივ-ნართი სისპეტაკე გადაჰფენოდა ნინოს უცნაურის ძალით მიმზიდავ სხეულს. თმის ერთ-ერთი ნაწნავი ძუძულებ-შია ოქროს გველივით ჩამოჰკლაკნოდა და სიყვარულით ზედ დაჰკონებოდა. ცალი მკლავი თავ-ქვეშ ამოედო და მილულული თვალები კარებისაკენ მიექცია.

ოთახში გამეფებულ მყუდროებას მხოლოდ ილიკოს გახშირებული აღმოქმენა და ქალის ნაზი ფშვენა-ღა არღვევდა. ილიკოზე არა-ნაკლებ არც ქალი იყო აღფლვებული. ამას აშკარად ამტკიცებდა მისი ფეთქა და მკერდის ჩქარი მოძრაობა. მეტად ცხოველ-მყოფელი იყო ეს სურათი, მეტად ვნებათა-ღელვის ამშლელი, რომ ილიკო დიდ-ხანს გაჩერებულიყო. ვიდრე მწოლიარე ქალს დაინახავდა, შტერივით იდგა, მაგრამ როცა თვალი სინათლეს მიაჩვია და ქალს შეავლო, სხეულში ცეცხლის ნაპერწკალმა დაურბინა, უცნაურმა სურვილმა იგი მთლად ააცახცახა, უიებ-ცხელებასავით ააბაბანა.

შესაძლებელია, სხვა შემთხვევაში ილიკოს, ამისთანა სურათი კიდევ რომ ენახა, თავი შეეკავებინა, მაგრამ ახლა ნინოს სხეულს ისეთი ვნებათა-აშლილობა ეტყობოდა, თანაც ისე ამხნევებდა გაუბედავ ყმაწვილ-კაცს და უზომო სიტკბოებას ჰპირდებოდა, რომ ილიკო, როგორც ლომი, ისე გადახტა ქალისაკენ. თანაც იმის გულიდან ნეტარების ძალუმი კვნესა აღმოხდა. ილიკო ქალის მკერდს დაეკონა. ოთახში გაისმა აღფხვნებულ ტუჩთა

შეწებების ხმა, რომელიც ოთახის მყუდროებამ სადღაც კუნჭულში ყრუდ გაიმეორა.

ამ კოცნას სხვა მოჰყვა, სხვას კიდევ სხვა, ასე რომ ეს ორი არსება კოცნის გრეხილად გადაიქცა. მათ ყველაფერი გარდაავიწყდათ, ისიც-კი, რომ ქვეყნად არსებობენ, რომ ილიკო და ნინო არიან, ცოლ-ქმარნი—და მხოლოდ იმას-ღა ჰგრძნობდნენ, რომ თავისუფლება აქვთ მინიჭებული, ხელს არავენ უშლით დასტკბენ ერთმანეთის სიყვარულით და მოვალენიც არიან,—ეცადნენ, რაც შეიძლება, მეტი სიტკბოება დასტყუონ ამ სიყვარულს.

ილიკოს თავისს სიცოცხლეში ამისთანა არა გამოეცადნა-რა. ბევრიც რომ ეფიქრნა, თავი ემტვრია,—ვერ აგინხნიდათ, რა გრძნობა იყო ეს გრძნობა; მხოლოდ იმას-კი გეტყოდნათ,—მეტად ტკბილი, შეუდარებელი რამ არისო, ასე რომ მთელს თავისს სიცოცხლეს არ დაიშურებდა, პატარა ხანგრძლივი ყოფილიყო ეს სამოთხის მსგავსი მდგომარეობა.

X

როდესაც ილიკო ამ გამოურკვეველ, მაგრამ სანეტარო წყაროს ხარბად ეწაფებოდა, უეცრად ცის რისხვასავით ჩამოესმა საზარელი, გაბრაზებული, გაავზნებული ხმა. ამასთანვე ისიც იგრძნო, რომ ვიღაც სწვდა მხარში დ ჯუნჯრუხი დაუწყო.

— Вставай, вставай-же, чортова кукла! Не слышишь что-ли, басурмановъ сынъ?! Али чортъ взялъ твою душу себѣ на потѣху?! Вставай-же!.. — გაჰკიოდა ხლოპოტოპოვი.

ილიკო ფეთიანივით ზეზე წამოვარდა, მაგრამ ჯერ

ისევ სიზმრის სურათით ჰქონდა თვალები დაბნელებული და დღიურ სიცხადეს ვერა ჰხედავდა. მხოლოდ, როცა კვლავ გაისმა ხლამპოტოპოვის ძახილი—ПРОСНИСЬ, ПРОСНИСЬ-ЖЕ!—ა და სიტყვებს თან მოჰყვა მამა-პაპური კამარა-შეკრული ლანძღვა, ილიკომ თვალები გაახილა, —გაახილა და ის თქვენს მტერს, რაც იმან დაინახა.

თუ გამოგიცდია როდისმე, მკითხველო, ზამთრის ცივ-ღამეში თბილ ოთახიდან, სადაც შენტვის ტკბილად, რბილად და მყუდროთა ხარ, გარედ გამოსვლა, —არა, გამოსვლა-კი არა, —შენდა უნებურად, ქიმუნჯით გარედ გამოგდება, —სწორედ იმას მიემსგავსებოდა ილიკოს გამოღვიძება.

ცივ და მძაფრ ქარტეხილად ეჩვენა ილიკოს უფროსის სახე და მთელი ყაზარმული მკაცრი მოწყობილება, შავად შექუჩყნილი კედლებით, რომლებიდანაც გულისგამკვეთ მახვილივით გამოკრთოდა თოფის ცივად მოელვარე ხიშტები. მეტად დიდი განსხვავება ჰსუფევდა სიზმრისა და სიცხადის შორის, რომ ილიკო არ აღელოვებულყო. საწყალს სიბრაზე მოერია, სასულეში კომტ-კომტად რაღაც მოაწვა და სუნთქვა გაუძნელა. იგი მზად იყო შუაზედ გაეგლიჯა ეს საზიზლარი არა-კაცი, რომელმაც ხელი შეუშალა სანეტარო ზმანებას და არ დაა-ცადა, სრული სიტკბოება ეგემნა. იქნება, ვერც-კი მოეხერხებინა თავის შეკავება, რომ ამ ჟამად ნინოს სახე ისე ახლო არა ყოფილიყო... სწორედ ამ სახის გახსენებამ იგი, ცოტა არ იყოს, დაამშვიდა. სამაგიეროდ ისეთის თვალით გადახედა ხლოპოტოპოვს და ისეთი შეუკუროთხა ქართულად, რომ ეფრეიტორმა კვლავ განიცადა უკვე ერთხელ ნაჭამი შიში, ზვერ-გრუზოს მიერ

გამოწვეული. რაღა თქმა უნდა, ამის გამო ილიკო ორჯერ ზედი-ზედ ყაზარმის მორიგ-დარაჯად (დნევალნად) იყო დანიშნული.

მერე, არ იკითხავთ, რა იყო მიზეზი, რომ უფროსმა ისე გამძვინვარებით დაუფთხო ძილი ძიბძიბიძეს?

აი, რა იყო.

როდესაც გარედან ყაზარმაში შემოსული ხლოპოტოპოვი თავისს საწოლთან მივიდა, შენიშნა, რომ იქვე ფანჯარაზედ ვილაცას საჭმლის სატანი თასი დავიწყებოდა. იქ, — ფანჯარასთანვე, — რამდენიმე ჯარის-კაცი ტრიალებდა. ხლოპოტოპოვს შეეძლო გამოეკითხნა და გაეგო, ვისი დატოვებული იყო თასი. მაგრამ ასე როდი მოიქცა. ისევ ის ამჯობინა, ძიბძიბაძე გაეღვიძებინა, რადგანაც დარწმუნებული იყო, რომ თასი იმას დარჩებოდაო. ნამდვილად კი აღმოჩნდა, რომ თასი სხვა ჯარის-კაცს დავიწყებოდა.

XI

ეს კიდევ შედარებით წვრილმანი შარი იყო, უფროსისაგან განგებ ატეხილი უმცროსის გასაწვალებლად. ხლოპოტოპოვს უფრო ღრმად ჰქონდა ჩახვეული მძულვარება ძიბძიბაძისა და უნდოდა ისეთ მახეში გაეხა, რომ იგი სამუდამოდ დაეღუპნა.

როდესაც მათი „ვზოდი“ (მეოთხედი ნაწილი რატიისა) სადარაჯოდ ინიშნებოდა ხოლმე, ილიკო დიდ საფრთხეში ვარდებოდა. ხან-და-ხან ილიკოს ლამ-ლამობით უხდებოდა ორ-ორ საათობით მარტოდ დარაჯობა სხვადა სხვა ადგილას, — მაგალითად სათოფის-წამლესთან, ხაზინასთან, ბაირალთან. სამხედრო სამსახურში დარაჯობა მეტის-მეტად პასუხ-საგები მოვალეობაა. საკმარისია

მცირე უმუყაითობა, რომ „სადისციპლინარო ბატალიონ-ში“ უკრან ჯარის-კაცს თავი. მუდამ ხედვა და სმენა გამახვილებული უნდა ჰქონდეს დარაჯს და ახლოს არავინ მიუშვას, „რაზვოდიაში“-სა (უფროსი ჯ.-კ., რომელიც დარაჯებს აყენებს და სცვლის) და ხელმწიფის გარდა. ვაი იმას, ვინც ან ჩასთვლემავს, ან რაიმე მიზეზით თოფს ხელიდან გაუშვებს, თუ გინდა ერთის წუთით მაინც. ვინიციობაა გამოაშკარავდა ასეთი მოქმედება დარაჯისა, — გათავებულია, — სასჯელი მზად არის, — სასჯელი ულმობელი, სასტიკი.

როცა ილიკო იყო ხოლმე დარაჯად, „რაზვოდიაში“-ში, უმეტეს შემთხვევაში, ხლოპოტოპოვი ჰყავდა. დადგებოდა, თუ არა, სადარაჯოზედ, ილიკოს მოსვენება არა ჰქონდა, — ეწინოდა საიდანმე არ მომეპაროს ეფრეიტორი და შარი არ მომიდოსო. მერე, ისეთის მგლოურის ძუნძულით იცოდა მიპარვა, რომ ბნელ ღამეში უეცრად ცხვირ-წინ აეტუზებოდა ხოლმე.

ერთხელ, ცოტას გარჩა, ილიკოს ხლოპოტოპოვი არ შემოაკვდა. საშინლად ბნელოდა. ღამე იყო ნისლიანი. ჟინჯლავდა. ილიკო სათოფის-წამლეს სდარაჯობდა. რადგანაც საშინლად ციოდა, ილიკო წინ და უკან გახურებული დადიოდა. სათოფის-წამლე ფერდობზედ იდგა, ყოველ მხრივ კალთები ჰქონდა დაქანებული და მიპარვა ადვილად შეიძლებოდა. მერე ფუთიანი ჩექმებიც ეცვა და ფეხების ბაკა-ბუკში სხვა მცირე ხმაურობა არ ისმოდა. თუმცა ილიკო ძალიან ფრთხილობდა, მაგრამ კაცი ხომ მანქანა არ არის, რომ აზრთა-დენა სულ ერთის რუსხმულისაკენ წარმართოს. ამ ჟამად ილიკოს ცოცხალი ადამიანის იერი უფრო სდევდა, ვიდრე გამანქანებულის დარა-

ჯისა. იგი ახლა სულითა და გულით შინისკენ მიჰტრინავდა და სადარაჯოზედ მხოლოდ მისი ლეში-ლა იყო. ან რა უნდოდა აქ ამ დროს? მოყვარეს რას უკეთებდა აქ ყოფნით ან მტერს რას უშავებდა?

მარტის დამდეგი იყო. ვენახებში, მინდვრად იმდენი მუშა ხელი ტრიალებდა. ილიკოს მამა იძულებული იყო შვილი სალდათად გაეგზავნა და თითონ-კი მუშა დაეჭირავენა.

— სადაური სამართალია?!— ფიქრობდა ილიკო.— რას აძლევს ჩემს მაგიერს რუს-ხემწიფე ჩვენს ოჯახს? რითი უმთელებს იარას? ან რას მაკეთებინებენ აქა? ვის რა თავში უხლია, ჩვენ რომ აქ საქმეს გვასწავლიან? თოფის სროლა კიდევ ჰო, იქნება როდისმე კაცმა გამოიყენოს, თორემ ეს „მარჩიროვკა“ და სულელ კიკასავით ხელების შლა, — რაო ჩემო? აი, ბუქნას რომ გვასწავლიან, — მე ვიცი — ზაქრუა ხარაზი, თუ უსწავლელია, ჩვენზედ უხეიროდ ჩაბუქნავს ხოლმე?! ან კიდევ, კიბეა გაკეთებული და ზედ ისე ავდივართ. ძალუაჩემი საბედა-კი ვერ ავა ხოლმე აი სხვენში კიბე-მიდგმული?! მე და ჩვენებიანთ მიტრო სულ მალლა კენწეროში მოვექცეოდით ხოლმე ჩვენ დიდ კაკალს, როცა ბლერტას დავუწყებდით. მერე ისეთი ჯანაბა ხეა, რომ იმოდენა სიმაღლეზედ არსად ტოტი არ აბია, „გიგანსკი შავივით“ სწორია.

ასეთი ფიქრები უტრიალებდა თავში ილიკოს და იმას-კი ვერ გრძნობდა, რა ვერაგულ ამბავს უპირებდა მისადმი მტრობით გამსჭვალული უფროსი. ხლოპოტოპოვმა იცოდა, რომ ამისთანა ღამე ძალიან მაცდური ღამეა. არ შეიძლება ჩმუჩნით და ზმორებით კედელს არ მიაყრდნო მოწყვეტილი წელი, მთქნარებას არ მოჰყვე და

თან-და-თან თვალები არ მილულო, — ძილისთვის-კი არა; — ისე, დასასვენებლად. გადის ხანი... გაყუჩებას ეძლევი... უძალიანდები თვალეზედ ქურდულად მომდგარს ძილს, იცი რომ სამუხანათოდ მოგდგომია კარს, მაგრამ უძლოური ხარ... ვერ წაართმევ თავს მის სასიამოვნო ბრჭყალებს... მერე, რა ტკბილი ჩახუტება იცის იმ წყეულმა, თითქოს მშვენიერი ქალის მოხვევენააო.

იკოდა ეს ხლოპოტოპოვმა და ამიტომაც გამოსწია ძიბ-ძიბადისაკენ. ფერდობს ისე მიეპარა, რომ დარაჯი ვერ მიუხვდა. ის-ღა აკლდა, როგორმე შეუმჩნევლად აცოცებულ იყო გორაკზედ იმ დროს, როდესაც ძიბძიბადე სათოფის-წამლეს მეორე მხრით მოუვლიდა. ჩემქებიც კი გაიხადა სამსახურის ერთგულმა ფერეიტორმა, რომ ფეხის ხმაურობას არ ეღალატნა.

ის ამბავი, რომ ძიბძიბადე ბოლთასა სცემდა, — ხლოპოტოპოვს არაფრად ეჭაშნიკა; მაგრამ ილიკომ ფერდობამდის მისვლა რომ ვერ გაუგო, ხლოპოტოპოვი დარწმუნდა, ალბად, დარაჯი ფიქრშია გართული და, მაშასადამე სიფხთილე დასჩლოუნგებიანო.

ილიკოს მართლაც სიფრთხილისა აღარა ეტყობოდა-რა და ფიქრებით იყო გართული. ამიტომ ადვილი წარმოსადგენა იყო, რომ ხლოპოტოპოვის ეშმაკობა ლელოს გაიტანდა. მაგრამ ილიკო განგებამ დაიხსნა საშინელ შურის-ძიებისაგან. ერთხელ, როცა კედელის ახლო გაიარა, ილიკოს უცბად ცხვირზე უშველებელი წვეთი დაეცა ნაჟინჯო წვიმსა, რომელიც ალბად ღარში მოგროვილიყო; იგი ფიქრს მსწრაფელ გამოერკვია, მერე შესდგა და ფარაჯის სახელით ცხვირიდან წუნწკლი მოიწმინდა. ამავე დროს ქვევით, ფერდობის კალთასთან რაღაც ფაჩი-

ფუჩი მოესმა. ილიკომ მხრიდან თოფი ჩამოიღო და, კისერ წაწდვილმა, შავს სივრცეს თვალები მიაპყრო. ვერაფერი დაინახა, მაგრამ ფოფეხის მსგავსი ფაჩი-ფუჩი-კი აშკარად გაარჩია.

— Стой! Кто идет? — შესძახა ილიკომ რიხიანად. ხმა არვინ გასცა. ფაჩი-ფუჩი შესწყდა.

ილიკო დარწმუნდა, რომ ვიღაცა ან რაღაცაა. ბოლოს გული დააჯერა, ალბად, ან ძაღლია, ან ნადირიო. ამისგამო დასწვდა მიწას, დაავლო ქვას ხელი და იქითკენ გადისროლა, საიღამაც ხმაუობა მოესმა; თანაც მიაძახა:

— იქით დაიკარგე, შე სამგლევე, შენა! —

ქვა ალბად მიწაზედ არ დაცემულა, რადგანაც გასროლას თან ისეთი ხმა მოჰყვა, თითქოს იგი რბილს რამეს მოხვდაო.

— Чаво камни-то кидаешь? — მოისმა ხლოპოტოპოვის გაავზნებული ხმა. ქვა სწორედ იმას მოხვდა ზურგში. ეტკინა, მაგრამ არ შეიმჩნია, დარწმუნებულმა, რომ ძიბძიბაძეს ძალიან იამებოდა — Не видишь, что-ли, старший идет?!. А ицо часовой!

— Стой! Кто идет? — შესძახა განგებ ილიკომ, რომ უფროსს ქვის სროლა არ დაებრალეზინა.

— Ну-ну-ну... Ишь, какой ретивый!.. — წაიღუდუნა გაგულისებულმა ხლოპოტოპოვმა, თანაც შიში აღედკრა, — ემანდ თოფი არ დამიმიზნოს და ტყვია არ გადამაყლაპოსო. — Молодец! Не спишь...

Рада старись, гаспаинь ефлентори! — უპასუხა კმაყოფილის კილოთი ილიკომ, რა დარწმუნდა, რომ ძაღლისთვის გადაგდებული ქვა ყველაზედ ავ ძაღლს მოხვედრიაო.

— Ну-ну, не спи! — უთხრა უფროსმა და გორაკზე აღარ ავიდა, შინისაკენ გასწია. ძალიან იყო გაჯავრებული. საშინელი მარცხი დაემართა: ჯერ ერთი, განზრახვამ უქმად ჩათარა, — ვერ გააბა მოსისხლე მტერი მახეში, — მეორეც ერთი — ფეხ-შიშველამ ტალახში ტყუილად სტოპა და დასასრულ იმ დაწყევლილმა «ზვერ-გრუზო»-მ ძალღსავით წელი აათრევინა.

ილიკო-კი ამ დროს სინათლეში რომ გენახათ, შეჰნიშნავდით, რა ეშმაკური ღიმილი უკრთოდა სახეზედ. ოღონდ ერთი კიდევ შემთხვევოდა ასე მარჯვედ ქვის სროლა, და თუნდა, ორი საათის მაგივრად, ორი დღე ზედი-ზედ იღარაჯებდა.

XII

ამისთანა განსაკუთრებულ მდგომარეობაში მყოფ ძიძიძიძებს, რაღა თქმა უნდა, სამსახური სხვებზედ მეტად უძნელდებოდა, რადგანაც იმათ უფროსები ასე როდი მტრობდნენ. მაგრამ მაინც ილიკოს ის იმედი ამხნევებდა, რომ ასეთი მდგომარეობა ოდესმე შტიცვლებოდა. ამასთანავე ბუნებით იგი მხიარული ხასიათისა იყო და ამგვარი ხასიათი, ასე თუ ისე, აძლებინებდა, ტვირთს უმსუბუქებდა.

გათავდებოდა, თუ არა, საღამოთი მეცადინეობა, მაშინვე ილიკოს ბიჭები გაიტაცებდნენ ხოლმე და აჩალებდნენ ცეკვა-სიმღერას. ამ დროს გატარებაში თითოეული მათგანი ივიწყებდა დღიურ ჭირსა და ვარამს. საღამოს რვა საათზედ დაუკრავდნენ ხოლმე ღოროტოტოს; რაზმი კვლავ მოიყრიდა თავს, კარვების წინ ჩამწკრივდებოდა და უფროსი ჯარის-კაცი (ფელოთებელი) ჩამოსთვლიდა თითოეული ჯარის-კაცის გვარს, რომლის

გაგონებაზედ დასახელებული უპასუხებდა: «ჟ»-ო. როცა ყველგან გაათავებდნენ ხოლმე ამ ჩამოთვლას, რამდენიმე ღოროტოტო «ზორს» (ციცკარი) დაუკრავდა; ამას მოჰყვებოდა. რუსული გალობა «მამაოჩვენოსი» და „აცხოვნე, უფალო, ერი შენი“—სა. გალობას რომ მორჩებოდნენ, სამხედრო მუსიკა დაუკრავდა „კოლ სლავენს“ და „ბოჟე ცარია ხრანი“—ს. საღამოს „ზორი“ ამით თავდებოდა.

მერე ჯარის-კაცთ შეეძლოთ ჩუმად ელაპარაკნათ და ზღაპრები ეთქვათ ღამის ათ საათამდის და შემდეგ-კი ყოველი ჩამი-ჩუმი მიწყდებოდა ხოლმე.

ასე და ამ-რიგად მიდიოდა ილიკოსი და მისი ამხანაგების ცხოვრება. ყველა მათგანი გულის ფანცქალით სთვლიდა ყოველს გასულს თვეს, მაგრამ, ვინ იცის, ჯერ კიდევ რამდენი რამ მოელოდდათ, ვიდრე სამსხაურს გაათავებდნენ.

XIII

— შენ თუ მაგრე დეიჭირე მარხვა, ბიძიკო, ფაშვს ვერ გეიზდი...—მიმართა ზომბერიძემ ერთ ჯარის-კაცთაგანს, რომელიც იქვე იმის გვერდზედ იჯდა და ზღაზვნით, ზარმაცად პურსა ჰღეჭავდა.

კარგებს უკან, ფიცრით გადახურულ ფარდულში ჯარის-კაცნი სადილს შეექცეოდნენ. ფარდულში გძელი ფიცრის მაგიდები იყო ბოძკინტებზედ გამაგრებული და ორივე გვერდებიდან „სკამეიკები“ იდგა. ჯარის-კაცები ჯგუფ-ჯგუფად ისხდნენ,—სამ-სამი, ოთხ-ოთხი, ხუთ---ხუთი და თითოეული ჯგუფი საჭმელს ერთის თასიდან იღებდა. კოვზით.

— ვერაფერი შვილია დღევანდელი „ბორჩი“ — წარმოსთქვა ტუჩების წლაპა-წლუპით ხრაიშვილმა; თანაც კოვზი ენით წმინდად გალოკა, გვერდზედ მოიღო და იქვე მდგარ პაწია სალდათურ „ჩაინიკს“ დაავლო ხელი და წყალს დაეწაფა.

— ჰმ!.. — ჩაიცინა ზომბერიძემ. — მსუქანი «ბორჩი» რომ შენ მოგართოს, ფელთებელს, ზოდნის და სხვა ძაღლსა და მამაძაღლს რაღა მიაშავოს?! ასეთი ქონ-მოგდებული ქვაბი წვილო ჩვენმა დიდ-თავამ, რომა თვალები ემიბზინდა... ჩვენ-კი ქვაბის ნარეცხი ჩაგვისხა იმ დედა-გაგლეჯილმა... — აქ ზომბერიძემ თასში კოვზი ჩაჰყო, ამოაყოლა წვენი და მერე ნელ-ნელა უკანვე გადაუშვა. — შეხედე ერთი... ისე არ უდგება ამას „ბორჩობა“, როგორც ჩვენი სოფლის ხუცესს ცხონება...

მართლა წვენი საშინელი მღვრიე იყო, — შერეული ტალახისფერი და არც თუ სუნი ჰქონდა სასიამოვნო. როგორც სჩანდა, კომბოსტო ძველი ჩადებული უნდა ყოფილიყო და სიდამპლისაგან ამყრალებულიყო.

— სულ-კი იმას იძახი, — ქაშევარი ჩვენებურიყო და... რა ღმერთი გაუწყრა? — შეეკითხა ხრაიშვილი.

— ავად გამხდარა ის თავლაფდასხმული!.. დღეს ვილაც უნიფხოშვილი იყო ქაშევრად... აი, დაეფსოს ოჯახი... შევეხვეწე, — პოჟოლოუსტა, ჟირნი, ჟირნი-თქვა. — „ჟირნიო?“ — და... გააღო ლოქოსავით პირი, მიმაბრუნა იმენა-წანკლიანმა იქითკენ (აქ ზომბერიძემ გაუბედავად ხელი მარჯვნივ გაიქნია და მნიშვნელობით ხრაიშვილს თვალი ჩაუკრა) და მითხრა: — „ვოტ ჟირნიო“. — მეწყინა, მარა რა მეწყინა!.. მომეკიდა გულს ცეცხლი და შევუკივლე — ახ, ტი. სუქინძი-თქვა... ტაკოი, — ტაკოი ტი კუშით-თქვა... ქე

ვუპირებდი გალახვას, მარა ჩვენი დიდ-თავა იყო იქანა.—
სტუპაი, სტუპაიო—მომაყვირა იმ უცხვირომ და გამა-
მაგდო.—ბიძიკო!—მიუბრუნდა ზომბერიძე გვერდზე მჯდომ
ჯარის-კაცს.—შენ მაინც უნდა ჭამო... ძალით უნდა ჭამო,
ჩემო კეთილო, თვარა თებზივით გეიწლიკები... არ ვარგა
უხიაკობა... აქაო და მჭადი და ლომი არა მაქვს—სხვა
აფერს ვჭამო—არ ივარგებს... კაცს, ჩემო კეთილო, თუ
ჭამა არა აქვს,—აფერი კაცია. მოგეცა ღვთისწყალობა,
მეც ქე მიყვარდეს ცხელ-ცხელი მჭადი, ლომი, თებზი...
არც ლობიოა უხვირო, მარა რას იზამ, ბიძიკო? რო
გაგიჭირდება—არც ამ ლორის საჭმელს დეიწუნებ... ჭამე,
ჭამე, ბიძიკო, თვარა ე ლოყები შემოგადნება... მაინცა და
მაინც არც თუ ძალუან ხარ ფერიანი...

ის, ვისაც ზომბერიძე სმა-ჭამის გაკვეთილს
უკითხავდა, ჩუმის, ნაღვლიანის ღიმილით უყურებდა
დამრიგებელს. ის იყო ქერა, უწვერ-ულვაშო ახალგაზდა.
შესახედაობით 17—18 წლისას ჰგავდა. ფერი ჰქონდა
მკრთალი, თითქმის ყვითელი, ტუჩები გაფითრებული,
თვალები მორღვეული.

— კუჭი არ იკარებს, ზომბერიძე—უპასუხა იმავე
მწარე ღიმილით ჯარის-კაცმა.—თითქოს შხამიაო, ისევე
უკან ამამარწყევინებს ხოლმე რასაცა ვჭამ. განა შინ
ამაზე კარგი საჭმელი გვქონდა? აქ ყოველ დღე ხორცი
მაინცა გვაქვს... მაგრამ შინაურ საჭმელს მიჩვეული ვი-
ყავი... აქაურს ვერ მიჩვევივარ...

— მიეჩვევი, შვილოსან, ძალა რომ დაგადგება—
საქვა ხუმრობის კილოთი ხრაიშვილმა, რომელიც ახლა
ხარბად „ქაშა“-ს შეექცეოდა.

ილიკო ძიბძიბაძეც ამ ჯგუფში იყო, გაჩუმებული

იჯდა, დაღვრემილი. საჭმელს არ მიჰკარებია. სახეზე ისეთი იერი სდევდა, თითქოს ამხანაგების ლაპარაკს ყურს არც-კი უგდებდა და ფიქრით სხვაგან იყო.

— რას დაგიკეთია მაგ ენა?— შეეკითხა მუდამ მკვირცხლი და ლაპარაკის დიდი მოყვარული ზომბერიძე ილიკოს და მხარზედ ხელი დაჰკრა.— რა გიჭირს, ბიძიკო!.. თექვსმეტ ტყვიაში ცამეტი მიატყუცე ნიშანს. ჰაი, თუ გეიკრავ „სტრელბის ზნაჩკას“. ჩვენი როტნი სულ მალადეცს და მალადეცს გეძახდა! ამოიღე ხმა, შე კაცო! დამუნჯდი თუ!

— რა უნდა გითხრა?— ჰკითხა უგემურად ილიკომ და ზომბერიძეს თვალები მიაპყრო. მაგრამ, როგორც სჩანდა, ილიკო ამხანაგს ვერა ჰხედავდა, რადგანაც მისი თვალებიდან გამონაშუქი მეტყველება ზომბერიძის სახეს სხლტებოდა და შორს, სადღაც სივრცეში იკარგებოდა.

— ეჰ! შენშიაც მოგტყუვდი!— დაიძახა, ოხუნჯურად ზომბერიძემ.— ყოჩალი ხარ და გულა-ლელვივით იბერები! ქე მქონდა შენთვის სათქმელი, მარა უკაცრავად ვარ, აღარ გეტყვი... ჰო, აღარ გეტყვი... ქე ინანებ, თუ კაცი ვარ...

— რა გქონდა სათქმელი?— ჰკითხა ცალ-ყბად ილიკომ, რომ ეთქვა რამე, თორემ ზომბერიძის სიტყვებმა ცნობის მოყვარეობა როდი აღუძრა.

— არ გეტყვი... არ გეტყვი...

— არ მეტყვი და ნება შენი იყოს...

— ქე ინანებ...

— კაცო, შენც რა საქმე გააჭირე?— შეეკითხა სიცილით ხრიაშვილი ზომბერიძეს.— რა უნდა თქვა ისეთი? მე ვიცი, იმდღეს აი, ვიქტორამ— ხელი უწვერ-უღვაშ-ზედ მიუშვირა— წიგნი რომ წაგვიკითხა, იმითანა იქ-

ნება.

— რაიო?! შენ მიუბნობი მაგას? შენ ვა?

შენ არა ხარ, ბიძიკო, რომ აქამდე „ვისოკიბლალოროდია“ ვერ გითქვამს?!.. შენ არა ხარ, კამეჩივით ძლივს აბრუნებ მაგ ენას?!..

ილიკოს, როგორც სჩანდა, ამხანაგებთან ჯდომა მოსწყინდა; წამოდგა და ფარდულიდან გამოვიდა. ვიქტორა უკან დაედევნა. ხრბიშვილი და ზომბერიძე კვლავ ბაას განაგრძობდნენ იმის შესახებ, თუ ვინ უფრო კარგი მოლაპარაკე იყო. მალე, იმათ სხვა ბიჭებიც შემოეხვივნენ და ლაპარაკში ჩაერინდნენ.

XIV

— ილიკო, ილიკო! დაიცა რა გითხრა... — დაუძახა ვიქტორამ ძიბძიბაძეს, როცა დაეწია. ძიბძიბაძე შესდგა და დაუცადა, ვიდრე ამხანაგი მიუახლოვდებოდა. მერე ერთად გასწიეს კარვებისაკენ.

— არ იტყვი, კაცო, რა ამბავია შენს თავს?! — დაეკითხა ვიქტორა ზომბერიძესავით ხუმრობის კილოთი-კი არა, არამედ თანაგრძნობით.

— ეჰ, რაც არის არის...

— მაინც?

— არ გამცე და ამაღამ სოფელში გაპარვას ვაპირებ...

— რას ამბობ, კაცო, ხო არ გავიჟებულხარ? — აწყიტა გაკვირვებით თვალები ვიქტორამ.

— არ გავიჟებულვარ, მაგრამ გავიპარები-კი... არავის არა უთხრა-რა.

— ხომ არფერი ამბავი მოგსვლია მშობლებისა?

— ჰო...

— დაეთხოვე, კაცო... გასაპარი რა გაქვს?

— აკი დავეთხოვე... არ გამიშვეს... რა დროს „ოტპუსკია“ სროლის დროსაო? ეჰ, რაც იქნება იქნება..!

— ხომ დაგსჯიან?

ილიკომ ამაზედ არა უთხრა-რა, მგრამ მხრები ისე შეათამაშა და თავი ისე გაიქნია, თითქოს ამბობდა: ნება ღვთისა აღსრულდესო.

— დიდი ხნით აპირებ?

— ორიოდე დღე დავრჩები.

— განა რა ამბავია ისეთი?

— მერე გეტყვი...

— გეშინიან, არ გაგცე?

— არა, მაგრამ... მერე გაიმბობ... შენი ძმობის ჭირიმე, არავის უთხრა.

— შენგან არ მიკვირს?— გაიღიმა ვიქტორამ.— მაგრამ გირჩევ-კი „როტნი“-სთან მიხვიდე... ხუმრობა საქმეა? ცამეტი ტყვია ისე კარგად მოარტყი... უეჭველად გაგიშვებს...

— მეც „როტნი“-სთან ვიყავი... მითხრა, ჯერ „ობჩი სტრელბა“ გათავდეს და მერე გაგიშვებო. „ობჩი სტრელბამდე“ ორი კვირა კიდევ იქნება... მე კი მეჩქარება... ეჰ, რაც მამივა—მამივა. ეს ხომ ვიცი, არ გამროზგავენ და...

— როდის აპირებ გაპარვას?

— როცა ხალხი დაიძინებს...

— სახლში როდის იქნები?

— ხვალ საღამოს.

— შენ იცი... რაკი არ დაგიშლია...— უთხრა ვიქტორამ ხელების გაშლით.

ილიკო და ვიქტორა ერთმანეთთან ძმა-პიტყურად იყვნენ, მახლობლად. ვიქტორა შორაპნის მახრიდან იყო...

წერა-კითხვა იცოდა და გულითაც კარგი ამხანაგი ბიჭი გამოდგა. ილიკოს მალე დაუმეგობრდა და წერა-კითხვის სწავლება დაუწყო. ილიკო იმდენად მიეჩვია წერა-კითხვას, რომ ახლა უკვე ახერხებდა სახელისა და გვარის მოწერას. მართალია, მის მიერ გამოყვანილი ასოები სველ დედამიწაზედ დაჩნეულ ქათმის ნავალს უფრო ჰგვანდა, ვიდრე ქართულს ანბანს, მაგრამ ილიკო მაინც აღტაცებული იყო წერის უნარით და ვიქტორას დიდპატივსა სცემდა.

ვიქტორა ჯან-საღი როდი იყო. ამიტომ მალე იღლებოდა და მეცადინეობის ან სროლის შემდეგ უძნელდებოდა ხოლმე თოფის გაწმენდა, გუდა-ნაბდის ალაგებდალაგება, ან სხვა რამ საქმის გაკეთება, რასაც უფროსები ავალებდნენ. ამისთანა დროს ილიკო მუდამ ეშველებოდა და ვიქტორას გასაკეთებელს თითონ აკეთებდა. ვიქტორა დიდი მადლობელი იყო ილიკოსი და მეგობრულის გრძნობით უყვარდა ეს მხნე-მამაცი და მხიარული ბიჭი. ვიქტორა ილიკოზედ უფრო განვითარებული იყო, რადგანაც რამდენიმე ხანი ქალაქად ეცხოვრა, ბევრი რამ ენახა, რის შესახებაც ილიკოს არავითარი წარმოდგენაც-კი არა ჰქონდა. ამიტომაც ილიკო ყოველთვის სიტყვას უჯერებდა. ხშირად აფრთხილებდა ხოლმე ვიქტორა ილიკოს უფროსის შესახებ და მოთმინებას ურჩევდა.

რაკი ილიკო გაპარვის მიზეზი არ უთხრა, ვიქტორა დარწმუნდა, რომ რაღაც დიდი საქმე უნდა ყოფილიყო და ამიტომ აღარ დაუშალა, ნუ ნაიპარებო, მით უფრო, რომ პირველ გაპარვისათვის ილიკოს დიდი სასჯელი არ მოელოდდა.

მეგობრები კარავში შევიდნენ და გაჩუმებულნი „ნარებზედ“ (ირგვლივ ტახტივით შეკრული ფაცრებია)

წამოწვენ. ილიკო რომ დაღვრემილი არა ყოფილიყო, მაშინათვე ამხანაგს შეეხვეწებოდა, რაიმე წიგნი წამიკითხეო, მაგრამ, ალბად, ახლა წიგნისათვის არ ეცალა, რადგანაც, გულ-აღმა მწოლიარემ, სახეზედ მკლავები გადაიქდო და ისე დაიჩრდილა თვალები კარავში ჩამოშუქებულ მზის სხივებისაგან.

ალარც ვიქტორამ დაუწყო ილიკოს ლაპარაკი, რადგანაც იგი მიხვდა, რომ ამხანაგი ლაპარაკის გუნებაზედ არ იყო. ორივენი გაჩუმებულნი იყვნენ. გარედ-კი ცხოვრების ჟრიამული კვლავინდებურად გაისმოდა. ჯარისკაცები მიდი-მოდოდნენ, მიჰქონდ-მოჰქონდათ თასები, თოფები, ჰბლერტავდნენ გულა-ნაბადს, ამხევებდნენ ლოგინს, თეთრეულს. ერთის სიტყვით მოძრაობაში იყვნენ.

— არა და... შენი სიტყვა სწორედ იმერული აბაზია აი!.. — მოისმა ხრაიშვილის ხმა, რომელიც კარავში შემოვიდა.

— აი, ნახავ, ბოშო! — უბასუხა ზომბერიძემ, რომელიც უკან შემოჰყვა.

— რა იყო, რა ამბავია? — ჰკითხა შემოსულთა ვიქტორამ.

— რა ამბავია და... ეს გულთმისანი ატეხილა, ამაღამ „ტრიოგა“ იქნებაო...

— რაო? — წამოიძახა უცბად ძიბძიბაძემ და წამოიწია, სახეზედ აღელვება ეტყობოდა და შიშის მეტყველი თვალები ზომბერიძისათვის მიეპყრო.

— რაო და კანცილირიაში მითხრეს, „ტრიოგა“ იქნებაო — უბასუხა ზომბერიძემ.

— შენ თუ არა გამოატყვრინე-რა, არ შეიძლება. — უთხრა ზომბერიძეს ვიქტორამ — ამაღამ „ტრიოგას“ ვინ

შამაოხრიშვილი გამართავს?! დღეს ისედაც ხალხი სროლაზედ დაიღალა.

— აბა, შენ ეგა თქვი და!.. — შესძახა ხრაიშვილმა, რომელსაც სახეზედ დამცინავი ღიმილი აუთამაშდა. — ამ ვაჟბატონმა ყველაფერი იცის ხოლმე... აბა რა დაემალება?! — დაატანა ხრაიშვილმა და ოხუნჯურად თვალი ჩაუკრა ზომბერიძეს.

— კანცილირიაში მითხრეს, შე კაცო! მე ზომ არ მომიგონია... — სთქვა როგორღაც გაუბედავად ზომბერიძემ. ვიქტორას სიტყვებმა ილიკო დაამშვიდა. ის ისევ წინანდებურად წამოწვა და სახეზედ ხელები დაიფარა.

— კანცალარიაში... მე ვიცი, ბრიგადინი ნაჩალიკი მოგახსენებდა. დღეს სადილად იმასთან არა ბძანდებოდით...

— გაეხუმრა კვლავ ხრაიშვილი.

— გეიწიე იქით, კამეჩო! — შეუბუზღუნა ხრაიშვილს ზომბერიძემ, რომელიც ამასთანავე „ნარზედ“ ახობდა და თავის მუდმივ მოკამათეს გვერდზედ მოუწვა.

კარავში სიჩუმე ჩამოვარდა.

XV

დაღამდა. ბანაკში თან-და-თან ხმა მისწყდა. არე-მარეს ძიღმა თავისი სათუთი, საამური ფრთები წამოუქროლა. აქა-იქ კარვების წინ გაისმოდა ოდნავი ხმა დარაჯის სიარულისა. სხვაფრივ ღლიური მოძრაობა მყუდროებამ შესცვალა.

იმ კარავში, საცა ილიკო იწვა, საშინლად ჩამოცხა. თანაც მეტის-მეტად მყრალი სუნნი დატრიალდა. ყველას ეძინა. აქეთ-იქიდან სხვა და სხვა გვარი ხმა მოისმოდა. ერთი ჯარის-კაცი, რაც ძალი-და-ღონე ჰქონდა, გამძვინვარებით ხვრინავდა. მას ბანს აძლევდა ვიღაცის

ცხვირზე, რომელიც კრინმანტურივით პირველის ხვრინვას ზედ ეგრიხებოდა. მესამე, როგორც სჩანდა, ძილში იმეორებდა სიცხადეში დაწვავლილ სიტყვებს: „ჩასოვი ობეხან... ჩასოვი სმატრიტი... ჩასოვი ულოჟინ... ჩასოვი“... უეცრად ვიღამაც საზარლად დაიზმუილა და, ასეგონია გველმა უკბინაო, ზეზე წამოიჭრა, თვალეზი მოიფშენიტა, დააწლაპუნა ტუჩები დი კვლავ ლოგინად მიწვა. როგორც სჩანდა, ყველა გულის ძილში იყო, რადგანაც ასეთი ხმაურობა არავის აწუხებდა, გარდა ახლო-მახლო ხეებზედ მსხდარ ფრინველებისა.

მხოლოდ ერთი ძლიერ იყო, რომელსაც თვალეზზედ ლული არ მოჰკიდებია. სულს უხუთავდა ჯოჯოხეთური სუნი და ამხანაგ-ბიჭების ბოდვა. გულზედ რაღაც სიმძიმე შემოსწოლოდა და ამოოხვრასაც კი უშლიდა, თითქოს შიგ ვარამი იყო მოზღვავებული. გარშემო თვალით განუჭვრეტავი ღრუბელი ეხვია, რომელიც ნელ-ნელა იცრემლებოდა. არ იყო ისეთი კუთხე-კუნტული მის გრძობათა სადგურში, რომელიც ბასრიხ ტკივილით არ ყოფილიყო გამსჭვალული.

და განა ამის მიზეზი არა ჰქონდა? მაშ არ ედარდნა, არ ევაგლახნა, როდესაც მისი მაცოცხლებელი, თეთრქვირმიზა გოგონა მალე უნდა გათხოვილიყო და სამუდამოდ ხელიდან გასხლტომოდა. ამ დღეებში ილიკომ შეიტყო ამხანაგ ბიჭებისაგან, რომლებიც იმ ქალაქში, საცა ილიკოს რაზმი იდგა, ქირაზედ მოსულიყვნენ, — ვითომც ნინოს საქმრო გამოსჩენოდა და გოგო-ბიჭის მშობლებს ერთმანეთში მოციქულობა კადეც დაეწყათ.

— ალბად, ჩვენებმა ვერაფერი მოახერხესო — ფიქრო-

ბდა საცოდავი ილიკო — ან, იქნება, გოგომ დამიწუნაო?

მაგრამ როგორღაც გული არ ერჩოდა.

— უეჭველად, მშობლებს ლოდინი არ უნდათ... გოგოც აბა რას გახდებოდა?.. ურჩობას ხომ ვერ გაუწევდა? აჰ!.. ნეტავ ერთი იქა მქნა... იქნება გამერიგებინა რამეო...

სწორედ ამ მოსაზრების გამო ილიკო მეორე დილას როტის უფროსთან მივიდა და თავისს დაგლეჯილის რუსულთ სთხოვა, ერთი კვირის ვადით სახლში დამითხოვეთო: უფროსმა, როგორც უკვე ვიცით, უარი სტკიცა. დარჩა ილიკო დამძარებული და პირში ჩალა გამოვლებული. არ იცოდა რა ექნა, საქმისათვის როგორ ეშველნა. როცა წარმოიდგენდა, რომ ნინო, — მისი საყვარელი და სანატრელი ნინო, — სხვას უნდა დარჩენოდა, სიკვდილივით გაფითრდებოდა ხოლმე, გაოგნებული იდგა ერთ ადგილას და იმ დრომდე ვერ გამოერკვევოდა, ვიდრე ხელს არ წაავლებდნენ, ან არ დაუძახებდნენ.

თავისი ვარამი არავისთვის არ გაუმჟღავნებია. ეს უფრო გულს უწყლავდა, რადგანაც დამაურვებელი, ნუგეშინის მცემელი არავინა ჰყავდა. ბოლოს, ბევრის თიქრისა და თათბირის შემდეგ, ილიკომ სახლში გაპარვა დააპირა, დიად, გაპარვა მხოლოდ სამის დღით. — სამს დღეში როგორმე საქმეს საქმეზე მოვიყვან და დავბრუნდებიო. გავიგებ მაინც, რა არის ჩემი უბედურების მიზეზიო. ილიკომ იმის შესახებაც კი ივარაუდა, თუ რა სასჯელი მოელოდა. ძველ ჯარისკაცებს გამოჰკითხა და დარწმუნდა, — ბევრი-ბევრი „სტროგი არესტში“ ჩამამწყვდიონო.

დეე, რაც მამივა-მამივიდეს... გულის საგულეზე დავაყენებ, დავიარხეინებ მაინცაო.

ასეთმა გარდაწყვეტილებამ ილიკო თითქოს კიდევ დაამწვიდა. გაპარვა ლამით დაპირა. როცა „ზორი“ გათავდა, იგი სიმღერა-თამაშობაში არ გარეულა. ან რა გულით გაერეოდა? შევიდა კარავში და ტანთ-გაუხდელი თავისს ალაგას წამოწვა. ბინდისას კარავში უფროსი შემოვიდა და, სიბნელის გამო, ილიკოს გადმოშვერილს ფეხებს წააწყდა.

— Какой чорт тутъ развалился? — დაიღრიალა ხლოპოტოპოვმა და უხეშად წიხლი ჰკრა ილიკოს. ილიკო მარდად წამოვარდა ფეხზე და მოწიწებით უთხრა:

— ვინავატ, გასპადინ... — ემინოდა, ერთი ხათაბალა არა გამიბას-რა და საქმე არ ჩამიფუშოსო.

უფროსს, ცოტა არ იყოს, იამა ასეთი თავის-მოხრა ურჩი ხელქვეითისა და ამის გამო აურ-ზაური აღარ დაუწყვია. თან-და-თან ხმაურობა მისწყდა; კარვებში ძიღმა დაისადგურა.

როდესაც ილიკომ დრო დაიხელთავა და შენიშნა, რომ დარაჯი კარავს კარავა მანძილზედ მოშორდა, ფეხაკრეფით გამოვიდა და კარვის კუთხისაკენ გაუხვია, გასცდა კარვების ერთ რიგობას და მერე გვერდზედ იბრუნა პირი და ბანაკის წრეს გადასცდა. აქ იგი ცოტა ხანს შესდგა, მკერდი გაიგანიერა, დიდის სიხარბით შთაისუნთქა გრილი და საღი ჰაერი და დამწვიდებულის გულით გაუდგა ბილიკს, რომელიც შარა გზისაკენ მიიგრინებოდა.

XVI

ამ წამიდან ილიკო, ერთხელაც არის, არ დაჰფიქრებია თავის მდგომარეობას, რომ იგი გაპარული იყო, რომ შეძლოთ მისი შეპყრობა. ახლა ილიკოს ამგვარ შავის ფიქრებისათვის არა სცხელოდა, მისი არსება შეეპყრო რაღაც უხილავ ძალას, რომელიც ჰაერივით მსწრაფლ ფრთებზე სოფლისაკენ მიაქანებდა. მაგრამ ამ სწრაფ მოძრაობას წინ უსწრებდა ილიკოს ოცნება, რომლის წყალობით იგი თავისს თავს უკვე შინა გრძნობდა. ილიკოს ნათლად ეხატებოდა სურათები წარსულის ცხოვრებისა სოფლად. ვინ იცის, რა გვარის ლაქუციით მიეგებებოდა პატრონს ყურებ-დაჭრილი მურია. სიყვარულით გაულოკამდა ხელებს და მხიარულის ყფით სახლისაკენ გაქანდებოდა, რომ შეეტყობინებინა ოჯახსათვის ილიკოს დაბრუნება. ყველანი ჯივილ-ხივილით გამოცვივდებოდნენ... პატრა ძმები, დები მოეხვევოდნენ და კოცნას დუწყებდნენ. დედა ტირილით გულში ჩაიკრავდა თავის „გიშერა“ ბიჭს, — მამა-კი შორი-ახლოს გაჩერდებოდა და ნეტარებით, აღელვებულ დედაშვილის ხვევნა-აღერს კმაყოფილის ღიმილით ყურებას დაუწყებდა. მერე ტყვესავით ყველანი გარს შემოერტყმებოდნენ და სახლში შეიყვანდნენ.

აქ მამა სიტყვას სამსახურის შესახებ ჩამოუგდებდა, — როგორ გემსახურება, გაჭირვება ხომ არა გადგია-რაო. რასაკვირველია, ილიკო თავის გაჭირვების შესახებ არას იტყოდა, რომ მშობლები არ შეეწუხებინა. ამასობაში-კი დედა და მისი რძალი — ჟფროსი ძმის ცოლი — სადილის მზადებას შეუდგებოდნენ, რომ ძვირფას სტუმარს უხვად გამასპინძლებოდნენ. პაწია ძმა-კი მუხლებზე შეუხტებოდა

და, ცნობის მოყვარეობით აღძრული, „ზაგონებს“ შინჯვას დაუწყებდა:—ეს ლა ალი? აქ ლად გაკელია? მე მაჩუქე... და სხვა. სადილ-შემდეგ ილიკო საქონლის სანახავად გომურისაკენ ჩაირბენდა, მიესალმებოდა თავის საყვარელი ირმა-კამეჩს, რომელიც, იმის დანახვაზედ, ყოველთვის როყინს მოჰყვებოდა და დარბაისლურის ცოხნით პატრონასაკენ გამოსწევდა ხოლმე.

— ვაი, თუ ამ ტანისამოში ველარ მიცნოსო— გაიფიქრა ილიკომ. ეს ამბავი ძალიან ეწყინებოდა. —ნუთუ ტანისამოსმა ისე გამოამცვალა, რომ მიჩვეული პირუტყვი ველარ მიცნობსო?!

ასეთს ფიქრებში იყო ილიკო ჩაყურყუმელავებული, რომ უეცრად ჩირგვს წააწყდა. ამ ამბავმა მსწრაფლ შესწვიტა გრეხილი ფიქრთა-დენისა და ზგი სიცხადეს დაუბრუნა. ილიკომ მიიხედ-მოიხედა და, წარმოიდგინეთ, არ დანანებია, რომ ყველა ის, რასაც აქამდის ხედავდა, მხოლოდ ოცნების ნაყოფი იყო, რადგანაც თავს თავისუფლად გრძნობდა, სულს აღარ უხუთავდა კარვის მყრალი სუნი და ზალაყინა უფროსის ცქერა.

ახლა ილიკოს გარს ერტყა მშვენიერი მუხის ტყე, რომელზედაც ვერცხლის უშველებელ გველივით შარა-გზა მიიკლაკნებოდა. მთვარე ისიყო მთის მწვერვალზედ გადმომდგარიყო. ღამის გუშავს წინ აჰფარებოდა ცხრილსავით დაფაცხავებული ღრუბლები, რომლებიც მნათობის გაქათქათებულ სხივებს უცნაურად მოევარაყებინა. მუქად ჩალილავებული ქვეყნის თალი სარკესავით მოწმენდილი იყო; მხოლოდ აქა-იქ ცის კიდეს ზედ მისწებებოდა ბამბის ქულასავით სპეტაკი, ირგვლივ კიდევ უსწორ-მასწორად

ნაკეცი ღრუბლის ნაჭრები. ეს ცხვირის ფარასავით გაფანტული ღრუბლები იმ იერით მიჰკროდა ცის კიდურს, რომ გეგონებოდათ, ეს-ეს არის მოსწყდება და დედამიწისკენ დაეშვებაო. ბუნებას თვისი მუდამ დაუძინებელი მოქმედება თითქმის გაეკავებინა, თითქოს განსვენებას მისცემიაო. არავითარი ჩამი-ჩუმი არ არღვევდა ამ იღუმალ მყუდროებას. ხანდა-ხან-კი აქა-იქ ჩიტების გადაფრენ-გადმოფრენის ფრთხილი მოისმოდა ხოლმე, — ისიც მხოლოდ ერთის წუთით.

ილიკომ, — თითქოს გრძნობს მომხიბლავ ძალას ბუნების მშვენიერებისასაო, — ნაბიჯს უკლო. მაგრამ დიდხანს არ გაგრძელებულა ასეთი სიჩუმე. მთვარემ ნაზის რევით ღრუბლებიდან თავი ამოჰყო და იმ არე-მარეს მკრთალი შუქი მოჰფინა. თითქოს ყველა ამ წამს მელოდდა. მყუდროება ერთბაშად დაირღვა. ყველამ ერთბაშად გაიფანტა — სულიერმა და უსულომაც. მთვარის დანახვამ ყველას ცხოველ-მეტყველი მადლი ჩაუსახა გულში და მათაც, თაყვანის-ცემის ნიშნად, ალერსიანის ღიმილით შესცინეს მნათობის სხივოსან სახეს.

ეს მადლი ილიკომაც იგრძნო. გული უცნაურის კმაყოფილებით აღევსო, ისეთის კმაყოფილებით, რომ, ცოტას გარჩა, თვალეზზე ცრემლი არ მოადგა. წინად, ჯარის-კაცობამდე, არას დროს არ მიუქცევია ილიკოს ყურადღება ბუნების მშვენიერებისათვის, რადგანაც დღე-მუდამ მასთან განუშრობებელი იყო, თითქმის განუწყვეტელი კავშირი ჰქონდა. შეჩვეული თვალი არაფრად აფასებდა ტყეველის სიკეკლუცეს და მთვარიან ღამეს. მხოლოდ რომელიმე მრისხანე მოვლენა-კი მალე დაიფლობდა ხოლმე

ილიკოს გულისყურს, რადგანაც ბუნების წარბ-შეკრულობისაგნ ბვერი უბედ-ურობა წარმ-ასდგებოდა.

მაგრამ ჯარის-კაცობის დროს-კი ილიკომ შეიგნო და შეითვისა ბუნება და მისი მირონცხებული, დამამშვიდებელი ძალა. კარგად ახსოვდა ის ღამეები, როდესაც, გვეშულ-ტანჯულის გულით სადარაჯოზედ მდგარი, იგი გაჰყურებდა მთვარეს და თითქოს რაღაცა შვებას გრძნობდა, როდესაც მნათობი დადინჯებული, სხივთა-შლით ნიავევით დასცურავდა თვალ-უწვდენ ცის მორევში. მთვარეს მაშინ თან მიჰქონდა ხოლმე ილიკოს, დანაბარევი ზრახვანი იქ... იმასთან... იქნება, ისიც ილიკოსავით გასცქეროდა ლაჟვარდოვან კამარას და უკან გაბრუნებულს მიჯნურთა. მესაიდუმლეს თან ატანდა გულში ჩახვევულ სურვილს, მისწრაფებას...

XVII

კარგა ხანი იყო, რაც ილიკო მუხიანს გასცდა და გაუდგა შარა გზას, რომელსაც ორივე მხრით პურიტ დთესილი მინდვრები მისდევდა. ეს მინდვრები თითქმის მთის კალთამდის აღწევდა. მკათათვე იდგა; ყანა უკვე დამწიფებული და დაოქროვებული იყო. წყნარი ნიავე ნათესს ოდნავ აღელვებდა. შორიდან რომ გაგებდათ, ასე გეგონებოდათ, — ამ უშველობელ ადგილს ოქროს ზღვა მოვარდნილა და შიგ თავისს ყვითელ ზვირთებს ათამაშებსო. ხან-კი ისე სჩანდა, თითქოს ოქროსფერს ნათესს ფეხი აუდგამს და სადღაც მიეშურებაო.

ის იყო ცამ მტრედის ფრად ინათა, როცა ილიკო თავისს მაზრის საზღვარს მიადგა. ნაცნობ ადგილების დანახვამ ცას დააწია. იმის ნატვრა მხოლოდ ის-ღა იყო, —

აჰ!.. ნეტა ერთი ფრთები მამცა, რომ თვალის დახამხამების უმაღლეს ხემ სოფელში გადავფრინდეთ.

მარჯვენა მხარეს ყანაში ილკიომ ერთი წელში მოხრილი კაცი გაარჩია. როგორც ეტყობოდა, ეს კაცი ყანასა მკიდა. მოხუცა უნდა ყოფილიყო, რადგანაც მოძრაობაში და ხელის მოქნევაში სიმძიმე ეტყობოდა, სისხარტე აკლდა.

ილიკომ რომ ეს კაცი დაინახა, გული აუფანცქალდა. ნატრობდა, ნეტავ, იმ კაცის მაგიერად მე ვიდგე ყანაში და ხელში ნამგალი მეჭიროსო. კარგა ხანი იყო, ილიკო ყანაში არ დატრიალებულიყო და შრომის მოყვარული გული მშკელის დანახვამ ისე აუფართხალა, როგორც კარგ მონადირეს ნადირის დანახვა შეარყევს ხოლმე.

— გამარჯობა შენი, ძმობილო! — შეუძახა ილიკომ მუშას, როცა დაუპირდაპირდა.

— აი, გადღეგრძელოს ღმერთმა! — იყო პასუხი. ამასთანავე მშკელი წელში გაიმართა და მარჯვენა ხელის სალოკი თითით შუბლიდან ოფლი მოიწმინდა. მშკელი მართლა მოხუცი გამოდგა.

— რა ადრიან გამოსულხარ სამუშაოდ, ბიძიავ? — ჰკითხა ილიკომ,

— რას იზამ, ძმო? მარტო-ხელი ვარ... მუშის დაჭერა-კი ამ სიძვირეში მეძნელება. სულ ორიოდე დღის ნათესია... როგორც იქნება, მე თითონ გავაჩანჩალებ...

აქ მოხუცი დაიხარა მკის გასაგრძობად, მაგრამ ილიკომ შეაჩერა.

— მამაშვილობას, მაიტა ერთი ე ნამგალი... დიდი

ხანია ხელში არა მჭერია... არ ვიცი, ისევ ისე მემარჯ-
ვება თუ არა... —

ამ სიტყვებით ილიკო ყანაში გადავიდა და მოხუცს
მიუახლოვდა.

— აბა, შენ იცი... — უპასუხა გლეხმა ღიმილით და
ნამგალი გაუწოდა.

ილიკომ მსწრაფლ ყაბალახი მოიხსნა, გაიხადა ჩოხა,
მოიმარჯვა ნამგალი და, ის იყო, ყანას უნდა დასცემოდა,
რომ მოხუცი გამოელაპარაკა

— ეჰე! ბიჭოს! შენ აღარა ხუმრობ აი... მერე, იცი-კი
მკა? — მოხუცს კილოში დაცინვა ეტყობოდა.

— რა ვიცი... ერთ ღროს-კი, მგონია, რა ვიცოდე
და... — ილიკომ აღარ გააგძელა და გაუსვა ყანას.

გაისმა ფოლადის ოდნავი ზრიალი, ამას თან მოჰ-
ყვა ყანის შრიალი და მკა გაიმართა. გამგელეებუ-
ლი ილიკო დააცხრა ყანას და ერთ წამში ის ადგილი
მთლად მოასუფთავა, რომელზედაც იდგა.

ბებერი გლეხი კმაყოფილის ღიმილით შეჰყურებდა
მარჯვე ბიჭის მარჯვე მკას და თავისს სიყმაწვილეს იგო-
ნებდა, როდესაც ყანაში ილიკოსავით მარდად დახტოდა.
ჰოოპუნას ძახილით.

ჩვენი მხედარი საშინლად იყო გართული. მას აღა-
რაფერი აღარ ახსოვდა: არც ჯარის-კაცობა, არც მგზავ-
რობის საგანი, არც შინაურები და არც თვით ნინო. ის
მხოლოდ გრძნობდა, რომ ხელში ნამგალი ეჭირა, რომ
ის ეხლა მშველი იყო და რომ ოქროს თავთავ დაყრი-
ლი ყანა მისს ნამგალს ელოდდა..

იმ სურვილით, — ერთი მალე განვიბანო პატროსნურ
შრომის ოფელში და ვიგემო ამ შრომის ნეტარებაო,

გარემოებათა წყალობით დავიწყებული, — ილიკო სწორედ იმ მშვიერ კაცად გარდააქცია, რომელსაც ერთბაშად საქმე-ლი გაუჩნდა. იგი გამძვინვარებით ეკვეთებოდა ხოლმე ყანას და ბღღვრეს ადენდა; ჰაერში გაისმოდა ილიკოს გახშირებული სუნთქვა და მოკვეთილის ყანის შრიალი, რომელიც, ვინ იცის, იქნება ამ მცენარის ენაზედ კვნესას ნიშნავდა.

ხელეური ხელეურზე იკვროდა, ნათესი ადგილი თანდა-თან სუფთავდებოდა, მაგრამ ჩვენი გმირი თავისას არ იშლიდა, — გაათურებული ებრძოდა საცოდავს ყანას, რომელიც უფრო და უფრო შრიალებდა, ხმაურობდა.

მთვარე, თითქოს შეეშინდაო მუშაობა-მოწყურებულ ჯარის-კაცისაო, როგორღაც ფაფხაქელასავით დაპატარავებულიყო და ეღვარება-მიღეული, ქურდულად მიიპარებოდა; თანაც მიმავალი ხან-და-ხან ოდნავ გამოაშუქებდა ხოლმე, ასე გონია უკან იხედება, ფეხ-და-ფეხ ხომ არ მომდევს ის ყანის საშინელი მტერიო.

სრულიად ინათა. აღფრთოვანებული ილიკო მაინც პირველისავე ხალისით მუშაობდა და, ვინ იცის, როდის აიღებდა მკაზე ხელს, რომ მოხუცს არ გაეჩრებინა:

— კარგია, გეყოფა, ძმობილო! მუშაობას ზედ შეხეთქება როდი უხდება. ყველაფერი სვენებ-სვენებით უნდა.

მუშაობიდან გამობრუნებული ილიკო წელში გაიმართა, მკერდი გაიგანიერა და ჰაერი ხარბად შთაისუნთქა.

— ძაან ფიცხი ყოფილხარ, ძამიავ! — მიმართა კვლავ მოხუცმა ღიმილით — ყოჩაღად გცოდნია ნამგლის ხმარება. ერთი შენისთანა ბიჭი რომ მყვანდეს, ჩემს სიბერეს ყვავე ვერ დასჩხავლებდა.

ამ სიტყვებმა ილიკოს ძალიან ასიამოვნა და მოკრძალებით თავი დაახრევინა.

— კარგა ხანია მკაში არ ვყოფილვარ და იმიტომ მოვედე ასე ყანას...— სთქვა წამოწითლებულმა ილიკომ, თითქოს თავს მართლულობსო.

— საიდან მოდიხარ, ძმობილო, ან საით მიხვალ?— ჰკითხა ცოტა სიჩუმის შემდეგ მოხუცმა.

— შინ მივდივარ, ნაქალაქევში...

— დათხოვნილი იქნები...

ამ სიტყვამ, ცოტა არ იყოს, ილიკო შეატორტმანა. ეჭვ-გარეშეა, თამამად შეეძლო მოხუცი მოეტყუებინა, ამით სულს არც თუ მაგრე რიგად დაიმძიმებდა; მაგრამ პირდაპირ წარბებ-შეუხრელად ტყუილის თქმა როგორღაც ეუჩვეულა. და სწორედ ეს იყო მიზეზი, რომ ერთხანს იყოყმანა, უაზროდ ჰღეჭა რაღაც ამონაძახი, თითქოს ზმუისო, და ბოლოს, როგორც იყო, უთხრა:

— ჰო, დათხოვნილი ვარ... მაშ უამისოდ როგორ იქნება...— თანაც ყურის ბიბილომდე გაწითლდა.

— დიდი ხანია, რაც სახლში არა ყოფილხარ?

— ნახევარ წელიწადზე მეტი იქნება... რაც სალდასტობა მერგო...

— მერე, ადვილი ასატანია სალდასტობა?... ჰაი, დედასა მტრისასა! სად იყო ჩვენ დროს?!..— სთქვა მოხუცმა იმ იერით, თითქოს ვიდაცას ემუქრებოდა.

ილიკომ, ის იყო, პირი გააღო, რომ ჯეროვანი პასუხი მიეცა, რასაც გული ეუბნებოდა, მაგრამ მაშინათვე გაჩერდა და ის აღარ წარმოსთქვა, რაც გულის პირველმა მოძრაობამ უკარნახა.

— სხვა, ბიძიავ, წელს მოსავალი როგორია? — სიტყვა
ბანზედ აუგდო ილიკომ.

— არა უჭირს-რა... პურისა ხეირიანი სჩანს, თუ გამო-
სავალი კარგი ექნება... ვენახები-კი... ვინ იცის, ჯერ
კიდევ რამდენი რამ მოელის..

XXI

სოფელი ნაქალაქევი თავდანებებულ ეკლესიას
დამგვანებოდა, ასეგონია, მკვიდრი სხვაგან სადმე გახიზ-
ნულაო. მართალია, ამ სოფელში ოთხას კომლამდე მოსახ-
ლეობა ითვლებოდა, მაგრამ ამ ჟამად, ამ გახურებულ
კალოობის დროს სოფელში ყოფნისათვის ვისა სცხე-
ლოდა. ყველანი, დიდიან-პატარაიანად კალოებზედ
იყვნენ გასულნი და თითქმის დღე-ღამეს იქ ატა-
რებდნენ. კარგა ხანი გავიდოდა ხოლმე, რომ ქუ-
ჩაში კაცი არ გამოჩნდებოდა. სამაგიეროდ, აქა-იქ თავ-
ვისუფლად დანავარდობდა ღორების დიდი სროვა,
რომელიც ხან ერთის ეზოს ნიადაგს ამოწმებდა თავისის
მადლიანის დინგით, ხან მეორისას. ქუჩის არხში
დარბაისლოურად და აუღელვებლივ ქუუპალობდნენ ბამ-
ბის ქულასავით სპეტაკი ბატები. განუსაზღვრელის სია-
მოვნებით ჩააყურყუმელავებდნენ ხოლმე წყალში მოღერე-
ბულ კისერს და მაშინათვე ფრთების ფარფატით და
ტანის რხევით, ზევით ამოჰყობდნენ, თითქოს სხეულ-
ში ტკბილმა ჟრუანტელმა დაურბინათო.

სახლის კარები თითქმის ყველგან გამოკეტილი
იყო და ეზო დაცალიერებული. აქ-იქ თუ დაინახავდით
ადამიანს; ისიც დაჩამჩამებული ბებერი უნდა ყოფილიყო,
რომელიც ამოჰფარებოდა თუთის ხის ჩრდილს, გვირდზედ

მოედგა წყლით სავსე ლიტრა და მატყლსა სჩეჩავდა. მელუქნეებიც მიხვედრილიყვნენ, რომ ახლასოფლად ვაჭრობა არაფერი შეილია და მოქმედების ასპარეზად სოფლის ბოლო ამოერჩიათ, სადაც ტომრებით და ჩანახებით დადიოდნენ ზამთარში გაცემულის ვალის ასაკრებათ.

ეს ადგილი—სოფლის ბოლო—სოფელთან შედარებით თვისის ცხოველ-მეტყველებით თავ-ბრუ დამსხმელი იყო. ყველგან და ყოველ წამს განუწყვეტელი მოძრაობა სჩანდა. ცხოვრება სდუღდა და გადმოდიოდა.

შესანიშნავია ეს დრო გლეხ-კაცის ცხოვრებაში. მძიმეა იგი, მაგრამ ამასთანავე ფრიად ნაყოფიერი. ეს ის ხანაა, როდესაც ყველას, თითოეულს წევრს ოჯახისას,—რომელსაც-კი თითის განძრევა შეუძლიან,—აერთებს და აკავშირებს სხვასთან ერთი და იგივე მისწრაფება,—მისწრაფება შრომისადმი. აქ ვერ გაიგონებთ საყოველთაო სიტყვებს: დავიღალე, ისა მტკივა—ესა მტკივაო ყველამ კარგად იცის, რომ ახლა დაუღალავი შრომაა საჭირო და სწორედ ეს მცნებაა მიზეზი, რომ გლეხ-კაცი მთელის ოჯახით ამ სიცხე-პაპნაქებაში წელ-ფაუშლელი იღვწის და საღამოთი ამ ჯაფას არაფრად მიიჩნევს, თუ მოსავალმა სახირო ნაყოფი მისცა. ამით გამხნეებული, იგი გულის ფანქჩალით მოელის ალიონს, რომ კვლავ მძიმე უღელში შეებას. ზოგი-კი—და რალა ზოგი?—თითქმის ყველა—დღეს არა სჯერდება და საქმეს ლამითაც აგრძობს.

იმდენად საპატიოა ამდროს შრომა და იმდენად ძვირფასია ყოველი წამი, რომ გლეხ-კაცი ცოდოთ ჩავითვლით; თუ ლაპარაკით მოაცდინეთ. რაც უნდა საჭირო საქმე გქონდეთ, ყურადღებას დიდად არ მოგაქცევთ და ყოველთვის ცალ ყბად გელაპარაკებათ.

წარმოიდგინეთ, ამ დროს თვით დედაკაცებიც-კი
ქოჩებს გაუბრძანებენ.

ნაქალაქევის ბოლო, სადაც კალოები იყო გა-
მართული, მიუჩვეველ თვალს შორიდანვე უცნაურის!
იერთ ატყვევებდა. მზიანს დღეში მანძილიდან რომ
შეგეხდნათ, ოქროს ქალაქად გეჩვენებოდათ. ხელოვნუ-
რად დადგმული ძნის უშველებელი ზვინები და ურმეულები
საარაკო ოქროს კოშკებსა ჰგავდა. თითოეული კალო, მზის
სხივებით აბზინებული, ოქროს პაწია ტბად გადაქცეულიყო,
რომელზედაც პურის საღეწი კევრები ნავებივით დასრია
ლებდა.

მზემ დასავლეთისაკენ გადაიხარა, ჩასასვენებლად
აიბარვა; სხივები დაუჩლოუნგდა და წინანდებურად აღარ
იკბინებოდა. მთებს თან-და-თან ჩრდილი ადგებოდა.
მზე მაინც წამითი-წამ ელვასავით გამოაშუქებდა ზოლმე,
თითქოს ამოქნარებსო, და ძნის ურმეულებს ცეცხლს
უკიდებდა; მხოლოდ ეს ცეცხლი იმ წუთშივე ნელდებოდა.
მნათობის ასეთი გამომეტყველება მიემსგავსებოდა მუშაობი-
საგან დაქანცულ ადამიანს, რომელიც უკანასკნელ ძალ-
ლონეს იკრებავს და ერთ ხანს გამძვინვარებით ებრძვის
ხოლმე საქმეს; მაგრამ დაღლილობა თავისას სჩადის
და ძალ-დატანებით დაჭიმული ძარღვები ისევ მალე
უდუნდება.

აი, ერთხელ კიდევ გამოინავარდა მზის სხივმა,
ცელქად გამოეთამაშა კალოებს, მერე მთის მწვერვალთ
შესცინა და დასავლეთისაკენ გაიპარა.

მზე დასავლეთმა ჩაყლაპა, მაგრამ სხივები პირში
გაეჩხირა და სინათლე ცის-კიდურს სვეტებად შეეფინა.
ამავე დროს არე-მარეს სიომ დაჰბერა, ნალეწი ყანა.

ჰაერში თოვლის ფიქალივით ააფორიაქა, რამოდენიმე ხანს ერთ ადგილას ატრიალებდა, მერე-კი მარჯვნივ წაიღო და სადღაც მიმალა.

აქა-იქ ლეწა შეაჩერეს და განიავებას მიჰყევს ხელი. სდაღლილი საქონელი ღამის მეხრეებითურთ ბლავილით აძოვრისაკენ გაემართა. სიო თან-და-თან გაძლიერდა, ნიაივად გადაიქცა, თითქოს იგრძნო, რომ ამ უამად მეტად საჭირო იყო მაშვრალის ხალხისათვის. მთელის დღის განმავლობაში ცეცხლში გამოწრთულ მუშათა სხეულს ეს ნიავი ციურ მოციქულივით მოველინა და ორ-სამ წამში მათი ოფლში ამოვლებული ძვალ-რბილი და საცვალი სრულიად გააშრო. განიავებულმა ბზემ სივრცე მთლად მოიკვა. ნიავისაგან ანატყორცი ბზე მალლა-მალლა ჯერ შეჯგუფული მიდიოდა, მერე იშლებოდა და გამვლელ-გამომვლელთ შიგ პირისახეში ეფინებოდა. თავზედ ხელსახოც-წაკრული მეკალოენი სარკესავით მორაკრაკებულ კალოზე იდგნენ და დღის ნალეწს ნიჩბით ანიავებდნენ. კვერისაგან დაკნინებული ყანა ჰაერში ფანტებოდა და ჩაკირული ხორბალი-კი მიწას ეფინებოდა. პურის ხვაი თან-და-თან იზრდებოდა და გლახის გულს იმედით ავსებდა.

XXII

მხოლოდ ერთ კალოზე ასეთ სურათს ვერა ნახავდით. იქ თითქოს კალოც დავიწყებოდათ და საქონელიც უპატრონოდ მიტოვებულ დაუღლებულ ხარებს რამდენიმე კვერი ერთმანეთში გადაეხლართათ და ერთ ადგილას გაჩერებულიყვნენ. კალო მოუგველი იყო, ნალეწი გაუნიავებელი. კალოზე არავინ სჩანდა.

ან კალოსათვის ვის ეცალა?

იქვე ახლოს, საზაფხულოდ მოწნულ და შალაფით გადახურულ ფარდულში ერთი ამბავი იყო. აქ შეჰნიშნავდით ხუთიოდე ადამიანს, რომელთა სახე ერთნაირის ღიმილით, ერთფეროვანის სიამოვნებით იყო აღძრული. როგორც სჩანდა, ყველა—ერთად და თითოეული—ცალკე ტკბილის გრძნობით გამსჭვალულიყო და სწორედ ამ გრძნობას დაევიწყებინა მათთვის კალოც, საქონელიც და გაუნიაფებელი ნალეწიც.

ხორბლით ნახევრამდის მოყრილს ტომარაზედ იჯდა ჩვენი კარგი ნაცნობი ჯარის-კაცი ილიკო ძიბძიბაძე. ილიკოს გვერდზედ მოსდგომოდა ასე ორმოც-და-ხუთის ან ორმოც-და-ათის წლის დედაკაცი, რომელსაც ცრემლით შონამული თვალები ილიკოს სახისაკენ მიექცია, მარცხენა მკლავი კისერზედ მოეხვია და მარჯვენა-კი ჩოხასა და ახალუხ შუა ძუძუსთან ჩაეყო. პირველსავე შეხედვით გადასწყვეტდით, რომ ილიკო და ეს მოხუცი დედაშვილნი იყვნენ, ერთმანეთს იმ ზომამდე ჰგვანდნენ. იგივე შავი თვალები, შავვკრიმანი სახე და შავივე თმა, რომლის ნაწნავებში აქ-იქ ვერცხლის ძაფივით ჭაღარა გამოჰრევოდა.

მარცხნივ, ილიკოს შორი-ახლო, ოცის, ოც-და-ორის წლის ქალი გაჩერებულიყო, რომელიც გულხელ-დაკრეფილი, სახეზედ კმაყოფილება-გადაფენილი, დედა-შვილს შესცქეროდა. ილიკოს ზურგს უკან ასე თერთმეტ-თორმეტის წლის გოგონა იდგა. ამ გოგოს სახე ცალკე აღტაცებას, ცალკე გაკვირვებას მოეცვა. დაჰყეტილი თვალები სიხალისით უციალებდა. ქუთუთოების შესართავ კუნჭულებში ცბიერი ღიმილი მიმალულიყო. გოგო თითქოს

მზად იყო დაეძახნა: „დედა! დედა რას მომცემ რომ გახარო-რამ!“.

ილიკოს პირდაპირ ფარდულის ბოძს მიჰყუდებოდა ესე სამოცის წლის გლეხ-კაცი, თავზე წითელ ხელსახოც წაკრული, თეთრ პერანგა და ლურჯ შალვრიანი. ამ მოხუცის სახეს ბედნიერების ნათელი გადაჰფენოდა. თვალებიდან გამონაკრთობ სიხარულის შუქს უცნაურად აეღოფერებინა მისი სპეტაკი წვერ-ულვაში, რომელიშიაც აქ იქ მრავლად ზზე და ჩაღა ჰქონდა მოდებული. სახის ყოველი კუთხე, თითოეული ნაოჭი, ღარი ამ არა ჩვეულებრივ ამბავს გაეშალა, გაესწორებინა, თითქოს მზრუნველი ხელი გადაჰსმიაო. მოხუცი იდგა გულზე ხელდაკრეფილი და ჩუმად, ნეტარის ღიმილით შესცქეროდა საყვარელს შვილს. გულზედ რაღაც აწვებოდა, ტკბილად უღიტინებდა, ესაღბუნებოდა და გრძნობებს დინჯად უღელვებდა. მაგრამ უეცრად ეს რაღაცა სწრაფად ზევით აგორავდა, გულმა თითქოს დღევა შესწყვიტა, სამაგიეროდ მოხუცს თვალები მოეწვა, მერე წყლით დაუგუბდა და ის, რაც აქამდის გულში უთამაშებდა, ცრემლად დაიწურა. შერცხვა მოხუცს დედაბრულის ცრემლისა... იგი მიბრუნდა და მსწრაფლ მორიშორა კამკამა წვეთები, მაგრამ ამასთანავე დანანდა კიდევც ეს წვეთები, რადგანაც, მათის წყალობით, მეტის-მეტი სიტუბოება გამოსცადა.

ფარდულის შუა გულს გჩერებულ იყო ხუთი-ექვსი წლის ბაღლი, თითქმის სრულიად დედიშობილა. ამ პაწია ადამიანს ტანი მთლად აქრელებული ჰქონდა გამხმარის ტალახით, რომელიც უშველებელ ხალებად სხეულს ზედ მისწებებოდა. იგი ჯოჯის ცხენზედ ბრძანდებოდა შეკუნტურუშებული და, როგორც სჩანდა, ერთის წუთით შემოვა-

რდნილიყო ახალ ამბის შესატყობად, მაგრამ არაჩვეულებრივ სურათს ერთ ადგილას გაეკავებინა, თორემ აქამდის ათჯერ მივარდებოდა თავისს უფროს ძმას და იმ წითელს ჰაგონებს მსწრაფლ გადააგლეჯდა. კარგა ხანს იდგა ჩვენი მხედარი გოცებლის სახით და, ხმა რომ არავინ გასცა,—აღბად გარდასწყვიტა: „აქ ჩემი საქმე არ არისო“; ამის გამო თავის უფესურ ბედაურს წკებლა ამოჰკრა,—„აჩუო“—მიაძახა და კალოსაკენ გაქუსლა.

— საიღამ, საიღამ გაჩნდი ასე ანაჰდელულად, ჩემო თვალისჩინო? ჩემო მზევ!—ეუბნებოდა დედა ილიკოს და თან გულზე ეკვროდა.

— თქვენი ნახვა მომწყურდა და... დავეთხოვე — იტყუა ილიკომ ახლა-კი თამამად.

— სხვა, შეილო, როგორა ხარ, შენ შემოგველოს დედაშენი? ხომ არა გიჭირს-რა? სლდასტობა ხომ არ გეძნელება, შენ გენაცვალე?—ჰკითხა კვლავ დედამ შეილს და თვალეში ჩააცქერდა.

— რა უნდა უშავდეს რა!..—უპასუხა ღიმილით ახლად შემოსულმა ხანში შესულმა გლეხ-კაცმა—მათმა მეზობელმა, რომელსაც ილიკოს მრავლა, გაეგო და სანახავად წამოსულიყო.

— არჯანოჰ პური ბევრი აქვთ და „კაბუჭტა„!

აქ ის ილიკოს სიცილით მიუახლოვდა, მარცხენა ხელი ოხუნჯურად საფეთქელთან მიიღო, თანაც წელში ცოტათი გაიმართა და შორიდან ხელი გაუწოდა.

— ბიჭოს.! ღმერთი-რჯული ძალიან მოგხდენია აი სალდასტობა. ისე გასუქებლხარ, როგორც კორი წლის კურატი... აჰ, რატო ჩვენ დროს არ იყო ე სალდასტობა რომ მეც წავეყვანეთ... მე შენ გითხრა, უარს ვიტყოდი თუ. რას

აკეთებთ, შვილო სან?! მაშ არა და ჩვენსავით წელი გწყდებათ ყანის მკაში!.. დღეში ორჯელ-სამჯელ მიგაბრუნ-მოგბრუნებენ და თოფს გათამაშებინებენ... ეს არის თქვენი დიდი საქმე... მორჩა და გათავდა!

ამ ხუმრობამ ილიკოს წარსული გაახსენა, საყვარელ არსებათა სიახლოვის გამო დავიწყებული, და მთლად აურია გუნება. ამიტომ მან მოსაუბრეს სიტყვა ჩამოართო.

— სხვა, ივანე, როგორ გიკითხო სახლობით? —

— ვარ ღვთისა და ბატონის წყალობით... კაი კაცს ვემოყვრები, ავს ვერიდები... ღმერთი მწამს, ეშმაკი — მძაგს. — უპასუხა მხიარულად ივანემ. — ჰმ... რას იწირპლები, ნათლიღედ! — მიუბრუნდა იგი ილიკოს დედას, რომელიც კვლავ შვილს გაჰყურებდა და თანაც ცრემლებსა ჰყლავდა.

— რანი ხართ, ღმერთმანი, ეს დედა-კაცები და! რა გატირებს, რო ჰტირი? ერთი მითხარ, რა მოჰსვლია შენ შვილს?! ფეხთ არ დაჰკლებია და ხელთ! აბა, ერთი შახედე, რა ზარბაზანი-ბიჭი დამდგარა!

— განა-კი დაუშავდებოდა რამე, მაგრამ დედის გული ხომ იცი, ნათლი... ჩვილია!..

— ჩვილია... გამოაჯავრა ნათლიამ. — ჰო და, მეც მაგას ვამბობ; რად არის-მეთქი ჩვილი და!.. არ უნდა იყოს ჩვილი, არა!.. ჰმ... ონოფრე! შენც ხომ შენ დეკაცს ბანს არ ეუბნები? — მიმართა ივანემ მოხუცს ღიმილით.

— რაღა ჩემი ბანი უნდა?... ბანსაც თითონ იტყვის და მოძახილსაც — უპასუხა ღიმილითვე ონოფრემ — მე ვიცი, ხმა არ ეყოფა თუ...

— შენც მაგრე, კაცოო?! — გამოელაპარაკა ცოლი

ქმარს და თანაც; განცვიფრების ნიშნად, ორი თითო ტუჩებზედ მიიღო. — განა ყველას შენსავით ქვის გული აქვს? რამდენი ხანია შვილი არ უნახავს და აბა, თუ ერთი ტკბილი სიტყვა უთხრას?.. დგას ხესავით გაშეშებული, ასეგონია აქ არაფერი ამბავიაო... აჰა! — ამ მიძახებით ცოლმა ქმარს ქოქოლა მიაცარა.

— ვიღას აცლი, შვილოსან? მიგიკრავს ე გულზედ და ახლო არავის უშვებ მაგ კაცთან... რით ვერ გაძღა შენი ძუძუთი? ჩვენც დაგვანებე ეგ ადამიანი... განა ჩვენ კი წილი არ გვიდევს მაგის გაჩენაში?!

— ერიჰა! ამათ აქ ობობას ქსელი გააბეს!.. — შეჰკვივლა ოხუნჯურის კილოთი ივანემ. — არავინ გართმევთ, ნუ გეშინიანთ!.. სახარბიელო არაფერია... — ამ სიტყვებთან ერთად ივანემ ილიკოს ეშმაკურად თვალი ჩაუკრა იმის ნიშნად, რომ არ გეწყინოს, ამათ გასაჯავრებლად ვამბობო.

ილიკომ გაიღიმა და ფეხზედ წამოიწია.

ამ დროს ფარდულის ერთ-ერთ კუთხიდან პატარა ბაღლის ფშრუკუნი მოისმა. ამის გამგონი ილიკოს რძალი იმ კუთხისაკენ გაქანდა. იმ კუნჭულში რამდენიმე სავსე ტომარა ეწყო და ამიტომ არც ბაღლი სჩანდა და არც შისი აკვანი. ახალგაზდა ქალი ტომრებს უკან მუხლებში მოიხარა და რამოდენიმე ხანი ასე იყო მხოლოდ ის-ლა სჩანდა, რომ თავსა და მხრებს ატოკებდა, ასეგონია, ვინმე ჰყავს თოკით დამბული და იმას ანთავისუფლებსო. ბოლოს წამოდგა და კრებულს მოუახლოვდა. ხელში ეჭირა ასე ოთხი-ხუთის თვის ძუძუთა ბაღლი, რომელიც მთლად გაქარხლებული იყო და იქ მყოფთ ამღვრეულის თვალებით ათვალიერებდა.

ილიკოს ბაღლის დანახვა ვაუკვირდა.

— ხალხნო!.. რატო აქამდისინ არ მითხაროთ, რომ ჩვენს ოჯახს ერთი ადამიანი კიდევ შეუძენია. — იკითხა იმან მზიარულად და სახე ბაღლისაკენ მიაქცია.

— ეთქვათ რა... მე ვიცი, დიდი სამახარობლო კი ერგებოდათ... დიდი რამ განძი შეუძენიათ, — გაიხმაურა სახის ცბიერის მეტყველებით ივანემ. — პირველი და ისიც ცოდის შვილი!.. ეგა და ფილო სახლში დასაყენებლები არ არიან, ღმრთმანი!..

— რათა, ნათლი, რად უწყრები ჩემს გოგონას? რა უყოთ, რომ ქალია? ზოგიერთი ქალია, რომ ვაჟიკაცს სჯობია?! აბა, ერთი შემოხედე, როგორი გოგონაა! — თანაც მოსიყვარულე დედამ პატარა ბავშვი ხელში ამაყად შეათამაშა.

— სჯობიან... მე შენ გითხრა, შენ და ფილო ისეთ რამეს-კი გააკეთებდით რომ... დედა ნახე, მამა ნახე — შვილი ისე გამოჩნახეო... ხომ გაგიგია? — უპასუხა რძალს მამამთილმა. ის ძალიან ნაწყენი იყო, რომ იმედი გაუცრუვდა; ვაჟი ენატრებოდა და ქალის პაპა კი ვახდა.

— ახლა რა უჭირს, რომ გოგოა? — გამოგესარჩლა გაწიწმატებით პატარას ბებია. — შენ რომ ვაჟიკაცი ბძანდები, ნათლი, მითომ რითი სჯობნი ჩვენ ნათლიჯალაბ კეკეს? მე ვიცი, ოჯახის სარიპტა არ დაუწუნო, ან რძლეების დამწყსა?! —

თუმცა არც თუ ბებია იყო კმაყოფილი, რომ იმის შვილს ქალი მიეცა, მაგრამ მაინც ის ყველაზე ადრე შეურიგდა ოჯახის პაწია წევრს, რადგანაც დარწმუნდა, რომ, რაც მოხდა, იმის გასწორება აწ შეუძლებელი იყო; მით უფრო, რომ ამგვარი საქმე მართას (ასე ერქვა ილი-

კოს დედას) ყოველთვის ღვთის განგებად მიაჩნდა. ამიტომაც ბებია ყოველთვის მფარველობას უწევდა შვილიშვილს, როცა ვინმე უსამართლოდ წაედავებოდა ხოლმე.

თითონ ის-კი, ვინც ასტეხა ეს მცირე კამათი, ყურადღებას როდი აქცევდა მოლაპარაკეთ. დედის ძლიერ მკლავებზედ გადასვენებულს მარჯვენა ძუძუ პირში ჩაედო, მარცხენასთვის-კი ხელი ჩაევლო და ეჭვის თვალით, შუბლ-ქვევიდან გაჰყურებდა მისთვის სრულიად უცნობ ილიკოს, რომელიც ძმისწულს ღიმილით უცქეროდა.

— თქვენი ჭირიმეთ, ხალხნო, რა მადიანადა სწოვს!.. ასე გონია, მთელი დღე მარგლაში დაუღამებიაო. — შეჰყვირა სიცილით ილიკომ და ტაში შემოჰკრა. პატარა ქალბატონმა, — იუკადრისა ეს სიტყვები, თუ რა იყო, — ძუძუს თავი გაანება, ცოტა ხანს დააცქერდა პაწია თვალბით ილიკოს, მერე ერთბაშად რაღაცნაირად დაიზმულია და კვლავ თავის მასაზრდოვებელს დაუბრუნდა.

— რომ მშვიდობა იყოს, ვისა ჰგავს? — იკითხა ილიკომ.

— თომას უნდა ჰგვანდეს — უპასუხა მართამ.

— არა, თომას არა ჰგავს — სთქვა გადაჭრით ონოფრემ.

— რა ვიცი, პელო-კი იძახის, მუცელი იმაზე მენძრაო...

— რას ამბობთ, ხალხნო! რა დროს მაგის მგვანებაა: თითის ტოლა ხორცის ნაჭერია... მაგას ჯერ არც თვალი ეტყობა, არც ცხვირი — გაეპასუხა ცოლ-ქმართ ივანე.

— ველ მოგალთვი, ნათლი, დანივლული ბადლიჯანი... — უთხრა მართამ ივანეს ნიშნის მიგებით და ენის მოკიდე-

ბით, თითქოს ბავშვის ტიტინს ჰბაძავსო,—აბა, ელთი შემომხდე, ლა სავი თალები მაქვს.. ლასი მოგეწონები!.. პელო,—მიუბრუნდა დედამთილი რძალს—აბა, შეხედე, თვალეში ილას არა ჰგავს?!

— ოღონდაც! ღმერთმანი, შენა გვავს აი, ჩემო მაზლო—მიმართა ღიმილით პელომ ილიკოს.

ილიკოს ეს მსგავსება როგორღაც საეჭვოდ დარჩა და გაეცინა.

XIX

— ე ყველაფერი კარგი, მაგრამ ე კალო რო ასე გრჩებათ,—აღება არ უნდა?—მოაგონია ივანემ—თებრო, თებრო, შენ გაზღას, მაიტა ერთი, წყალი დამალევინე— მიმართა მან პატარა გოგოს, რომელიც იქვე, ფარდულის ერთ-ერთ ბოძთან მივიდა, სადაც კაკლის პაწია ტოტები მრავლად ეყარა, ასწია ეს ტოტები; ამოიღო ორმოდან ლიტრა და სტუმარს მიუტანა. ცივ-ცივ წყალს ივანე ხარბად დაეწაფა.

— ჰაი, ყოჩაღ!—უთხრა ივანემ თებროს, როცა ლიტრა უკანვე დაუბრუნა, თანაც მხარზე ხელი დაჰკრა—შენს ქორწილში ჩემი ბებერი ფეხებით სულ ბუქნას ჩამოუვლი!.. ახლა-კი წავიდე, კალოს მივხედო, თორემ გვიანდება.

ყველანი კალოზე გამოვიდნენ და საქმეს შეუდგნენ. ილიკომაც ჩოხა-ახალუხი გაიხადა და,—თუმცა დედა ძალიან უშლიდა,—ხელი მიჰყონაღეწის განიავებას. ქალებმა ცოცხები დაიჭირეს და დაუწყეს შორს გაფანტულ მარცვლებს ხვაფზე მიხვეტა. მამამ-კი საქონელი გარეკა, რომ ღამის მეხრისთვის ჩაებარებინა.

დაბინდდა. განიაგებას მორჩნენ. თავთავს ძალიან ხეირიანი გამოსავალი ჰქონდა. ცალკე ეს გარემოება, უმთავრესად-კი ილიკოს მოსვლა მიზეზი იყო, რომ მთელმა ოჯახმა ძალიან მოიგუნება. ყველანი დიდ ფუსფუსში იყვნენ. ახლო-მახლოს ჰაერი გემოიანი საქმლის სუნით იყო შეზავებული. პელო და თებრო, ჯერ კიდევ არ დაბინდებულ იყო, სოფელში წავიდნენ და დაბრუნებისას თან ქათმები, ახალ-ახალი შოთები, ხელადებით ღვინო და სხვა კუჭის მანუგეშებელი სანოვაგე მოიყოლიეს.

ამასობაში ონოფრეს კალოზე ზოგიერთა მეზობლებმა და ნათესავებმა თავი მოიყარეს, ყველანი ილიკოს გარს ეხვევოდნენ და ათასნაირის კითხვებით მოსვენაბს არ აძლევდნენ სამხედრო სამსახურის შესახებ. ილიკოს ის უკვირდა, რომ თითქმის ყველანი დარწმუნებულნი იყვნენ, — ჯარში სამსახური სასიამოვნო არისო. ერთი ეს არის მხოლოდ, რომ ოჯახს მუშა ხელი აკლდებაო. ილიკოს უნდოდა დაემტკიცებინა მათთვის, მართალს როდი ამბობთ, შემცდარნი ხართო. იგი მზად იყო სული და გული გადაეშალა, დაენახვებინა, რა ვარამი გამოეფლო და გამოეცადნა ამ მოკლე ხანში სამსახურის გამო, მაგრამ ვერა ჰბედავდა, რომ მშობლები არ შეეწუხებინა.

ამას გარდა, ილიკოს სულ სხვა აზრი უტრიალებდა თავში. იმისი ფიქრი ნინო იყო და ამ გოგოს გათხოვების ამბავი. რა გზით, ან ვისგან შეეტყონ ამდვილი? ვიდრე შინ მოვიდოდა, დარწმუნებული იყო, ყველაფერი თავისთავად გარიგდებოდა, საქმის ვითარებას მალე გაიგებდა და სწრაფადვე მოუვლიდა ამ საქმეს.

მაგრამ ახლა-კი ილიკოს განზრახვამ სულ სხვა მიმართულება მიიღო. ვისა სცხელოდა ნინოსა ან ილიკოსათვის? ყველას უნდოდა თავისი გულხმიერება დაეკმაყოფილებინა „საღდასტობის“ გამო, რადგანაც თითოეულის შვილსა თუ ძმას აღრე თუ გვიან ილიკოს ბედი მოელოდდა. კითხვას ზაკითხვა მოსდევდა, პასუხს კიდევ—პასუხი. ილიკო ვერ ასწრობდა ერთისთვის გაეცა პასუხი, რომ მეორე დაუწყებდა ხოლმე ლაპარაკს იმავე საგნის შესახებ. ეს ჭამა-სმა, ეს ჩაცმა-დახურვა, მეცადინეობა, უფროსები... და, ვინ იცის, კიდევ რამდენი რამ.

— ილაგ, აი... რა ქვიან, თოფს რომ მხარზედ გაიდებენ ხოლმე.—ჰკითხა სიცილით ივანემ.

— „ნაპლაჩო“

— კაცო! მახსოვს წინად მაგრე როდი იძახდნენ; აი... მილიცია რო იყო, მაშინ ასე უყვიროდნენ ხოლმე—ივანე გაიჭიმა, თავი მაღლა ასწია, გული გადმოაგდო და გაჭიანურებით დაიძახა—თოფი მხარზე გაიიდე!.. წინად ყველაფერი ქართულად იყო.

— ახლა-კი რუსულად არი?—იკითხა ვილაცამ.

— რუსულად არი.—მიუგო ილიკომ.

— მერე და... ქართულმა რა დაუშავათ--იკითხა იმანვე.

— უნტრეკ-აფიცარები რუსები არიან და იმიტომ.

— შე კაი კაცო, ეგ მულდრეგ-აფიცარები არიან, თუ მამაობრიშვილები, განა ჩვენი კაცები-კი არ ივარგებენ? მხარზე თოფი თუნდა რუსულად გამიდვია, თუნდა ქართულად—სულ ერთი არ არის?!—იოხუნჯა ივანემ.

— ალბად ერთი არ არი, თორე ხომ არც ასე იქნებოდა.—დაასკვნა ვილაცამ.

ამ საუბარს ვახშამი მოჰყვა, რომელიც კარგა ხანს

გაქიანურდა, ასე რომ სოფლიდან კანტი—კნუტად მამლის პირველი ყივილი მოისმა. სტუმრები სრულიად კმაყოფილნი დაიშეღონენ, — ჯერ ერთი იმით, რომ ილიკო ნახეს და ბევრი საგულისხმიერო ამბავი გაიგეს და მეორეც იმით, რომ კარგი ვახშამი მიიჩრთვეს.

ხმაურობა ონოფრიანთ კალოზელაც მისწყდა. მთელი ის არე-მარე სიჩუმემ მოიცვა. შრომა განსვენებას მისცემოდა. ხანდა-ხან-კი გაისმოდა ძაღლის ყეფა და კალოზედ დარჩნილის საქონლის ბღავილი, ან დაგვიანებული ურმის მძიმე ჭრიალი.

XX

ილიკო გარედ იწვა დიდი ურმეულის ძირას. თავით დედა მოსჯდომოდა და მშობლიურის მზრუნველობით ერთ ხელს შუბლზედ უსვამდა და მეორე-კი უბეში ჩაეყო. ილიკოს არ ეძინა, ან რა დააძინებდა? ძლივს ხელთ სანატრელი დრო მოიგდო და ისა და დედა მარტონი დარჩნენ. საწყალს, როცა სტუმრები დაიშალნენ, ეშინოდა, ვაი თუ დედაჩემს დაღლილობამ დასძლიოს და თავი ძილმა წაართოსო.

მაგრამ დედის მოყვარულ გულს, საყვარელ შვილის ახლო, რა ძილისათვის სცხელოდა? მას უნდოდა მოეკლა წყურვილი დედაშვილურის სიყვარულისა, დამტკბარიყო ილიკოს სიახლოვით ისე, რომ სხვა არავინ ჰყოლოდა თანაზიარი, სხვისი თვალი არ შეჭხებოდა მის „გიშერა“ ბიჭის სახეს, სხვის სუნთქვას არ მოეწამლა ის ჰაერი, რომელსაც იგი ისუნთქავდა, — ერთის სიტყვით, — რომ იგი ყოფილიყო, ცოტა ხნით მაინც, მარტო მისი და მისი, ეს თავ-კერძობა დედისა მართას არსებაში ამ უამად

იმდენად იყო გაღვიძებული, რომ არამც თუ ორს ან სამს საათს, არამედ მთელს სიცოცხლეს გაატარებდა ამ ყოფაში, ოღონდ-კი ხელი არ შეეშალათ. და განა გაიმტყუნებოდა მართა ამის გამო?—სრულიადაც არა! სხვა დრო სად მოეპოვება გლეხის დედაკაცს, რომ შვილის აღერსით დასტკბეს?! მთელი დღე ისე გაივლის, დედა-შვილი ერთმანეთს ორჯერ თუ სამჯერ ძლივს გამოვლასპარაკება და ისიც მხოლოდ საქმეზე და, ნუთუ დედას ის ნუგეშიც უნდა მოესპოს, რომ ორის ან სამის წუთით, ძილის დროს, შვილს არ მიუაღერსოს, შუბლზედ ხელი არ მოუსვას და თავი არ დაუკორტნოს?!

და მართაც განა სხვაფრივ იქცეოდა? განა აღზნებული კილოთი ეაღერებოდა დიდის ხნის უნახავს ილას? ისიც მხოლოდ, როგორც ზევითა ვთქვი, შვილს შუბლზე ხელს უსვამდა და თანაც ჩუმად, ტუჩების ოდნავის ნძრევით უჩურჩულებდა:—ჩემო ამამავალო მზევ... ჩემო დამტირებელო შვილო!—ო.

და ეს სადა და უბრალო სიტყვები ისეთის გრძობის გამომხატველი იყო, რომ გეგონებოდათ ამ ადამიანის არსება მთლად ამ სიტყვებად გადაქცეულაო. ხელის ყოველი გადასმა საამურად უღიჭინებდა მართას გულს და ამ დროს იგი იმ ზომამდე იყო ბედნიერი, რომ თვალეებზე ცრემლები ადგებოდა.

ილიკოს არ ეძინებოდა, ჰბორგავდა და რაღაც მოუსვენრობა ეტყობოდა. შუბლი უხურდა. ეს ამბავი შეუმჩნეველი როდი დარჩა მშობლის გულმტკივნეულობას.

— შვილო, შენ გენაცვალოს დედა, მოუსვენრად რადა ხარ? შუბლი რად გიხურს, შენ შემოგველე?—ეკითხებოდა გულის შეფრთხილებით მართა.

ამ სიტყვებს ილიკომ საშინელის ამოღებრით გასცა პასუხი. დედის გულში ეს ოხვრა მეხის მსგავსად გაისმა.

— რა იყო, რად ოხრავ? მითხარი, შენ შემოგვევლოს დედაშენი! — შეშფოთდა საწყალი დედაკაცი. გული თითქოს მიუხვდა, რომ ილიკოს ასეთი ამოკვნესა უმიზეზო არ უნდა ყოფილიყო... მერე ისე მულოდნელად მოვიდა სახლში, რომ... და აქ მართას თავში გაიბა ფიქრთა დაუსრულებელი გრებილი, რომლზედაც დახვეული იყო ათასი შავბნელი და სამგლოვიარო მოსახრება და დასკვნა, — ერთი მეორეხედ უფრო მწარე, უფრო სულის შემხუთველი...

— მითხარ, მითხარი, აგრემც შენს ბედნიერბას შემასწრებდეს ღთვის მშობელი! მითხარი, რა გიწუხებს გულს? მე რომ არ მითხრა შენი ვარამი — შენს დედას, — მაშ ვის-ლა უნდა გაუზიარო? ვის შესტკივა შენთვის გული ისე, როგორც მე! შვილო, ცხრა თვე მუცლით გატარე, კინალამ ზედ გადავყევი შენს გაჩენას... მითხარი, გენაცვალე, შენ შემოგვევლე!..

ილიკო სწრაფად გულდაღმა გადატრიალდა და თავი ცივ ბალიშს დაადო, რომ გახურებული შუბლი გაეგრილებინა. მოაღწია სასურველმა წამმა, მაგრამ ვერა ბედავდა, რცხვენოდა... ან როგორ უნდა დაეწყო, არ იცოდა. მართალია, ახლაც დედას ელაპარაკებოდა, მაგრამ მაინც ეკრძალებოდა გულის-პასუხის გამომჟღავნება.

მართას თან-და-თან მღელვარება ემატებოდა. შვილის ყოყმანი უფრო და უფრო შავის ძაძით ჰმოსავდა. დედის ფიქრებს და, ვინ იცის, ამ წუთში რა არ წარმოიდგინა ამ საცოდავმა ადამიანმა: — იქნება, სამსახურში

უბედურება-რამ შეემთხვა... იქნება, გამოპარულიც იყოს... ერთიც ვნახოთ, მღევარი მოვიდეს... გამოსტაცონ ხელიდან დედის ნუგეში და საპრობილეში ჩააგდონ... რა ქნას მაშინ?...

— ნუ მკლავ... ნუ მისპობ სიცოცხლეს! — მიმართა მან შვილს სასოწარკვეთილებით და თან ილიკოს ცხარე რცემლები დააყარა.

ამ გულმხურვალე თანაგრძნობამ გააბედინა და წარმოათქმევინა ის, რაც კარგა ხანი ილიკოს არსებას ჯალათივით აწამებდა.

— დედი, ჭიმიანთ ნინო მართლა თხოვდება? — წამოიღულღულა გაუგებრად ილიკომ და თან იგრძნო, რომ სახეზედ აღმური მოედო.

მოკაშკაშე მთვარეს რომ ფეხი აედგა და ამ წუთს კალოზედ მოსდგომოდა, მართას ისე არ გააკვირვებდა ეს ამბვი, როგორც ილიკოს კითხვამ გააოცა,

— მერე, რა არის რომ თხოვდება? — ჰკითხა მართამ დამშვიდებით.

ილიკო ლოგინიზედ წამოჯდა. მომაკვდავივით გაფითრებული იყო. სახე ფილენჯიანივით დაჰპრანქოდა.

— დედი, მართლა თხოვდება? — განიმეორა ილიკომ ყრუ-ხმით.

მართა შვილის სახის ასეთმა მტყველებამ საკმოდ შეაშინა, მაგრამ ამსთანავე მიხვდა, რაც იყო ილიკოს შეწუხების მიზეზი და დამშვიდდა, გულს მოეშვა, რადგანაც შავბნელი აზრები არ გაუმართლდა.

— ასე ამბობენ, შვილო და... ნამდვილი-კი ჯერ არაფერ იცის...

— რა ვქნა?!... თქვენ რაღას აკეთებდით?—ჰკითხა ილიკომ ცოტათი დამშვიდებით.

— ლაპარაკი ჩვენცა გვქონდა... მართალია, ყოყმანობდნენ, მაგრამ, როგორც იყო, დავიყაბულეთ... დავგვირდნენ, დავუცდითო, ვიდრე სალდასტობას გაათავებსო. ახლა-კი ხმა დაადეს სოფელში, — ნინოს მდიდარი საქმრო გამოჰჩენიაო. ხომ იცი, შვილო, რა დროა ახლა? მოსავალი კარხეა... მინდორში ხომ არ დავალპობთ... ღვთით უხვად მოვიდა... ისე ვართ გართულნი, რომ იმდენი ვერ მოვიცალეთ; საქმის ავ-კარგი დოქტორივ გაგვეგო. სულ ვაპირებდით იმ ოჯახის ნახვას, მაგრამ ხომ იცი, შვილო, ჩემი მდგომარეობაც... ეს სახლიო, ეს კარიი და... ღვთის წინაშე, ავი არავისაგან არ გამიგონია... თვალ-ტანადაც მოსაწონი ყოფილა ი გოგო... ერთხელ ობაში ვნახე, მთავარ-ანგელოზობას..

ილიკოს რომ თავი ბალიშზედ არ ჰქონოდა დაყრდნობილი, მართა შენიშნავდა, რა მრავალფეროვანად იცვლებოდა შვილის სახე: — ხან იმედი უბრწყინებდა და ხან სასოწარკვეთილება შავ-ღრუბელივით ჰლუშავდა. უკანასკნელმა სიტყვებმა ილიკოს ისეთი კმაყოფილება აგრძნობინა, რომ გული ძალუმად აუტოკდა. ძვირფას მშობელს მისი საყვარელი ნინო მოსწონდა — ამაზე მეტი სიამოვნება სხვა რაღა იქნებოდა?! მაგრამ როდესაც გაახსენდა, რომ ყველაფერი ეს ცარიელი ოცნება იყო და, იქნება, იმ წამს, როდესაც იგი დედას ნინოზედ ელაპარაკებოდა, მისი და იმ გოგოს ბედ-იღბალი უკვე გადაწყვეტილი იყო...

მართა-კი ამ საქმეს სულ სხვა თვალით უყურებდა. მართალია, იცოდა რომ ილიკოს ნინო ცოლად უნდოდა,

მაგრამ იმას როგორ წარმოიდგენდა, თუ იმ გოგოს სიყვარული ილიკოს ასე მკვიდრად ჩაეჭრებოდა გულში. საზოგადოდ, გლეხობაში ბიჭისაგან ქალის მოწონება ყოველთვის ცოლ-ქმრობით როდი თავდება და ბევრჯერ მოწონება შორიდან არშიყობის ფარგალს არ გადასცდება ხოლმე. ამის მიზეზი ათასნაირი ანგარიშია. მართასაც ასე ეგონა.

ახლა რა ვუყოთ, რომ მოსწონსო? იმაზე ხომ არ ჩამოწყვეტილა სალამიო?! რომელი დვალ-დასაყენებელი გოგო დაიწუნებს ჩემს შავთვალა ილასაო?!—ასე ფიქობდა ხოლმე მართა და ამ ეამადაც ასე დაიწყო ლაპარაკი.

— თუ არ შეგვეხვეწებიან, შეილო, არც კი ვიკადრებთ იმათ ჭრელ-თვალა გომბიოს... ჰო, შენმა მზემ! გასანაზი, იმათ-კი არა, ჩვენა გვაქვს... მე ვიცი, სასძლოს ველარ ვიშოვნით თუ!... ამას წინად დეიდაშენი იყო აქა და თავისებურად შემომხარა: ასეთი გოგო ავურჩიე ჩემს „ნახშირა“ ილასა, რომ თითო მკლავი ბარძაყის— სრმსნო აქვსო!... ის რომ ორ კოკას ერთად წამოიკიდებს, — ასე გეგონება, — ბაყ-ბაყ მღევი მოაბიჯებსო!... იმის პურის დაკვრას თვით მტერიც-კი შეჰნატრისო!...

მართას ნატვრა სულ ის იყო, რომ ილიკოს საცოლვე თავიანთ სოფლიდან მოეყვანა. ამიტომაც ცდილობდა დიდის ხელოვნებით დაესურათეიბნა დეიდას მიერ შერჩეული საპატარძლო.

ილიკოს არფრად ეჭაშნიკა ღირსება-მშვენებანი მისი მომავალის მეუღლისა. როდესაც ისა და ნინო ერთმანეთს შეაღარა, ისეთი ზიზღი მოუვიდა, რომ გაბრაზებით გადააფურთხა.

— არა, დედი! მე ნინოს მეტი ცოლი არავინ მინდა! —

ეს სიტყვები ილიკომ ისეთის გადაჭრით და აღგზნებულის კილოთი წარმოსთქვა, რომ მართა პირ-ლია დარჩა. ახლა-კი მიხვდა, რომ ილიკო აღარ ხუმრობდა... რომ ილიკოს გული იმ „რუსის შეთითხნილ“ გოგოს სრულიად დაეფლო. ამის განცდა იყო და მართამ იგრძნო, რომ გულში რაღაც ჩასწყდა... რომ მისი დედაშვილური გრძობა ვიღაცამ გაკაწრა და დააწყლოლა. მართას შურდა ილიკოს ნაზი, სათუთი სიყვარული იმ გოგოსადმი. დედის გონებას, მშობლიურის გრძობით დაჩრდილულს, ვერ განესაზღვრა ხასიათი იმ ვნებისა, რომელიც ასეთის ძლიერებით იზიდავდა ილიკოს შვიდი-უცხო ადამიანისაკენ. ამას გამო თუისი გრძობა — ეს წმინდა-წმინდათა დედისა — მართას შებლაღული ეგონა.

მაგრამ რას იზამდა? იძულებული იყო თავისს ზვედრს დამორჩილებოდა. ასე იყო თუ ისე, ახლად აღძრულს გრძობას ილიკო შესამჩნევად შეერყია და, ეჭვ-გარეშეა, დედის მზრუნველი გული დიდს ანგარიშს ვერ გაუწევდა პირად სურვილებს. მართა ხედავდა, რომ ისევ შვილისათვის უნდა ეზრუნა. სწორედ ასეც მოიქცა.

— თუ მართლა ის გოგო გულში ასე ჩაგვარდნია, მაშ, ვიდრე აქა ხარ, საქმეც გავათავოთ, ნამდვილი სიტყვა ჩამოვართოთ იმ ხალხს, რომ დაიმედებული წახვიდე...

— ოჰ, შენ-კი გენაცვალე, დედი! რა-ნაირად დამიამე გული! — შეჰყვირა გრძობით ილიკომ და ინსტიქტიურად მშობლის ხელი, მადლობის ნიშნად, გულზედ მიიკრა. — რომ იცოდე, დედი, ჩემი ამბავი! რომ გავიგე,

ნანო თხოვდებო, კინალამ გავგიჟდი! ოჩანსავით დავდი-
ოდი და რომ არ გამოვპარულიყავ...

— როგორ თუ არ გამოვპარულიყავ?!—ჰკითხა მარ-
თამ გაკვირვებით. ილიკო ამ თავ-დავიწყების გამო აი-
რია, არ იცოდა, როგორ მიეფუჩეჩებინა საქმე და კარ-
გა ხანი იზმულია, ასე უონია პირში ცხელი ლუკმა
უდევს და გასანელებლად აქეთ-იქით აქანებსო.

— ჰო, და... გამოპარვას ვაპირებდი, რომ არ და-
ვეთხოვეთ—წამოიღულულულა როგორც იყო.

მართა დამშვიდდა.

— რამდენი ხნითა ხარ დათხოვნილი?

— ესე, ექვსიოდე დღით.—ილიკო,—რა-კი საქმის
მოგვარების იმედი მიეცა,—ძალიან გაგულუხვდა და გა-
მოპარვის ვადას სამი დღეც ზედ წაუმატა. ის ახლა იმ
ზომამდე იყო კმაყოფილი, რომ მომავალი აზრათაც არ
მოსდიოდა, რაკი დედა დაჰპირდა, უეჭველია საქმეს დამ-
ში მოვიყვანო.

— მაგრამ... დედი!.. სხვა სასიძო რომ ჰყოლიათ,
ჭიმიანთ... იმას რალს უზმენ?

— ტყუილია, შვილო! სასიძო კი არა, გადასასიძო!...
აი, როგორ არ ს საქმე... შენც გეცოდინება, ნინოს მო-
სწრებული ძმა ჰყავს... ის ბიჭი ერთ ოჯახს ემოყვრება,
მაგრამ ისინი თურმე გაიძახიან, სანამდე სასიძოს გასათ-
ხოვარი და კისერზედ ახვევიაო, მანამდე ჩვენს ქალს ვერ
მოგცემთო... ჩვენ მულისაგან ცხვირში სარახუნებელი
ქალი არა გეყავს, დედამთილის ტუნტურიც ეყოფაო...
და მოიშორე და ჩვენ ქალს, თუ გინდა, ოქროს სინზედ
მოგართმევთო... ჰო და მართალიც არის... ის ცოდის-
შვილი ოჯახს თავზედ აწევს და იმის ძმას კი რა ეცო-

ლება? აი, ამ მიზეზით ჭიმიანთ ხმა დააგდეს, ნინოს სა-
მრო გამოუჩნდაო... იქნება, ამით ქალიანი დავაამოთ და
დაგვეჯერდნენო... აი, როგორ არის საქმე! არც გათხო-
ვება და არც ქორწილი!.. რას ამბობ, შვილო?! შენის-
ფანა სიძეს ვინ მოერიდება? სამნი ძმანი ხართ და ერთი
კოდვის-შვილი და გიგდიათ... რა ვიცი, ისე როგორ
გაგიჭირდებათ, რომ სამმა ვაჟიკაცმა ერთი გოგო პირ-ნა-
ხლად ვერ გაისტუმროთ?!

— მაშ, დედი, როდის გადავწყვიტოთ ეს საქმე? ხომ
იცი, მე წასასვლელი ვარ და ასე უიმედოდ რომ წავი-
დე, ბარე აქვე ყელი გამამჭრათ,—ის მირჩევნიან!..

დედის ლაპარაკმა ილიკო ძალიან წაათამაშა და ახლა
მოუბრუნებლად გამოსთქვამდა თავის წუხილს.

— ჰაი, შე ლაჩარო, შენა! ერთი გომბიოს გული-
თვინ ემაგრე როგორ ირცხვენ თავს?!—ამ სიტყვებთან
ერთად მართამ შვილს ალერსით ლოყაზედ ხელი გაუწ-
კაპუნა.—აი, შვილო, ხვალ შაბათია—არაფერი იქნება—
საქმის დღეა... ხვალზევით უქმეა, შავაბათ ურემი და
ნათლფა ზაქარას ვესტუმროთ... ნათლია ზაქარა და ჭი-
მიანთ ოჯახი ისე არიან თურმე ერთმანეთში, როგორც
ჩვენა და ნათლია ივანე... ზაქარას მელაკუდაობა ხომ
იცი... ამისთანა საქმეში იმან ბორძიკი არ იცის... თუ
გინდა, ისე გამოაპარებს და ისე მოგვეცის იმ შენ გოგოს,
რომ ნიავმაც-კი ვერა გაიგოს-რა...

XXI.

დედა-შვილს ჯერ რჩევა-თათბირი არ გაეთავებინათ,
რომ შორიდან სიმღერა შემოესმათ.

ეს სიმღერა ურმული იყო.

მაგრამ არ ვიცი, მკითხველო, გაგიგონია-კი როდისმე ურმული ზაფხულის მთვარიან ღამეში? თუ არ გაგიგონია, — მაშ ნუ დამემღერები, ვინიცობაა ჩემმა აღწერამ ვერ დაგაკმაყოფილოს. აქ, იქნება, თვით გენიოსსაც უმტყუნოს კალამმა და მე, — ერთი მორიგი მჯღაბნელი, — სათვალავში რა ჩასაგდები ვარ?!

ურმულის მიერ ადამიანის სულისა და გულზედ დაჩნეული შთაბეჭდილება სხვა-და-სხვა გვარია. ის, ვინც არ იცის ჩვენი ხალხის ყოფა-ცხოვრება, მისი ყოველ-წუთიერი ტანჯვა-ვაება წარსულშიაც და აწმყოშიც, გამუდმებული ბრძოლა ბუნებისა და ცხოვრების მრავალ-ფეროვან მოვლენასთან, იქნება არც-კი მოიხიბლოს ამ თავისებურის ჰანგის მეტყველებით... არც ის გამიკვირდება, რომ მან სთქვას კიდევ: — ეგ თქვენი ურმული მხოლოდ უხეშ სმენას თუ დაატკობსო. შეიძლება, არცა სტყუოდეს... კაცია და გუნება... მაგრამ ჭეშმარიტი ქართველი მაშინათვე იგრძნობს, რომ ურმულში ჩაგრებილია, ჩაქსოვილია სული და გული ქართველის ერისა. და ის კი, რაც გამოსთქვამს საიდუმლოებას ერის გულის-პასუხისას, სულთა-ძერისას, — მე მგონია, და შენც დამეთანხმები, რომ მარტო უხეშ სმენას როდი უნდა ატკობდეს.

არის ისეთი სიმღერა, რომელსაც თვით ხელოვნების დიდებული ქურუმიც-კი ვერ დასძლევს, ვერ აართმევს ალლოს და ვერ მოუძებნის იმ იერს, რომელიც ჰხიბლავს ხოლმე მსმენელს. მაგრამ ხშირად მოხდება, რომ ამავე სიმღერას ერთი უბრალო ადამიანი, რომელმაც არც-კი იცის, არსებობს თუ არა ქვეყნად სიმ-

ღერის წესი და რიგი, ისეთის გრძნობით განმსჭვალავს, ისეთის მადლით აღავსებს, რომ განცვიფრებას ეძლევი.

ურმული ერთი ამ სიმღერათაგანია:

რამდენჯერმე გამოიგონია იგი ნამდვილ მომღერალ-საგან და უბრალო გლეხ-კაცისაგანაც. და არასდროს მომღერალს არ აღუძრავს ჩემს არსებაში ის უცნაური, — თან ნეტარი, თანაც მწარე, — სევდიანი გრძნობა, რომელსაც ყოველთვის ამიშლიდა ხოლმე უბრალო ადამიანის სადა, მაგრამ მუდამ კილოიანი ლულუნი.

ან, იქნება, ამის მიზეზი იყო ხოლმე ურმის გულ-გამაწვრილებელი ჭრიალი, ხარ-კამეჩის დარბაისლური ფეხის ბაკუნი, მეურმე თავისის სახრის ტკაცუნით და შოლტის ტყლაშუნით და მთვარიანი ღამე, ყოველივე ეს ერთად შეთანხმებული, ვით ბუნებრივი აკომპანიმენტი ჰანგისა, — რომელსაც მოკლებულია მომღერალი...

და რადგანაც ახლა მე და შენ, მკითხველო, სწორედ ასეთი გარემოება ხელს გვიწყობს, მოვუსმინოთ მე-ურმეს მისი სიმღერა.

მკითხველო, შენს ცხოვრებაში, ხშირად თუ არა, ერთხელ მაინც აღზად შეგხვედრია სევდით აღსავსე თვალეები. შეიძლება, ამ თვალეების პატრონი გაჩუმებული იყო, უმოძრაო, მაგრამ, სამაგიეროდ, მისი თვალეები მაინც მეტყველებს, მეტყველებს... სევდას... ან იქნება, იგი იცინოდეს კიდევ, მხიარულებდეს, კეკლუცობდეს... თვალეები მაინც მეტყველებს, მეტყველებს... ისევ იმავე სევდას... სევდა ამ თვალეებისათვის განუშორებელი შინა-არსია, ბუნებრივი, უცვლელი... მოხდება ხოლმე, რომ ამ თვალეების იერი თითქოს უცბად ფერს იცვლის... მაგრამ, რომ დააკვირდე, ადვილად შეატყობ, რომ იცვა-

ლა თვალების იერი-კი არა, არამედ—იერი სევდისა. აქამდის თუ სევდა თხლად იყო მოდებული თვალებში, ახლა უფრო გახშირდა ღრუბელივით, ჩატბორდა აზვირთებულ მორევით და აქა-იქ სიღრმეში თითქოს ცრემლმა იწყო ციალი.

თუ ერთი-და-ერთი ჩაუკვირდი ამ თვალების მეტყველებას, —სამუდამოდ სამახსოვროდ დაგრჩება, თავის დღეში არ დაგავიწყდება, როგორადაც რომელიმე დიადი აზრი, იდგა...

რომ შეაძლებელი იყოს, ხმას, ჰანგს ხორცი შეასხა და ხედვისათვის საჩინარი ჰყო, მაშინ ურმული სწორედ იმ სევდით აღსავსე თვალებად განხორციელდებოდა. ხმა-შეკიდებულ ამოძახილში, თუ დაბლა დამდოვრებულ ფარდებში განუწყვეტელი სევდა გაისმოდა, ხან მშფოთავი, ცეცხლივით მწვაფი, ხან მონელებული, მიბნედილი, ვით ბინდ-ბუნდი მწუხრისა.

როგორადაც ის სევდით მოცული თვალები არავის და არაფერს არ უჩიოდა, სწორედ, იმის დაკვალად, ურმულიც არავის ჰყვედრიდა, არავის ამხელდა. თვალებშიც და ურმულშიაც თანასწორის ძლიერებით გამოითქმოდა რაღაც ბედისწერითი კაეშანი, თითქოს ეს კაეშანი მხატვარი ყოფილიყოს და თვისის ხელით ეხატოს თავისივე სახება—ერთს შემთხვევაში თვალების მეტყველებით და მეორე შემთხვევაში—ჰანგთა აღგზნებით.

ასეთი იყო ურმული, —ეს სიმღერა სევდა-კაეშნისა.

სივრცეს მეურმის ხმა თამამად აპობდა, რადგანაც ირგვლივ მყუდროება იყო გამეფებული და გზად სხვა არავითარი დამაბრკოლებელი ხმაურობა არ ეღობებოდა. ჰაერი თრთოდა, ირყეოდა ხმის ნავარდზე, თითქოს შიგ

სხივი-რამ შეიჭრა და იქაურობა მთლად ააბზინაო. მეუ-
რმე მჭახედ როდი მღეროდა.— ურმულს სიმჭახე, სიმძლა-
ვრე არ უხდება. ურმული ნიავევით სათუთი ჰანგია, პა-
წია, მაგრამ მრავალ-გრეხილოვანი. ჰანგის სხვა-და-სხვა
ფარდა ზესკნელ-ქვესკნელსა ჰგავს და ამ ორ კიდეთა შო-
რის მრავალი მიხვეულ-მოხვეული საფეხურია, რომლებ-
ზედაც ხმა გველურის კლაკვნით და რხევით ჩადის და
აჰოდის.

— შგონი, ფიღოა—სთქვა მართამ, რომელმაც ურმუ-
ლის გაგონებაზე სახე გზისაკენ მიატრიალა. ერთ ხანს
ყური ათხოვა მოახლოვებულს ურემს და მერე გადაჭრით
დაუმატა—ჰო, ის არის... იმის წყრიალა ხმას ვინ არ
იცნობს?! წავალ, ონოფრეს გავადვიებ, — ურმის შემო-
ტანა უშველოს; შენ-კი დაიძინე, შვილო, დაღლილი
ხარ.— უთხრა მართამ ილიკოს და მზრუნველობით შვილს
საბანი გაუსწორა... ის-კი აინუმში არ მოჰქონდა, რომ,
თითონ მთელის დღის განმავლობაში, წელგაუმართავი კა-
ლოზე ტრიალებდა გავარვარებულ მზის სხივების ქვეშ
ოღონდ შვილები ყოფილიყვნენ კარგად და მართა თა-
ვისს თავს დაქიანებულ ჩირის ფასადაც არ იგულისხმე-
ბდა.

— დაიხურე, გენაცვალე, თორემ ნოტიო ღამეა, არ
შეგცივდეს... უჩვეულს ხვალ ძვალ-რბილი სულ ზრზნას
დაგიწყებს, ვინცობაა სიგრილემ დაგკრა.

— არა, დედი, ახლა აღარ დამეძინება.— უპასუხა
ილიკომ და დედისაგან ჩათბუნებული საბანი გადიძრო.

— უი, თვალები დამიდგეს, ქაა! რას შვრები, შვი-
ლო!

— ძნის ჩამოღებას მე ვუშველი... დეე, მამას ეძი-
ნოს...

— არა-მეთქი, ქაა!,. თუ მაგრეა, არც მამაშენს გა-
ვალვიძებ! ფილო, საბა და მე... განა არ ვეყოფით? დაი-
ძინე, შენ გენაცვალე... სახე მოქანცული გაქვს... იქნე-
ბა, ურემი არც-კი დავცალოთ...

— დედას მზემ, არ მეძინება... ძმები შაინც არა
ვნახო?!

— მაშ კარგი... — მართას სახეზე იღუმალმა ღიმილ-
მა გადაურბინა, თითქოს რაღაც განზრახვა შეეჭრა თავ-
შიო. — იცი, რა გითხრა? ჯერ ნუ ადგები... იმათ ხომ
შენი მოსვლა არ იციან... ნახე, როგორ გაეხარდებათ...
შენ თავი მოიმძინარე... მე განგებ აქეთკენ წამოვიყვან
და... — აღარ დაათავა მართამ და უხმოდ ტკბილად ჩაი-
ცინა.

— ძალიან კარგი... ეს-კი ადვილია — დაეთანხმა სი-
ცილით ილიკო და იქვე მიწვა.

XXII.

მართამ მარჯვნივ გაუხვია და მერე შარა-გზისაკენ
გასწია, საიდანაც მოისმოდა ურმის კრიალი და ხარ-კა-
მეჩის დარბაისლური ნაბიჯი, რომლის ხმაურობა ღამის
მყუდროებაში მკვეთრად ირკვევოდა, როგორც სამჭე-
დურში დიდი კვერის რაკა-რუკი.

ურემი მართას დაუპირდაპირდა. მეურმემ შორიდან-
ვე გაარჩია სივრცეში მართა და შემოუძახა:

— დედი, შენა ხარ? არა გძინავთ?

— შენმა ხმამ გამამაღვიძა, შეილო. ასე რად დავიგვიანეთ?

— რაღა რად დავიგვიანეთ... ურემი დამიზიანდა იმ ვერანა კუისწყაროს ჩამოსატანში... გატეხისა მეშინოდა, — ესე ზღაზვნით მოვდივარ...

— საბა რაღა იქნა? — ჰკითხა მართამ. საბა მართას უმცროსი ვაჟი იყო, ილიკოს მომდევნო.

— მინდორში დარჩა. გათენებისას მეც უნდა დავბრუნდე. ძნა კიდევ არის მოსატანი. — ამ სიტყვებით ფილო ურემს მარცხნივ უხვევდა.

— ფილო, რა გახარო! — მოისმა ამ დროს მხიარული ხმა თებროსი, რომელიც ურემის ქრიალს გამოეღვიძებინა და პერანგის ამარა გამოქცეულიყო, რომ ილიკოს ჩამოსვლა ეხარებინა ფილოსათვის. მართა მიუხვდა, რაც უნდა ეხარებინა და ჩუმის სიცილით თებროსს მუჯლოუგუნი წაჰკრა.

— ჯერ არ უთხრა, შე პირ-გასაშავებელო! — წასჩურჩულა მართამ გოგოს.

— რას მამცემ, რომ გახარო-რამე? — მიაძახა კვლავ თებრომ: ფილოს, რომელმაც ურემი მარცხნივ მიაბრუნა და შარა გადმოვლო.

— რა მოგცევე?.. — და ფილომ აღარ დაასრულა ის, რაც უნდა ეთქვა, რადგანაც იმ ადგილს მიაღწია, სადაც ურემი უნდა გაეჩერებინა. ფილო ძირს ჩამოხტა, ხარები-საკენ გასწია და ხარების ჭაპანი კამეჩების უღელს მოხსნა.

ხარები, თუმცა ურემს მოხსნეს, მაინც დაუდლებულნი იყვნენ და იმავე ადგილზე იდგნენ ფეხ-მოუცვლელნი, სადაც ფილოს „მამო-მამო“-მ და „პპ-პპ-პპ“-ამ გააჩერა. — იდგნენ და დინჯად იცოხნებოდნენ.

— თებრო, თებრო, შენ გაბედნიერებას, კონკილასწორედ დააყუდე, — კამეჩები უნდა გამოვუშვა.

ფილო ურმის ყელს დაეჭიდა, მალლა ეწეოდა, რომ სათავე ერთბაშად მიწაზედ არ დაცემულიყო და კონკილას დაყრდნობოდა. მართა-კი იმავე დროს ულლიდან კამეჩებს უშვებდა. როდესაც ერთი კამეჩი გამოხსნა, სიმძიმემ, — თუმცა ურმის ხელნები ფილოს ეჭირა, — სათავე ძირს დაქნევინა; ულლის განთავისუფლებულმა ნახევარმა მალლა გაითამაშა, მეორე ნახევარი-კი, — სათავის მთელის სიმძიმით, — მეორე კამეჩს დააწვა და კისერი მიწისაკენ დააჭრევინა, ასეგონია, ქედში სადგისი გაუყარესო. მართა სწრაფად კამეჩისაკენ გაქანდა, რომ მალე გაენთავისუფლებინა საცოდავი პირუტყვი, მაგრამ ამ დროს ფილოს ხმამ შეაჩერა.

— დედი, დედი, არიქა, ირმას უშველე, ყელში აპეური წაეჭირა!

მართლაც, როცა მართამ ეს კამეჩი გამოუშვა და უღელი ცალმხრივ დაყირავდა, აპეურის ნასკვები ერთმანეთში გადაიხლართა, კამეჩმა თავის გამოყოფა ვერ მოასწრო და გამომარყუშებულმა აპეურმა პირუტყვს თავი მალლა აუყირავა.

მხოლოდ, ვიდრე მართა კვლავ ირმას დაუბრუნდებოდა, თებრო ელვასავით ეცა ამ კამეჩს საბლის ნასკვის გამოსახსნელად და, ის იყო, სწვდა კიდევ საბლის ერთ-ერთ წვერს, როდესაც ირმამ, — თებროს თეთრის პერანგით დამფთხალმა, — ერთი დაიხვნეშა: „ფფჰჰჰ“ -ო, მედგრად უკან გაიწია, გაინთავისუფლა თავი ულლიდან და გაცოფებულივით განზე გახტა.

ურემი იმ ზომამდე შეირყა, რომ ფილოს ურმის ყე-

ლი ხელიდან გაუსხლტა, რის გამოც სათავემ მიწისაკენ დაიწია და უეჭველად ხელნის წინა ნაწილები შუაზე გადაიფშენიტებოდა, რომ შებმულ კამეჩის ძლიერს ქედს არ დაეჭირა. თუმცა-კი ეს გამირობა პატიოსანს პირუტყვს უქმად არ დაუჯდა: მკიდროდ დატვირთულის საძნე-ურ-მის მთელი სიმძიმე იმდენად ძლიერად დაეცა კამეჩის ქედს, რომ საცოდავმა ორივე მუხლზედ წაშლია.

ყოველივე ეს ანაზღეულად მოხდა. მართას თებრო განსაცდელში ეგონა და დიდად შეშინებულმა „უი“-ო — შეჰკივლა — და ქალისაკენ სწრაფად გაქანდა, მაგრამ, რა-კი დარწმუნდა, რომ თებრო უვნებელი გადარჩენილიყო, ორიოდვე ქიმუნჯი წაჰკრა კისერში.

— არა, ვინ გეხვეწებოდა, შე არ გასაშვებო, რომ წაეჩხირე?! კიდევ კარგი, კამეჩმა რქებზე არ წამოგავო!.. რას აპირებდი მაშინ, რას? ჰმ, რასა?

სანამ მართა ქალსა სტუქსავდა, ფილომ კამეჩი უღლიდან გამოხსნა და ურემი მიწაზედ მძიმედ დაუშვა.

— აბა, ახლა მითხარი, რა უნდა გეხარებინა? — მიუბრუნდა ფილო თებროს, რომელიც ინდაურივით გაბუნჩული იდგა, კოხებ-შეკრული და ტუჩებ-აწეული, თითქოს ჰაერსა სუნავსო. ძმის ღიმილმა თებრო გუნებაზე მოიყვანა.

— აბა, ვამაიცან, ვინ მოვიდა ჩვენსა?

— ვინაა? — დიამც იყოს ნათლია ზაქარა!..

— ვერ მოგართვი!.. — უთხრა ნიშნის მოგებით თებრომ.

— მაშ ვინ იქნება? მაიცა, მაიცა... დეიდა მაგდანა... ის იქნება.

— ოლოლო შენ!.. ვერ გამაიცან!..— დაიძახა მხიარულად თებრომ და ჯაფარასავით შეიკუნტრუსა.

— არ უთხრა, შე ენა-გასახმობო...— წასჩურჩულა მართამ ქალს. მაგრამ თითონაც გული ისე უცემდა, რომ მზად იყო, თებროსათვის დაესწრო და იმაზე აღრე ეხარებინა ფიდოსათვის სანატრელი ამბავი.

— წამოდი და შენ თითონ გაიგებ...— უთხრა თებრომ ძმას იღუმალის კილოთი, თანაც თვალები ეშმაკურად იქითკენ გააპარა, სადაც ილიკო ეგულეობდა.

— კარგი, მაგრამ... ეს საქონელი?

— გამარჯობა შენი, ფილო!— მოისმა ამ დროს ხმა ილიკოსი, რომელიც, ის იყო, ძნის ურმეულების შუა გამოვიდა და ძმისაკენ გაქანდა. ველარ აიტანა ამდენი ლოდინი, ველარ დასძლია გულის ბრძანება— მალე შემაერთე შენეს სისხლ-ხორცის გულთანაო.

— ილიკო! ბიკო! საიღამ?!— და ძმები ერთმანეთს გადაეხვივნენ.

მართა-კი გაჩუმებული იდგა და ნეტარებად გადაქცეულის სახით შეჰყურებდა საყვარელ არსებათა აღერსიან საღამს. ამასთანავე ცრემლი ღაბა-ღუბით იფრქვეოდა მოხუცის სახეზედ, მაგრამ ეს ცრემლი იყო მეტის-მეტად ტკბილი, მეტის-მეტად მსუბუქი და სათუთი. იმის მაგიერად, რომ ამ ცრემლებს მისის სახისათვის ცეცხლი წაეკიდებინა, — როგორც სხვა სამწუხარო ცრემლებს, — გამაგრილებელ ნექტრად ესხურებოდა მზისაგან ატკრეცილ ხორცის კანს და წლოვანებისა და ჯაფისაგან ნაოქად ასხმულ ღარებში კამკამა ნაკადულივით მოგორავდა.

— ბიკო! საიღამ გაჩნდი ასე ანაჰდეულად?— დაე-

კითხა კვლავ ფილო, როცა ძმები ხვევნა-კოცნას მორჩნენ. — ეს უნდა გეხარებინა განა, შე კუდიანო! — მიუბრუნდა მერე თებროს. — ხალხნო, ჯამაათნო, რატომ აქამდის არ მითხარით?! — იძახდა ფილო მხიარულის დიმილით და თან სიამოვნებით ათვალიერებდა ილიკოს, რომლის ერთი ხელი ჯერ კიდევ ხელში ეჭირა.

— წმინდი გიორგის მადლსა ვფიცავ, ილავ, ძან მოგხდომია აი, სალდასტობა... ჰა? ხომ დამშვიდდი? — მიუბრუნდა იგი მართას. — ჩემი ილა და ჩემი ილაო... მოგივიდა ეგ შენი ნებიერი შვილი... მადლობა ღმერთს! ახლა შინც მოგვასვენებ! — ამბობდა მოჩვენებულის მუნათით ფილო და თან ძმას სიყვარულით ხელს უჭერდა. ისე გაუმხიარულდა ფილოს გული, რომ მზად იყო სულ თითონ ელაპარაკნა. მერე განა საბაბი არა ჰქონდა სიმხიარულისა?! რას ამბობთ? ამდენი ხნის უნახავი ძმა უცხად, მოულოდნელად თვალწინ გამოეცხადა. ძმა, რომელთანაც ბევრი ბედნიერი და ბევრი ცრემლიანი დღე გაეტარებინა.

ფილოს თვალწინ თავიანთი ყმაწვილობა წარმოუდგა (იგი ილიკოზე სამის წლით იყო უფროსი). ტყე, ველი, შაშვის ბარტყები, დედის მუჯლოგუნები, მისივე ალერსი, ილასთან ჩხუბი გოთაობის გამო. საქონლის ერთად მეხრეობა და ყველა ეს სხვა-და-სხვა-ფეროვანი სურათები ძმურმა, ნათესაურმა გრძნობამ ერთმანეთზე გადააბა, ერთ გრძნობად აჰკინდა.

მოაგონდა აგრეთვე ის დრო, როდესაც ილიკო სულ პატარა იყო და პირველად მინდვრად ძროხაში გაჰყვა.

როგორც ახლა ედგა ილიკო თვალწინ, სწორედ ისე ნათლად წარმოუდგა მაშინდელი პაწია ილა, კამეჩზე მჯდარი. კამეჩზე ჯდომა ილიკოსათვის პირველი ხილი იყო და, როცა წყლის გუბეს გადადიოდნენ, ერთი ვაი-უშველებელი მორთო—ვაიმე, დედავ, თვალეზი მიჭრეოდებაო...—და უეჭველად გუბეში ტყაპანს მოადენდა, რომ ფილო არ მიშველებოდა.

წარსულის გახსენებამ ფილო ისე გაიტაცა, რომ გაჩუმდა და მხოლოდ გაშტერებით უცქეროდა ძმას, თითქოს არც-კი სჯეროდა, რომ ეს ბრგე ვაჟკაცი სწორედ ის პაწაწკინტელა, ცინგლიანი ქონდრის კაცი იყო, რომელიც მან გუბეში ამოზუნზვლას გადაარჩინა.

სიჩუმე ჩამოვარდა. ბოლოს მართამ ამოიღო ხმა.

— აბა, ახლა თქვენ წადით და მე-კი საქონელს თვლიანთ საბრალოს მივურეკამ, გათენებამდის მინდორში აძოვოს.

— ძან კარგი იქნება, დედი! შეეხვეწე, საბა ყანაში ღარჩა და ფილო-კი დალლილია-თქო—უთხრა ფილომ დედას. — ურემი დეუცლელი დარჩეს, — სულ ერთია, უკან ველარ წავიღებ. მეორე ურემს მოვიხმარ როგორმე... ქალებზე ჯოხებს ავაკრამ...

ძმები ხელ-გადაქდილნი კალოსაკენ წამოვიდნენ და მართამ-კი სახრეს ხელი დაავლო საქონლის გასარეკად.

ფარდულიდან ბაღის ტირილი მოისმოდა. როგორც სჩანდა, პატარას გამოღვიძებოდა და დედას ძუძუსა სთხოვდა; მაგრამ დღიურის შრომით მოქანცული პელო ღრმა ძილში იყო წასული.

— თებრო, თებრო, აგრემც გაიზდები, მაროს აკ-

ვანი გაარწიე—მიძარტა ფილომ თებროს, რომელიც ძმებს უკან მისდევდა. მერე ფილო ილიკოს მიუბრუნდა—ნახე ჩემი შვილი?

— ვნახე.—უპასუხა ილიკომ.—ეგ რა დაგემართათ შენ და პელოს! პირველადვე გოგო როგორ გააკეთეთ. —ჰკითხა თავისის მხრით ილიკომ და თან ცბიერად გაიღიმა.

— ბარე არც შე მიამა, მაგრამ რას იზამ? ალბად, ჩვენი წერა ეგა ყოფილა...—სთქვა ნაღვლიანად ფილომ.

— გეხუმრებო, ფილო!—უპასუხა ჩაცინებით ილიკომ—დეე, გაიზარდოს და ღმერთი მოწყალეა. თუ ღმერთს უნდა, იქნება ეგ უფრო სახეირო იყოს ოჯახისათვის...

— ეგ მართალია, ილაე, მაგრამ უბედურება ის არის, რომ ქალი ოჯახს საბოლოოდ ვერ გაჰყვება... გაჰრდი, აღამიანად აქცევ, იმედი გაქვს, ოჯახს მოეშველება, მაგრამ გაიხედავ და ერთი ვილაც უცხო შვილი წამოგედავება და ხელიდან წავართმევს... მერე ისე წავართმევს, თითქოს შენი არც-კი ყოვლიყოს, თითქოს არაფერი ამაგი არა გქონოდეს...

ამგვარად მომუსაიფე ძმანი ურმეულების ძირს ჩახდნენ.

XXIII.

კვირა დღეს მალალანთ ზაქარას სახლში სათათბირო სხდომა იყო გამართული. ამ სათათბირში მონაწილეობას იღებდა თვით ზაქარა, იმისი ცოლი მათა, ნინოს-დედა სალომე და ილიკოს დედა მართა. სხვა მამაკაცი

ამ საქმეში არ გაერივნენ. რაც შეეხება ზაქარას, ის თითონ ოხუნჯობდა თავის თავის შესახებ: ულორისთავოდ ქორწილი ვის გაუგიაო...

ონოფრე თავის რძლით და უმცროსი შვილით არც კი წამოვიდა ამ საქმისთვის. — ესაო — ამბობდა ონოფრე — დედაკაცის საქმეა. ღმერთმა ავადაც და კარგადაც დამხსნას იმათ ყატყატსაო. ნინოს მამაც სწორედ ასეთის აზრისა იყო და სჯა-ბაას არც ის დასწრებია დარწმუნებული, რომ მისი თხიანი სალომე ჭკვას არ წააგებდა. ამის გარდა, ზაქარას იმედიც ჰქონდა: რაც უნდა იყოს, ჩვენი მეზობელია, ჩვენთვის ცუდს რად მოინდომებსო...

მაინცა და მაინც დიდი პაექრობა და სიტყვების ხარჯვა როდი იყო საქმისათვის საჭირო. გოგო-ბიჭის ოჯახთ წინად უკვე ჰქონდათ მოლაპარაკება და ახლა ეს მოლაპარაკება საქმედ უნდა გადაექციათ... და გადაიქცა კიდევ, მხოლოდ სალომე კვლავ წუწუნებდა, — სამი წელიწადი დიდი მანძილია... ვინ იცის, რა მოხდეს ამ ხნის განმავლობაშიო.

— რაღა ბევრი გავაგრძელო, — გაგიგრძელდეთ სიაცოცხლე — წარმოსთქვა ბოლოს ზაქარამ — საქმე რიგზეა, დამშია, — ჩემი ცოლი რო იტყვის ხოლმე. ღმერთი-რჯული, არც ერთი ხართ წაგებას, არც მეორე... ან რა გვაქვს სალაყო? გოგო-ბიჭი თანახმაა, სხვა რაღა გვინდა? მზითევზეა საქმე? ხალხნო და... რაც სხვებს დაუწესებიათ, ჩვენ ხომ ვერ შევცვლით?! განა თქვენ თითონ არ იცით?

— ეგ მართალია, ჩემო მაზლო, — უბასუხა სალომემ — მაგრამ... სამი წელიწადი, შენ გენაცვალე, კარგი მანძილია...

— იიი ქა!.. შენ კიდევ შენსას გაიძახი!—უთხრა თითქოს უკმაყოფილო კილოთი სალომეს ზაქარას ცოლმა.—რას აინაყე,—სამი წელიწადი და სამი წელიწადიო... ზოგი ათი წლობით ელის ბედნიერებას და!.. შენი ქალი მაინც დაიმედებული იქნება... ნეტავი, შენი მადლით, ჩემს პატარა საბედოსაც მაგითანა ბედი ეღირსოს თავის დროზედ და ლოდინს არ მოვერიდები...

— ახლა რა ვიცი ქაა? იქნება, რა გუნებაზე დაბრუნდეს სალდასტობიდან ი ბიჭი? ერთი თავლაფის დასხმა რომ აქამოს ჩემს ქალს, მერე? მაშინ ხომ ის-ლა დამრჩენია, ყელზე ქვა მოვაბა და წყალში გადავაგდო ი ცოდვი-შვილი!..—სთქვა სალომემ.

— მაგას რას ამბობ, ადამიანო?—თათქმის ერთსა და იმავე დროს წამოიძახეს მართამ და ზაქარას ცოლმა და ორივემ, გაოცების ნიშნად, ორ-ორი თითი ტუჩებზე მიიდეს და თავები გააქნივ-გამოაქნიეს.

— უწინამც დღე დაეღევა მაგის ჩამდენს! არა, ქაა! მე მაგითანა შვილი არა მყავს.—დაუმატა წყენით მართამ და ამრეზილი სახე სხვა მხრივ გაიბრუნა.

— არა, განა საწყენად ვინ მოგახსენებს?—წარმოსთქვა ტკბილის ღიმილით სალომემ, რომელიც მიხვდა, რომ მართას ძალიან ეწყინა ჩემი სიტყვებიო და უნდოდა თავისი უკმეხი საქციელი ამ მოლაქუცებით გაებათილებინა.

— შენ თითონ იცი, შენ გენაცვალე,—მიმართა მან კვლავ მართას—დედის გული! ათასი შავი ფიქრი მივლის თავში... განა სახუმრო საქმეა ცოლქმრობის საქმე? ხომ არ ავიღებ და არ გადავაგდებ ი ცოდვი-შვილს?! ზოგი ისე ფიქრობს, აქაო და ქალი როაო, თავიდამ მალე უნ-

მე მოვიშორო... ახლა რა ვუყოთ რომ ქალია? ქალია, ზეთის-მშობლის მადლმა, მაგრამ იქნება საქმით ვაჟი-კაცს არ ჩამოუვარდეს... აბა, რა გითხრათ? ნათქვამია, თავის ქება—თავის ტეხაო... აბა ერთი ჰკითხეთ ვისმე,

როგორია ჭიმიანთ ნინო-თქო და, თუ ვისგანმე წუნი გაიგოთ, წუთხი ჩამასხით პირში! არა, თქვენი ჭირიმეთ, ისე ხომ ვერ ავიღებ და ვერ გადავაგდებ იმ გულკვდრი-შვილს... სადღე-ხვალიოდ ხომ არ მინდა საქმის დაჭე-რა...—დაათავა სალომემ და თან ხელები ისე გაასავსავა; თითქოს ამბობდა: „ხალხნო, ხომ არ გაგიჟებულხართო“.

— მერე, ვინ შერცხვენილი გეუბნება, აიღე და გადააგდე ი შენი გოგოო.—მიმართა ზაქარამ გაკვირვებით სალომეს.—აბა, რო ლაპარაკობ, ჩემო რძალო, რა გა-ლაპარაკებს. უთავ-ბოლოდ? გათავებული საქმე ლამის ისევ ციციანთ-დავა გახადო! ე ოხერი და ტიალი! რამდენ-ჯერ მითქვამ ჩემი თავითვინ,—შე ავო კაცო-თქო, ნუ ერევი დედაკაცის დავაში-მეთქი, მაგრამ, დალახვროს გა-მჩინმა, თითქო შუბლზე მეწეროს, მაინც არ ამცდება ხოლ-მე... მერე, ნეტა ერთი კაცი მაინც ერიოს, რომ ვა-რაუდიანი სიტყვა თქვას... ჩაგიგლივართ სამს დედაკაცს და ლამის საქალამნო ტყავი გამაძროთ... გაგიალმასებიათ. ეგ დალოცვილი ენა და წაღმა-უკულმა ასარსარებთ—იძა-ხოდა მოთმინება-დაკარგული ზაქარა, რომელსაც საქმე გათავებული ეგონა, მაგრამ, როგორც ეტყობოდა, სა-ლომე კვლავ თავიდან იწყობდა.

ზაქარას სიტყვებმა, ცოტა არ იყო, სალომეზე სა-კმაოდ იმოქმედა. ის თუმცა ზულში დიდი ხანია თანახმა იყო, მაგრამ მაინც საქმეს აჭიანურებდა, რათა მართლსა-

თვის ეგრძნობინებინა, რომ არც ისე გვიხარიან თქვენი მოყვრობა, როგორც შენა გგონიაო.

მართასაც მოსწყინდა ერთისა და იმავე საქმის შესახებ ამდენი ლაპარაკი და ამიტომ ამრეზილის სახით იჯდა, სხვა მხრით მიექცია თვალები და ხმას არ იღებდა, თუმცა არც ერთი სიტყვა არ გამოჰპარვია. საშინელი ბრაზი მოსდიოდა ამ მართლა და „ქიმია“ სალომეზე. შვილის შეურყეველი სურვილი რომ არა სცოდნოდა, აქამდის ათჯერ ეტყოდა: „კარგად მოუარეთ თქვენს ნაქებ საპატარძლოს, არ დაგიმეავდეთ... ჩვენ აღარ ვთხოვლობთო“. — მაგრამ ახლა რა ექნა, როცა ილიკოს ისე ჩავარდნოდა გულში „ი კატის-თვალა გოგო“.

ბოლოს, როგორც იყო, სალომემ სრული თანხმობა განაცხადა და მომავალი მძახლები მორიგდნენ და ლაპარაკი ტკბილად დაიწყო.

— ეს ამბავი ხომ გავათავეთ, მაგრამ... გოგო-ბიჭებს არ ვანახვინოთ ერთმანეთი? — განაახლა მორიგებაზე შეწყვეტილი ლაპარაკი ზაქარამ, რომელიც გამოცდილებით მიხვედრილი იყო, რომ ილას ძალიან უნდოდა გოგოს ნახვა. თუმცა ზაქარამ წინაღვე იცოდა, რომ სალომე, ჩვეულებისამებრ, „უჯაათის ცხენზე შეჯდებოდა“, მაგრამ მაინც იმედი ჰქონდა, როგორმე მოვარბილებო.

— აბა, მაგას რასა ბძანებ, ჩემო ძაზლო? — წამოიძახა სალომემ წამოწევით და ამასთანავე მისი სახე განცვიფრებამ მოიცვა.

— რა გესმის, ჩემო რძალო? რა ძალიან იტკიცე?! ახლა ეგენი დანიშნულებივით არიან!.. მაშ, აღამიანო,

როგორ გინდა? ბიჭი ისე უნდა წავიდეს, რომ ორიოდ სიტყვა არ უთხრას ი გოგოს?

— მერე ხალხი რას იტყვის ქაა?

— რა ხალხი? ვინ რა იცის, ან რას გაიგებენ? ესენი ისე ჩუმად ამოვიდნენ, რომ თითქმის არავის გაუგია... ახლა ნინო რომ ჩვენსა გადმოვიდეს, მითომ რაო? საღალანო ვის გაუხდება? ჩემი ბიჭია შინა და... ბაღლი ხო არ არის, — ეს ამბავი ქვეყანას მოსდოს?... პატარა გოგოა და... მეზობლებში დარბის... ან, თუნდა გაქვეყნდეს, ვის რა? ხომ ყველამ იცის, რომ შენი ქალი დღეს არა, — ხვალ გათხოვდება... ერთი დღით წინ გაიგებენ თუ უკან — შენტვინ სულ ერთი არ არის? — მიაყარა და მიაყარა ზაქარამ საბუთები სალომეს, რომელმაც კვლავ რყევა იწყო და არ იცოდა, დასთანხმებოდა თუ არა.

— ეგ ეგრეა, ჩემო მაზლო, მაგრამ...

— მაგრამ და მაგრამ... სულ მაგას გაიძახი... შენ, ჩემო სალომე, მაგრე საქმეს ვერაოდეს ვერ გააკეთებ... — ჩაერია ლაპარაკში ზაქარას ცოლი — ჰო, და... ჩემი კაცი მართალს ამბობს — ბიჭი ისე როგორ უნდა წავიდეს, რომ ერთხელ მაინც ვერა ნახოს დანიშნული — დანიშნულია, მარა რა არი? — არ უნდა გაიგოს, — ყრუ ხომ არ არის, ან მუნჯი, ან მახინჯი?!

— დიალ, მახინჯი! — წარმოსთქვა თავის ქნევით სალომემ — აფსუს ქვეყანავ! ჩემი ნანისნანატრად გაზდილი ნინო და მახინჯი?!

— მერე და... უნდა იცოდეს იმ კაცმა თუ არა, ადამიანო? — დაეკითხა გაჯავრებით ზაქარა.

ამაოდ აქნია აქეთ-იქით სალომემ თავი, რაც გაუბედავობის ნიშანი იყო; ბოლოს მაინც ვერ გაუძლო ზა-

ქარას და იმის ცოლის იერიშს და მაღრჩვალევით, — თითქოს ხავს ეჭიდებაო, — მართას დაეკითხა:

— შენ რაღას ბძანებ, ჩემო მძახალო?

— რა უნდა მოვახსენო, ჩემო მძახალო?... თუ გოგო-ბიჭს უნდათ... — უპასუხა მოლოკვით მართამ.

— ბიჭს რომ უნდა, — მე კარგად ვიცი!.. — სთქვა ზაქარამ.

— ნინო რო გაიგებს, რისთვისაც იბარებთ, — არ წამოვა... — მიმართა სალომემ ახალს სანგალს.

— რას ამბობ? რას არ წამოვა!.. წამოვა-კი არა, გამოფრინდება!.. შენ რა იცი, ჩემო რძალო, ახალგაზდა გოგო-ბიჭის გულის ამბავი... — დაიძახა ცუბერის ღიმილით ზაქარამ.

— შენ ხომ... მე ვიცი... იჰ! — და ტუჩების აბზეკით ცოლმა ზაქარას ქოქოლა მიაცარა.

— ისე ღმერთმა მე მიშველოს!.. ახლა ძალიან გაინახე, შენმა მზემ... შენ არ იყავი, რომ კინალამ წყალში თავი არ დაიღრჩე, — გინდათ, თუ არა, ზაქარას მიმეცითო?! — მიმართა ხუმრობით ზაქარამ ცოლს და თანაც ოხუნჯურად თვალი ჩაუკრა.

— აი, უწინამც დღე დაგელევა! — გაწიწმატდა მთლად წამოწითლებული, ჯერ კიდევ ლამაზი და მოხდენილი მანია. — აბა, როდის, შე გულკვდრის შვილო?

— აღამიანო! შენ თითონ არ მითხარი? — გამოეპასუხა კვლავ დამცინავის ღიმილით ზაქარა.

— როდის, ჰა? როდის?

— ვთქვა? — დაელრიჭა ზაქარა ცოლს — ვიტყვი აი! გინდა ვთქვა!.. ეჭვი, ნუ მათქმევინებ, თორე... — და სახე-გასხივოსნებულმა ზაქარამ ცოლს თითი დაუქნია.

— აბა, თქვი, თქვი... — უპასუხა მაიაშ, მაგრამ ეს „თქვი“ „ნუ იტყვის“ უფრო ჰგვანდა. მაიას სახე სირცხვილისაგან მთლად ატკრეცილი ჰქონდა.

— ჰო და... გაჩუმდი — უთხრა ზაქარამ ცოლს ნიშნის მიგებით. ორივენი გაჩუმდნენ.

— ჰა, ადამიანო! — რას იტყვი? ი კაცი გვიცდის... — მიმართა, ცოტა სიჩუმის შემდეგ, ზაქარამ სალომეს.

— რა ვქნა? თქვენი ნება იყოს! მაგრამ, ზაქარავ, იცოდე, — ეს ამბავი სულ შენგანა მჭირს, აი!.. — უპასუხა სალომემ თან დამუქრებით, თანაც ღიმილით; მერე ასადგომად წამოიწია, ტახტიდან ძირს ჩამოვიდა, ბურნუთის კოლოფი და ლურჯი ცხვირსახოცი, რომლებიც აქამდის მუხლებზე ელაგა, ჯიბეში ჩაიღო და კარებისაკენ გასწია. — წავალ და ვეტყვი იმ ცოდვი-შვილს, რომ თქვენსა ამოვიდეს — და სალომე მძიმე ნაბიჯით კარზე გავიდა.

ოთახში მყოფთ ერთმანეთს შეხედეს და ირონიულაუ უხმოდ ჩაიცინეს. ეს სიცილი სიტყვებად რომ გადაგვეთარგმნა, აი რასა ნიშნავდა: „ყინული გატყდა, დნობა დაიწყო“.

XXIV

იმ დროს, როდესაც ზაქარას და დედაკაცებს ასეთი სჯა-კამათი ჰქონდათ, ეზოში, კაკლის ფართოდ გაშლილ ტოტებ ქვეშ, ფილოსა, ილიკოს და სოლოს (ზაქარას ვაჟს) საუბარი გაებათ.

იმათი ლაპარაკი საქონელსა და მოსავალს შეეხებოდა. თუმცა სამივემ იცოდა, რომ ახლა სახლში ილიკოს ბედ-იღბალი სწყდებოდა, მაგრამ მაინც ამ საგნის

შესახებ ლაპარაკი როგორღაც ეწოთირებოდათ. ილიკო რომლის სულიერი ვითარება სულ სხვა იყო, ვიდრე დანარჩენებისა, ათასში ერთხელ თუ ჩაურთავდა სიტყვას ბიჭების საუბარში. დანარჩენ დროს გაჩუმებული იჯდა კაკლის ძირას, თავი გადაელუნა, ხისთვის მიებჯინა და მიზანში ამოელო სახლის კარები, საიდანაც, ადრე თუ გვიან, მისი ბედნიერების, ან უბედურების ამბავი უნდა გამოსულიყო. მართალია, ილიკო დაიმედებული იყო, საქმე სასურველად გათავდებოა, მაგრამ, ვით შეეყვარებულს, მაინც გული ეთანადრებოდა და ხან-და-ხან იმედს გვერდში უიმედობასაც ამოუყენებდა ხოლმე.

— ვაი, თუ სალომე ვერ დაიყაბულონ... იქნება ან გოგოს არ ვუნდოდე... ან, დედამ რომ მიაშბო, საქმე ისე არ იყოს და ნინოს მართლა მდიდარი საქმრო გამოსჩენოდესო. — ფიქრობდა ილიკო და თავში ათასი ამისთანა აზრი გაუელვებდა ხოლმე. რაც ხანი გადიოდა, ილიკოს თან-და-თან მდგლვარება ემჩნეოდა; თავს უიმედოდ აქეთ-იქით აკანტურებდა, თითქოს ვისმე მოეღისო, უაზროდ აფათურებდა ხელებს, ასეგონია, ვიღაცას ანიშნებს, — რაღას იგვიანებ, გამოდისო; ხან-და-ხან გახშირებულ სუნთქვასთან ოხვრასაც ამოაპარებდა ხოლმე, რაც ფიქროსა და სოლოს ღიმილსა ჰგვრიდა.

— შენ ხომ მაგას ამბობ, სოლო და... ღმერთი გამიწყრეს, თუ ნიკორასთანა პირუტყვი სადმე მენახოს! — და ამ სიტყვების დასამტკიცებლად ფიქრომ დამუჭული მარჯვენა ხელი ისე დაიქნია, თითქოს თავისს სიტყვებს კვერს უკრავსო. — აი, ამოტელა ხნის ბიჭი ვარ და მამაჩემს ჯერ მაგითანა მადლიანი ხარ-ხაქი არ გაურღია!.. ერთ ოჯახათა ღირს... კაცო, იგეთი ხასიათი აქვს, რომ

სახრეს არ დაგაკრევინებს... ამართავ თუ არა დასარ-
ტყმელად სახრეს, ი დალოცვილი მაშინათვე მიგიხვდება
და იგეთი გაიწევს ხოლმე, რომ ხელი გიშეშდება და გუ-
ლი-ბუხარის გასახეთქად მეორე კამეჩს თუ გადაუჭირებ!..
ჰო, მე და ჩემმა ღმერთმა! ან თავ-დაღმართში ნახე!.. რაც
უნდა დადებულთ ურემი ჩამოგქონდეს, —ნუ გგონია, —წინ
გაყოლა მოუნდეს... შენც არ მამიკვდე! აი, იმ დღეს, ილ-
წობის დასაქანში ძნის ურემი ჩამომქონდა... აბა, ხო
იცი, რა ოხრობა ადგილია?!. კამეჩებს ხარები დავესენ
და წინ გამოვუძებნე. მარცხნივ სხვისა კამეჩი მება, .. ირმას
წინა დღით ქედი გადაექლიშა და მეზობელსა ვთხოვე...
ღვთის წინაშე, —კაცმა სიმაართლე უნდა თქვას, —კაი გამ-
წევი პირუტყვი იყო, მაგრამ იმ ამოსავარდნელ ადგილას
აკი არ წამამექცა!.. ორსავე ფეხებზე წამაიჩოქა!.. შენი
მტერი! ფერი მეცვალა! მაგრამ დახე ნიკორას კამეჩობას!
კაცო, ღმერთი, რჯული, ურემი იქვე გააჩერა, —ადგი-
ლიდან ფეხი არც-კი მოუცვლია!.. თუმცა, ღვთის წყა-
ლობა შენა გაქვს, ძალზე შეიბერტყა... ის რომ არა ყო-
ფილიყო, იქნება, ღღეს აქ არც-კი გენახეთ, —ურემი გა-
დამლახავდა... ილიკო-კი იძახის, ირმა სჯობიაო! —მიუ-
ბრუნდა ფილო ღიმილით ძმას.

— ირმა ხალისიანი პირუტყვია!.. —გადაუგდო ცალ-
ყბად სიტყვა ილიკომ და ისიც მხოლოდ იმიტომ, რომ
ეთქვა რამე.

— მართალია, მაგრამ ნიკორასთანა ძალ-ღონე და
ფეხის სიმაგრე არა აქვს... ნიკორა რომ არის — მთა-კამე-
ჩია!.. იმან თუ ფეხი ზაიმაგრა, —ადგილიდან მდევიც ვერ
დასძრავს. ეს-კი დიდი რამ არის!.. არაა, შენ შენი ღმერ-
თი?! —დაეკითხა ფილო სოლოს.

— რასაკვირველია!.. ან ილამ კამეჩისა რაღა იცის?

მაგას ახლა „ნაპლაჩო“ და თოფის ამბავი ჰკითხე.—სთქვა სიცილით სოლომ და ილიკოს მხარზე ხელი დაჰკრა.— ჰაა? ილავ! გახსოვს, შარშან-წინ რო მასხარად მიგდებდი? დედავ! რა ზარი ჰქონია კენჭის ამოღებას!—აქსოლომ გაკვირვების ნიშნად ხელი ხელს შემოჰკრა და თავი გააკანტურა.—ჯუღიჰ მადლმა, პატარა ხანს კიდევ რო გაეარნა, უეჭველად ფათერაკი დამემართებოდა რამე!.. კაცო, რალაც ღმერთი გამიწყრა, თვალთ დამიბნელდა, ვერაფერს ვხედავდი ი დღესავით ნათელ ოთახში, იმ დაღახვრულ ყუთის მეტ... მერე, ი დახვეულმა ქალაღებმა თვალები ათას ფერად ამიჭრელა... არ ვიცოდი, ხელი რომლითვინ წამეტანებინა...მეშინოდა, არ დამწვასმეთქი. მერე, ჩვენმა ნაჩალიკმა მითხრა,—ბიჭო! რასა თრთი ვერხვი ფურცელივითო! ერთ-ერთი ამოიღეო...—მართლად...თურმე ნუ იტყვი, ციებ-ცხელებიანსავით მაბაბანებდა... დავწვდი და...დახე ბედსა!...ი პაწაწკინტელა ქალაღდმა წითელ ბილეთიანში კი ჩამაგდო!.. ჰაი, დედასა-შვილო! რამდენს უკანკალებდა მაშინ გული!.. ზოგი განგებ ითრობოდა ხოლმე, რო გულადად მისულეიყო... არ დაიჯერებო... ერთი ბიჭი ღვინისაგან ფეხზე ძლივს-ღა იდგა, მაგრამ,—სიცოცხლე თქვენა გაქვთ,—მალე ის გამოფხიზლდა, როცა უთხრეს,—ნარგები ხარო... ამობენ, ვისაც ეშინიან, იმას დოჰტოლორივ ერგებოა... მე-კი, ღვთის მადლით, ამცდა, თუმცა შიშით—ძალიან მეშინოდა... შენ, ილავ? შენც ჩემსავით აგაბაბანა?—მიუბრუნდა სოლო კვლავ ილიკოს.—კაცო, რა დაგემართა?—ღიმილით განაგრძო მანვე, რაკი შენიშნა, რომ ილიკოს ისევ კარებისაკენ ეჭირა თვალი—ნუ გეშინიან, არავინ გეცილება ი გოგოს!.. ჰაი, ი დასაქცევი ისა! რამ-

დენ ბიჭს აუფანცქალა შენსავით გული!.. ბიჭო! სალ-
დასტობამ ხომ არ გასწავლა ეგეთი სიყვარული, ჰა?

ამ სიტყვების გაგონებაზე ილიკოს ტუჩებზე უცნა-
ური ღიმილი შეუთამაშდა. ერთის მხრით ეს ღიმილი
თავ-მოწონებას სახავდა, რადგანაც სოლომ ნინო ისე უქო-
და მეორეს მხრით— იგივე ღიმილი ნალვლიანი იყო, თი-
თქოს ილიკოს ეჭვი ეპარებოდა, ვაი თუ ასეთმა ნაქებმა
გოგომ არ მიკადროსო.

— მართლა, სოლო, — მიმართა ფიდომ — როგორი ხა-
ლხია ეგ კიმიიანი?

— კარგი მოგეცეს — კარგნი ეგენი არიან!.. — მიუგო
სოლომ.

ილიკომ ყურები აცქვიტა.

— მაგრამ ცოტაოდენი ძველი ვალი აწევთ... დე-
მეტრე ძან გამრჯე კაცია... იმან წამოაყენა ოჯახი
ფეხზე, თორემ, ცოტას გადარჩა, მთლად არ დაიღუპნენ.

— რათა, რა დაემართათ?

— კაცო, არ გაგიგიათ? დაღალ ხეჩოს ვალი ემარ-
თათ. ჰაი, ის უკეთური ისა! რამდენი პატიოსანი ოჯახი
დაანიავა! ბიჭებო! არ დაიჯერებთ, რა ძაღლობა გასწია
და... მთელი დემეტრიანთ ოჯახი ხელში ჩაიგდო და წურ-
ბელასავით სრუტვა დაუწყო. დემეტრე თურმე ჯერ ისევ
ყმაწვილი ბიჭი იყო, როცა იმისმა უფროსმა ძმა მიხამ
დაღალ ხეჩოსაგან ოთხი თუმანი ისესხა. ამ ოთხმა თუ-
მანმა ორ-სამ წელიწადში თურმე ისე იბღარტა, რო კაი
ოც და ათი თუმანი წამოაწვა ოჯახს ვალად. აბა, ხომ
იცით, ამოტელა ფული, რაც უნდა ღონიერი ოჯახი
იყოს, რა ქვის უღელია?!.. ამასობაში ხეჩომ დემეტრეანთ
„ნაწიფლარი“ ვენახი ხელში ჩაიგდო. ყოველ წლივ ღვი-

ნისა თუ მიწის მოსავალი სულ იმას მიჰქონდა, მაგრამ ვალი ვალად რჩებოდა და სარგებელიც ზედ ეკეცებოდა. ვერ იქნა, — ვერ მოახერხა მიხამ ამ ხათაბალის მოშორება... ცხონებული ერთი დუნდულა, უენო კაცი იყო, კამეჩივით ყურში ხელს ჩაავლებდი და, საითაც გინდოდა, იქით მიიყვან-მოიყვანდი. მეც მოვესწარე... დიდი ხანი არ არის, რაც თქვენი ჭირი წაიღო. დემეტრემ რომ ნახა, ოჯახი სულ უკან-უკან მიდისო, მოსავალი კარგია, მაგრამ ხელში-კი არა მრჩება-რაო, თავი მოიქექა, ჩალხივით დატრიალდა... აქამდე მიხაზე იყო მინებრებული, მაგრამ ახლა-კი ყური აღარ ათხოვა. „ნაწიფლარი“ ხეჩოს ლატრიოსით, ან სუდით-კი არა ჰქონდა დამტკიცებული, — მარტო მიხას ნებაყოფლობით იყო. დემეტრემ აიღო და ერთ წელიწადს ხეჩოს მოსავალი როდი მისცა, — მარტო სარგებელი წაიღე, რაც გერგებო. გაგულისებულმა ხეჩომ სულში უჩივლა. დემეტრე აქეთ მიდგა, იქით მოდგა... ერთი ნაჭერი მიწა ჰქონდა, ნაბატონარისაგან გამოყიდული, — ის მიწა გაყიდა, დანარჩენი ივალა და, როგორც იყო, იმ ურის ვალი მოიშორა... თუმცა-კი თითონ ძალიან გაჭირებაში ჩავარდა... ვენახი მაინც შეინარჩუნა. ამასობაში შვილიც წამოვესწრო. მამასავით გამრჯე ბიჭია, ხომ იცი, ფილო, როცა ოჯახში ერთი-ორი მარჯვე ხელი დატრიალდება, — ნაფუბარში უეჭველად წყალი ჩადგება ხოლმე... შეებნენ დემეტრე და იმისი შვილი ოჯახის ქაპანში... ღმერთმაც არ ინება კი ხალხის გაფუჭება... ამ დავაში და ხათაბალაში მიხა ავადმყოფობამ გასწირა... საწყალს ცოლი და ქალ-ვაყი დარჩა. ქალი შარშან წინ დემეტრემ გაათხოვა, — გაღმა მხარს წაიყვანეს; ბიჭი-კი თელავში ერთ ვაჭართანა ჰყავს... მიხას

ქვრივი ახლა დემეტრეანთას ცხოვრობს... აბა, ნახე? იმ დასალუჰმა ხეიომ ის ოთხი თუმანი ორმოც თუმნამდე აქცია და მიხას ბიჭიც ხუთი წელიწადი სახლში იმსახურა. ეს არის... ამ შავი დღის ვალი-ლა აწევთ დემეტრეანთ, თორემ სხვაფრივ ძალიან კარგად არიან.—დაათავა სოლომ თავისი მოთხრობა.

— სოლო! დემეტრეს ბიჭი მართლა ცოლის შერთვას აპირებს?—ჰკითხა ილიკომ.

— განა აქამდე-კი არ უნდა შეერთო?! მაგრამ ოჯახის გაჭირებამ არ დააცალა.

— გავიგე, მითამ ქალი კიდევ გაუშინჯავს...

— მართალია, მაგრამ ნინოს გათხოვებას უყურებენ.

— ნინოს რომ ცდა მოუხდეს?—იკითხა წამოწითლებულმა ილიკომ და სახე გვერდზე მიიქცია.

— რა ვუყოთ?.. თუ-კი დაიმედებული იქნება, ეგ რას დაუშლის? უჰ, ძალიან ბიჭია!.. როგორიც თავი მოგაგონდება... მერე, რა მოჭიდავია!.. შენ თუ შეეჭიდები, თორემ შარშან გიორგობას მთელი თქვენი სოფელი გადალახა...

— რა ქამანდი უფრო იცის?—ჰკითხა ცნობის მოყვარეობით ილიკომ, რომელსაც კარგი მოჭიდავის სახელი ჰქონდა სოფელში გავარდნილი. სხვა კარგ მოჭიდავის ხსენებაზე გული ისე აუფანცქალდა, როგორც მონადირეს ნადირის დანახვაზე.

— სარმა.

— შიგნიდამ, თუ გარედამ?

— შიგნიდამ.

— დაჩოქილი?

— დაჩოქილი.

— მარდია?

— მარდია, მაგრამ ფთხილია... შენსავით არ იცის: წაეძიძგილავები თუ არა, მაშინათვე სარმას უგდებ ხოლმე. არც ძალიან ახლოს უდგება მოჭიდავეს.

— ეგ არ ვარგა. — სთქვა დაბეჯითებით ილიკომ. — კაი მოჭიდავე თავის ღღეში განზე არ გაიბოტება... ჭიდაობას ლაზათი ეკარგება... შენ ეს მითხარ, ღონიერია?

— ღონე საკმაოთა აქვს... ისე მკლავში არა, როგორც ფეხში. რკინის ბოძივით დაუტკობს ხოლმე ი სამგლე ფეხებს. შენ არ მამიკვდე, იმას გარედამ მოქნეულმა სარმამ ვერა დააკლოს-რა... ისევ ფეხი მოეფშენიტება და დედამიწას-კი არ მოაცილებს...

— თვალთან ნიკოსა და იმას უჭიდავნიათ?

— როგორ არა... მაგრამ გავაშვებინეთ... ალექსას ჩოხა ამოეკეცა... მერე არც ერთმა აღარ იკისრა... ძალიან დამეგობრდნენ... ალბად, ფანდში კარგად მოვიდნენ და ერთმანეთის წახდენა აღარ მოინდომეს... ამბობენ, ვითამ შენ ნიკო წაგეკციოს...

— მე თითონ არ ვიცი, როგორ მამიხდა... — სთქვა თავდახრით და, ცოტა არ იყოს, დარცხვენით ილიკომ. იმას, ერთსა და იმავე დროს, თავიც მოსწონდა, რომ ისეთი მარჯვე ბიჭი გალახა და თანაც თავის ქებისაც რცხვენოდა.

— შენ გარდას, ილავ, მიაძბე, როგორ იყო? — შეეხვეწა სოლო.

— როგორ იყო და... შარშან ერთხელ ყანიდან მოვდიოდით... მე ვიყავი და ხუთიოდე ჩვენი სოფლელი ბიჭი... ფილო, არ გახსოვს? — მიუბრუნდა ილიკო ძმას, რომელმაც, თანხმობის ნიშნად, თავი დაიქნია და «ჰო»-ც

დაატანა.—ესეც იქ იყო... გზად თვალიაანთ ნიკოც წა-
მოგვეწია და ერთად მოვდიოდით. სიარულის დროს ნი-
კომ ხუმრობით ერთ-ერთ ჩემ ამხანაგს ფეხი გადაუდოდა
მიწაზე გაშხლართა. საწყალს ცხვირიდან სისხლი წას-
ქდა... მე, ღვთის წინაშე, გული მამივიდა და ამრეზით
ვუთხარი,—ბიჭო, თუ ქიდაობის საღერღელი აგშლია,
რალა ქურდულად ისვრი-მეთქი სარმას... პირდაპირ ვერ გვე-
ტყვი შენი გულიჰ პასუხ-მეთქი?! ნიკომ, ცოტა არ იყოს,
ჩემი ნათქვამი იტკიცა. ალბად, კუდი მოეწო —ვაი შენ
ნიკოსაო—დამკივლა—რომ თქვენითანა ცინგლიან ბიჭებს
სარმა ქურდულად გავუყაროო. —როგორ თუ ცინგლიანს-
მეთქი—და ცეცხლივით ავენთე. —ილა მოგიკვდეს, თუ
თავისი ცინგლიანი ცხვირი შენ არ მოგაწმენდინოს-მეთ-
ქი—და იმისაკენ გავიწიე. —ესე არ იყო, ფილდო?—მიმარ-
თა კვლავ ძმას ილიკომ, რომელიც წარსულის მოგონე-
ბას მთლად აღეგზნო; თვალეზიდან სულ ცეცხლის ნაპერ-
წკლებს ჰყრიდა, ასეგონია, ამ ჟამადაც თვალიაანთ ნი-
კოს ელაპარაკებოო.

ფილდომ იგივე „ჰო“ გაიმეორა.

— ნიკომ ერთი გულიანად გაიციხა—განაგრძო ილი-
კომ—ნამგალი შორს გადასტყორცნა და გული წინ გად-
მოაგდო. აბა, ხომ იცი, რა ძაან ბრგე ბიჭია... მერე, ქი-
დაობაშიაც განთქმული... ცოტა არ იყოს, გულმა ძაგდაგი-
დამიწყო... გატეხილი უნდა ვთქვა, რომ ჩემ მოსწრებულ
ბიჭობაში ჯერ არ გავლახულოვიყავ და მეშინოდა,—აქ არ
შევრცხვე-მეთქი. მაგრამ შიში გვიან-ლა იყო,—ნიკო კი-
დეც გამომეთამაშა... ყველანი გარს შემოგვეხვივნენ და
მხიარულად დაგვდახოდნენ—ჰარიქა, ბიჭებო,—ჰარიქა, ბი-
ჭებოო!—მტაცა ნიკომ ქამარში ხელი და სამოგვერდი...

მოიმარჯვა... გეცოდინება, — ძალუმი მოგვერდი იცის! ვიფიქრე, — შევრცხვი-მეთქი... მოგვერდი მაშინ როდი მეხერხებოდა... გავიწიე ჩვენებიანთ იაკოს' რქა-მოკლე ხარივით, გავუსხლტი ხელიდან და მხრებით დავიქნიე... ნიკო თავის სამარდევე როგორღაც დაიმედებული იყო და მეტის-მეტად ეწყინა. — მაშ მაგრეო — მამაძახა და მარცხენა ხელი მამხსნა, დამატრიალა, დამატრიალა და გარედან სარმა მტკიცა. ბედზედ, მიწას ფეხი ღროზედ მოვაშორე, თორემ, — შენი მტერი! — შუაზე გადამიფშვნეტავდა. სულ ცოტა რომ ვთქვა, თითო იმისი ფეხი ჩვენი ირმას ფეხის ტოლა მინც იქნება... ნიკოს ფეხი აუსხლტა და წაბარბაცდა, მაგრამ, როგორც იყო, შემაგრდა. ახლა მე დავუტრიალდი... ვაჩვენე, მითამ გარედან მინდოდა სარმა და უცბად-კი წამოვუჩოქე... ვდე შუა სარმა... აკი არ იპრიანა ღმერთმა და ხერხიანად არ მამივიდა!... წაიქცა... წაიქცა ის დალოცვილი... მაგრამ, გამჩენის მადლმა, ისეთი-კი დამნანდა, რომ... კარგი მოჭიდავის გალახვა კაცის გულს როგორღაც ეთანაღრება ხოლმე...

ქიდაობის ამბავმა ილიკო მეტის-მეტად გაიტაცა. ძარღვებში რაღაც უცნაურმა ძალის მომფენმა წვეთმა დაურბინა და ეს უზომოდ შეყვარებული და ნაზის გრძობისაგან მთლად დამონავეებული ქაბუკი ამირანულის სიმამაცით განმსჭვალა. ილიკო ისე მოჟინიანდა, რომ მზად იყო, თვფთ კაკლის ხესაც-კი შესჭიდებოდა. რაც თანდა-თან ამბავის დასასრულს უახლოვდებოდა, მით უფრო სხეულის მოძრაობა და ხმაში ძალა ემატებოდა. მხოლოდ უკანასკნელი სიტყვები ისეთის ბუნებრივის გულწრფელობით, უეცრად შეცვლილის და დანანების კილოთი წარ-

მოსთქვა, რომ ეჭვს ვერ შეიტანდით—სტყუისო,—ნიკოს წაქცევა ძალიან უხარიანო.

— სალდასტობაში ჭიდაობა ხომ არ დაგავიწყდა, ილავე?—ჰკითხა სოლომ, რომელიც ილიკოს ყურს გულის ფანქალოთ უგდებდა და რომლის აღფრთოვანებამ იგი მთლად მოხიბლა.

— არა, არ დამვიწყებია... ან იმოდენა რა ხანია? მაგრამ ჭიდაობის გული აღარ არის...—სთქვა ნაღვლიანის კილოთი ილიკომ, რაკი „სალდასტობა“ გაახსენეს.

— რაც სალდასტობა ხარ, გიჭიდავნი?

— როგორ არა... ამ გაზაფხულზე ბევრჯერ მიჭიდავნი...

— ხომ არავის გაუღახვიხარ?

— ჰო... ერთხელ—მიუგო ილიკომ დარცხვენით.

— მართლათა! —გაიკვირვა სოლომ.

— მაგრამ დალოცვილმა ხელმა წამაქცია და როდი მრცხვენიან... ღმერთმანი!..—სთქვა ილიკომ ღიმილით, რომელიც სწორედ რომ სირცხვილის კანონიერი ნაყოფი იყო.

მართალია, გონების მსჯელობით ილიკოს დამარცხებისა სრულიადაც არა რცხვენოდა, მაგრამ გული-კი სულსხვას ეუბნებოდა, რადგანაც, როგორც კარგ ფალავანს, თავ-მოყვარეობა დაწყლულებული ჰქონდა.

— სადაურმა წაგაქცია?

— ერთმა თიანურმა ბიჭმა... თვალ-ტანად არაფერი შეიღი იყო, მაგრამ მოგვერდი იცოდა, სოლო, მოგვერდი, რომ, უფლის მადლმა, კამეჩს გადმოაგდებდა. მერე, როცა ფანდი ავართვი, მოგვეცა ღვთის წყალობა, მეც-კი

ბევრჯელ გავშალე ლავაშივით... იმან მასწავლა მოგვერ-
დი, ისეთი მოგვერდი, რომ თვალთაგან ნიკოს მოგვერდი
ბიჭათაც არ ეკადრება.

— ძალიან დაგანარცხა, ილაგ?!—ჰკითხა დაცინვით
და თვალის მოჭუტვით ფილომ:

— ძალიან, ღვთის მადლმა!.. რას იცინი?

— აი, ვენაცვალე მე იმას გამჩენში!.. აკი არ ამო-
უყრია ჩემი ჯავრი!..—და ფილომ გულიანად გაიხარ-
ხარა.—გახსოვს, ერთხელ სოკოზე რო ვიყავით?!..
კაცო!— მიუბრუნდა იგი სოლომ სახის იმ გვარის
გამომეტყველებით, თითქოს ეუბნებოდა: „აბა ერთი
შენ გავვასამართლეო“—მიმავალმა შორიდანვე ერთი
უშველებელი, —აი სოლომნიანთ მოურავს რომ რუ-
სული შლაპკა ჰხურავს,—სწორედ იმოტელა ქამა-სო-
კო დავინახე და სიხარულით იმისაკენ გავქანდი...—ეს
სოკო ჩემია-მეთქი—დავიძახე—და, ის იყო, მოწყვე-
ტას ვაპირებდი; რომ ეს კნიაზი აზამბურელ თათარივით
წამამედავა:—არა, ჩემიაო, მე აღრე დავინახეო...—ბი-
ქოს! თუ აღრე დავინახე, რატო აღრევე არ მიხველ-მე-
თქი?—არა, ჩემიაო—მაინც თავისას ვაიძახის. მეც გა-
ქირი გავწიე... ამასობაში წავძიძგილავდით... ამ ვაჟ-ბა-
ტონმა არც აცივა, არც აცხელა,—აქაო და სარმა ვი-
ციო,—მკრა, კაცო, ი დასალუბი და მიწაზე-კი გამაკრა!..

აქ ფილომ და სოლომ გემრიელად ჩაიკუჭკუჭეს.
ილიკო-კი მოკრძალებით იღიმებოდა.

XXV.

ამ დროს სახლის კარები გაიღო და მის ზღრუბელ-
ზე სალომეს მოხრილი ტანი გამოჩნდა. ბიჭები ფეხზე წა-

მოცვივდნენ. ილიკოს სახეზე ყვითელმა ფერმა გადაჰკრა, როგორადაც დამნაშავეს, განაჩენის გამოსაცხადებლად გამოსულ მოსამართლეთა დანახვის დროს, და ქვემო ტუჩი ოდნავად აუკანკალდა. სალომემ ბიჭების ახლო გაიარა და, როცა ილიკოს დაუბირდაპირდა, სახე-მიუბრუნებლივ, თვალი მუშტრუოდად ილიკოს შეავლო, თანაც მიდიოდა და თვალები ილიკოზე რჩებოდა.

ილიკომ-კი თავი მორცხვად დახარა და წელან გაფითრებული სახე ახლა წამოუწითლდა. როცა სალომე სახლს მიეფარა, ზაქარა გარედ გამოვიდა და ბიჭებისაკენ გამოსწია. შორიდანვე ილიკოს თვალი ჩაუკრა და სიცილით მიმართა:

— ჰა, ილაფ! გული საგულეში გაქვს თუ არა! აბა, კარგა გაიშინჯე! რას მამცემ, რომ ნამდვილი გითხრა?

მართალია, ილიკოს გული საგულეში არა ჰქონდა, მაგრამ მაინც მღელვარება დასძლია და სულ-სწრაფობით თავი არ შეირცხვინა.

— გული, ნათლი, ემაგითანა წვრილმან საქმეზე საგულედამ არ ამამიხტება ხოლმე! — უპასუხა ღიმილით ილიკომ, მაგრამ ზაქარას გამჭრიახმა თვალმა და სმენამ ადვილად შეატყო, რომ ილიკოს ღიმილი ნაძალადევი იყო და ხმაში თრთოლვასავით რაღაც-რამ გაისმოდა.

— ხმაზედაც არ გეტყობა! — მიახალა ზაქარამ.

ილიკოს შერცხვა, საიდუმლო რომ გაუგეს, უაზროდ აქეთ-იქით წაიტორტმანა და ბოლოს გვერდზე გადააფურთხა, თითქოს უნდოდა ეთქვა: „ფუ ეშმაკსაო“.

— მამი, მაინც როგორ გაათავეთ ამ კაცის საქმე?
— ჰკითხა სოლომ ზაქარას.

— როგორ და... უ... ა... რ... ზე ა... რი... ან... — გაა-

ქიანურა ზაქარამ, თანაც ილიკოს გვერდზე გადახედა; ფი-
დოს და სოლოს-კი თვალი მოუჭკუტა და ცალი უღვაში
ოინბაზურად შეათამაშა.

ამ სიტყვების გამგონს ილიკოს სახე როგორღაც აღ-
მაცერად გადაეგრიხა, — მერე ძირს ჩამოეჭიმა, ჯერ გაუ-
ფითრდა და შემდეგ გაულურჯდა. მხოლოდ, როცა ზა-
ქარას დააშტერდა, — ძალზე აძგერებული გული დაუმ-
შვიდდა და სახემაც ჩვეულებრივი იერი მიიღო.

— ხუმრობა გაშვებით და... საცაა სალომე თავის
ქალით აქ მოვა. — სთქვა ზაქარამ; მერე ილიკოს ხელი
წაავლო, განზე გაიყვანა და რაღაც ჩურჩული გაუბა.

შორიდან რომ თვალი გედევნებინათ ამ ორის კა-
ცის სახის მოძრაობისათვის, დარწმუნდებოდით, რომ ზა-
ქარა რაღაცაზედ ეოხუნჯებოდა და ილიკოს-კი ეს ოხუნ-
ჯობა, როგორც ღიტინი, ისე უვლიდა სხეულში, და თუ-
მცა მთელს მის არსებას თაფლივით ატკობდა, მაგრამ
ამასთანავე, ახალ პატარძალივით, სირცხვილში აგდებდა.

— მაშ, ღვთის მადლით, საქმე საქმეზე მოსულია! —
უთხრა სოლომ ფიდოს, როცა მათ ზაქარა და ილიკო
ჩამოეცალნენ. — მამიჩემისაგან ხომ კაცი სწორეს ვერას
გაიგებს... წამო სახლში, იქნება დედაკაცებმა გვითხრან...

სოლო და ფიდო სახლისაკენ გაემართნენ.

XXVI

ნინოს დანახვაზე ილიკოს სისხლმა ადუღებულ წყა-
ლივით ჩქაფ-ჩქაფი დაიწყო. თითქმის ყოველი წვეთი ამ
სისხლისა სათითაოდ ანაპერწკლდა და მთელს არსებაში
გაიფანტა. ამასთანავე ყმაწვილ ბიჭს ისეთი ძალა შეჰმა-

ტა, რომ იგი მზად იყო ცას და ქვეყანას შესკიდებოდა, ოღონდ ამ გოგოსათვის თავი მოეწონებინა.

ნინოს დარცხვენილმა, მაგრამ იღუმალად მეტყველმა სახემ ილიკოს ცხვირწინ სივრცე აუთამაშა და ცეცხლის ისრების მფრქვეველმა თვალებმა სიყვარულის ალით ალანსა მისივე თვალები.

ის-კი, ვინც ასე დაფერა ილიკოს სულიერი ვითარება, კუთხეში იჯდა თავ-ჩაღუნული, სარტყლის ფოჩებს შეუბრალებლად სჭმუჭვნიდა და სრულიად ყურს არ უგდებდა გვერდზედ მჯდომ მაიას ლაპარაკს. ქალის ფართოდ გადმოშლილი გულ-მკერდი სწრაფად ადი-ჩადიოდა, თითქოს საშური-რამ საქმე აქვს და გათავება ეჩქარებო. ხან და ხან-კი, როცა სხვა იქ მყოფთა ყურადღება მახედ არ იყო მიქცეული, ნინო ქურდულად გააპარებდა ხოლმე კარებისაკენ თვალებს და ისეთ ნაირად დააკვესებდა, გეგონებოდათ, უცბად თოფის წამალმა იფეთქაო.

ამ მოძრაობას თან მოსდევდა ილიკოს გამწარებული ტორტმანი და საბრალო სამფეხა სკამის ჭრაჭუნა.

იმ ხნის განმავლობაში, რაც ილიკოს ნინო არ ენახა, ყმაწვილი გოგო ვარდის კოკრიდან სრულ ვარდად გაფურჩქნილიყო, მხარ-ბეჭს განზედ გაეწია, გული მალლა ამობურთოდა და სიმაღლეც მომატებოდა. სახე-კი თურაშაულ ვაშლივით უღუოდა და მის ხორციელ სისალეს საამურ ბანს ეუბნებოდა. ყოველი ნაკეთი სხეული-სა დამრგვალებოდა და წინანდლებს სხეულს განუვითარებლობა, დაუსრულებლობა აღარ ეტყობოდა.

ერთის სიტყვით, ნინო ჰასაკში შესულიყო, დაქალეულიყო, თუმცა-კი უწინდელი სინარნარე, — რაც მის-

გლახურ ჯაფა-შრომით სავსე ცხოვრებას შეეფერებოდა; მთლად შერჩენოდა.

ილიკოსაც, ნინოს თვალში, სწორედ ასევე მოემატნა. წინანდელი ოდნავ აჯეჯილებული ულვაშები, — თითქოს ტუჩების ზევით მური გადაუსვიათო, — ახლა აღერებოდა. მსხვილ-ნაკვთიანი და ენერგიით სავსე სახე, სწორე, — შუაში ოდნავ კეხ-წამოდგმული, — ცხვირი; დიდრონი შავი თვალები, მოელვარე თეთრი კბილები, — ყველა ეს ერთად აკინძული, — პირველსავე შეხედვაზე თითქოს კაცს ეუბნებოდა: „რას მაშტერდები? ავიც და კარგიც ესა ვარ! გინდა მომიწონე, გინდა არაო“.

ილიკოს გულმა არ უმტყუნა. მისმა მოხდენილებამ და ვაჟკაცურმა იერმა იმ ნეტარ დღიდან ნინო მთლად დაიმონა. თუმცა მას შემდეგ ერთმანეთს აღარ შეხვედროდნენ, მაგრამ ქალის გული სამუდამოდ მხოლოდ მისთვის სძვგერდა... მით უფრო, რომ ნინომ უკვე გაიგო, ილიკოს დედ-მამას მოციქული მოუგზავნიათო.

ამ წამიდან ის „შავტრუხა“ ბიჭი ქალს ყოველთვის თვალწინ ედგა და, როცა ვინმე მის სახელს შემთხვევით წამოიძახებდა ხოლმე, თუნდა სხვა ილიკოზე ყოფილიყო ლაპარაკი, მაინც შეშინებულ ჩიტივით უფართხალებდა გული. ნინოს ასე ეგონა, რომ ქვეყანაზედ სხვა ილიკო აღარ არის და, თუ ვინმე ილიკოს ახსენებს, უქველად „იმ ილიკოს“ ჰგულისხმობსო.

გუშინ სალამოს-კი ეს ფართხალი გულისა გაუათკეცდა, რადგანაც დედმამის ლაპარაკს ყური მოჰკრა; ისინი ილიკოს ჩამოსვლის შესახებ ლაპარაკობდნენ. დღეს, როცა დედამ უთხრა — ჩაიცვი, ზაქარაანთას წავიდეთო, — არ იცოდა, რა ექნა? მართალია, წასვლით ძალიან უნ-

დოდა წასვლა, მაგრამ თანაც ქალწულებრივი კდემა-მოსილება თითქოს ყურში იღუმალად უჩუჩულებდა: „არ წახვიდე, ის ბიჭი იქ დაგხვდებაო“.

როდესაც წარმოიდგინა, რომ ილიკოს თვალით ნახავდა, გული ისე გადაელია, ისეთი თრთოლა მოუვიდა, რომ იძულებული გახდა, მხრიდან კოკა ჩამოეღო, რომელიც წყლიდან მოჰქონდა.

ზაქარაანთას მისვლისას, ილიკოს რომ თვალი მოჰკრა, სივრცე ისე გაუნათლდა, ეგონა ცა გაიხსნაო, მაგრამ ამასთანავე იგრძნო, რომ ლოყებზე ცვეცხლი მოეკიდა და ის ოდნავი ბუსუსი, რომელიც თითქოს ატმის კანიაო, — ისე მოსდებოდა სახეზე, — მთლად აეტყრუშა. მერე-კი ცოტათი დამშვიდდა და კუთხეში მიჯდა. ათასში ერხხელთუ ამოიღებდა ხმას, — ისიც „ჰო“-სა და „არა“-ს.

ყველაზე ბევრს, ეჭვი არაა, ზაქარა ლაპარაკობდა. იმისი გააღმასებული ენა სულ ორ-აზროვან სიტყვებს ისროდა და წინოს ისედაც გაღაჟღაჟებულ ლოყებს მუქ ვარდის ფრად ჰღებავდა.

— ახლანდელ დროში, ვინც, ძმაო, სალდასტი არ არი, ჩვენ გოგოებს ახლო ნუ გაუვლის. აქაო და სალდასტიაო, ასე ჰგონიათ, ღვთისა და ხელმწიფის წყალობა მარტო იმაზე იყოს სუფრასავით დაბლჭრტილი!.. მე ერთი გოგო ვიცი, რამდენიმე კაი ბიჭი დაიწუნა, — გინდათ თუ არა, სალდასტს უნდა მივთხოვდეო... შენ ეი! — მიმართა ღიმილით თავის შვილს — რაო, პირი რო გაგიღია!.. იქნება, იმედზე ხარ, მეც როდისმე ცოლს შავირთავო... ვერ მოგართვი ღორის თავი ალილოობა დღეს!.. ღმერთმა არ ინება შენი გაბედნიერება და არც ჩვენა გოგოები დაგაყრიან ხეირს... აბა, ერთი ილასავით შენც

აგეთი წითელი აპელატები გეკეროს, მაშინ ჩვენ გოგო-ებს ზედა-ხოცვა ექნებოდათ. ახლა-კი...—და ზაქარამ, ვითომ და უიმედობით, ხელი გაიქნია, თითქოს შვილს ეუბნებოდა, — დაღუპული ხარო.

— ნუ გეშინიან, მამი! მე ჩემს საკბილოს, როგორც იქნება, ვიშოვი...—უპასუხა მხიარულად სოლომ. — ახლარა ვქნათ, რომ სალდასტის შესაფერი არ იქნება?!... წყალს ხომ მაიტანს და პურს გამოაცხობს...

— მერე, ნათლი, ეგრე რათა ძვირობს სალდასტი? — ჰკითხა მაცდურის ღიმილით ფილომ ზაქარას.

— რა ვიცი... ასე ამბობენ, — ოტკის სმას სწავლობენ და იმიტომ...

ამ პასუხს საყოველთაო სიცილი მოჰყვა.

— ილაფ! — მიუბრუნდა ილიკოს ზაქარა, რომელსაც ჯერ კიდევ სიცილი არ გაეთავებინა. — შენ შენი ღმერთი, გასწავლეს რუსებმა ოტკის სმა თუ ვერა?

ილიკომ, ის იყო, პირი გააღო, რაღაც უნდა ეთქვა, მაგრამ ამ დროს ნინომ იმისაკენ თვალები გააპარა და ელვასავით ზედ სახეზედ შეანათა. ნინოს შემოხედვამ ილიკოს მართლა ცეცხლივით გაუელვა, ერთ წამს თვალები დაახუჭინა და ეს ამოდენა ვაჟკაცი ისე შეანძრია, რომ სკამის დაზიანებული ფეხი გადაიმტვრა, სკამი დაუყრავდა და ჩვენი მხედარი გვერდზე გადავარდა.

ყველა იქ მყოფმა — ქალიან-ვაჟიანად — საშინელი ხარხარი ასტება. ჩურჩხელასავით სირცხვილში ამოვლებული ილიკო ფეხზე მარდად წამოიჭრა და გაგულისებულმა დაიძახა:

— აი, დალახვრა ჩემმა გამჩენმა! აკი გატეხილი არა ყოფილა!

სალომემ წამოიწია და ნინოც თან აჰყვა. მოხუცებულებმა ერთხელ კიდევ დაასკვნეს, რომ ილიკო საახალწლოდ ორის კვირით დაეთხოვებოდა. და ნიშნობას მაშინ გადაიხდიდნენ; სამსახურის გათავებისათანავე ბელგას მისცემდა და ჯვარსაც იმავე ხანში დაიწერდა. მანამდის-კი მათი მოყვრობის ამბავი მარტო მახლობლებს უნდა სცოდნოდათ.

XXVII

ზაქარას არაფრად ეჭაშნიკა, რომ ილიკო და ნინო ერთმანეთს მარტოდ-მარტო ვერ შეახვედრა. დარწმუნებული იყო, ორივენი ერთმანეთისაკენ სულითა და გულით მიისწრაფოდნენ. თავის თავზე გამოეცადა, რა ძნელია, როცა შეყვარებული ხარ და ვერ-კი დაგიოკებია ეს გრძნობა... ახსოვდა ის წამები, როცა თითონ ზაქარა, როგორც მშვიერი კატა ქერში დაკიდებულ ძეხვს, ისე უვლიდა თავისს დანიშნულის სახლს.

— ისე როგორ უნდა წავიდეს, რომ ერთი ხმა არ გასცესო — ფიქრობდა ზაქარა. — ხუმრობა მანძილია სამი წელიწადი? ვინ იცის დღეს რა მოაქვს, ლამეს რა მოაქვს?!... იქნება, ვეღარც-კი ნახოსო...

ზაქარას მუდამ თვალწინ ედგა ილიკოს ვედრებით აღძრული სახე, რომელზედაც მხოლოდ ერთად-ერთი სურვილი იყო აღბეჭდილი, — დამატებე ნინოს ცქერითაო. ამის გამო ზაქარამ, — როცა სალომე ქალით ეზოში გავიდა, — ნინო გააჩერა და ჩურჩული დაუწყო. თანაც სახეს ისეთი გამომეტყველება აადევნა, თითქოს ჩვეულებისამებრ ეხუმრებო, რომ ეჭვი არ ამართვანო.

— გოგუნის მე ხომ ვიცი, შენ დოქტორივ გინდა. მაგ ბიჭისთვის ორიოდღე სიტყვის თქმა. ეგეც ხო ისე არ წავა, რომ ერთი შენი ხმა არ გაიგონოს... უნდა იცოდეს, თუ არა, რომ შენის ნებით მიჰდევ ცოლად. ამაღამ, თქვენები რომ დაიძინებენ, ვენახში გამო... ილიკო იქ იქნება... მე მოვიყვან.

— იჰ, ძიავ, როგორ იქნება—უბასუხა ნინომ ზაქარას, ვითომ გაკვირვებით და შორს დაჭერით—რომ გვენახოს ვინმემ...

ეს სიტყვები რომ გაიგო, ზაქარამ უღვაშებ-ქვეშაიციანა.

— ეჰე! ეს კიდევ მზად ყოფილა და!..—გაიფიქრა მან.—როცა ქალმა გითხრას,—სირცხვილია, ვინმე გვენახესო,—მორჩა და გათავდა,—საქმე გაჩარხულია!..

— ვინ უნდა გნახოთ? ახლა, ვინ იცის, როდის მოვა ეგ ბიჭი... იქნება, საახალწლოდ არც-კი დაითხოვონ.

— დედამ რომ გამიგოს, ხომ...

— მწწ... დააძინე-მეთქი... იცოდე, რომ გელოდებით...—უთხრა ზაქარამ, დარწმუნებულმა, რომ ნინო გამოვიდოდა.

რასაკვირველია, ზაქარამ ეს ამბავი ილიკოს აუწყა. ილიკო, ცოტას გაწყდა, სიხარულისაგან არ გაგიჟდა... არ იცოდა, რა ექნა... ჯდებოდა, დგებოდა, უაზროდ აქეთ-იქით ტორტმანობდა და ხელებს აფათურებდა. ტუჩებზე გამონასკვოდა ლალი, ცოტა არ იყოს, მოყეყეჩო ღიმილი და, როცა ერთ ადგილას იდგა, თვალები სულ შორს ეჭირა, თითქოს სივრცეში რაღაც-რამ მოჩანსო. ზაქარა კმაყოფილის ღიმილით თვალს ადევნებდა ილიკოს სიხარულს, მოუთმენლობას და ბუნდათ,—ასეგონია

ბურუსშია გახვეულიო, თავისი სიყმაწვილე აგონდებოდა.

კარგად მოსალამურდა, რომ მართამ სახლში წასვლა დააპირა, მაგრამ მასპინძლებმა ძალიან იუარეს. განსაკუთრებით-კი ზაქარა იყო წინააღმდეგი, რადგანაც, მართა რომ წასულიყო, ილიკოც თან უნდა გაჰყოლოდა და მაშინ ნინოს ვეღარ ნახავდა. ილიკო, რაღა თქმა უნდა, ზაქარას მიემხრო და, როგორც იყო, მართა დაიყოლიეს. შინ მართო ფიქო წავიდა, რომ კალო არ მომცდარიყო. მართა და ილიკო-კი მეორე დღეს უნდა დაბრუნებულიყვნენ.

ვახშამს მორჩნენ. ლოგინის გაშლა დაიწყეს. სოლო, ილიკო და ზაქარა გარედ დაწვნენ, ბელლის წინ. მანდილოსნები-კი სახლში მოთავსდნენ.

თითქოს განგებ, სოლოს როგორღაც ძილი არ ეკიდებოდა და ხან რაზე ჩამოუგდებდა ხოლმე ილიკოს ლაპარაკს, ხან რაზე. ზაქარას, და მით უფრო ილიკოს, ეს არაფრად ეჭაშნიკათ და ამიტომ ისინი ტყუილად თავს იმძინარებდნენ.

— საკვირველია ღვთის განგება! — იძახდა გულნღმა მწოლიარე სოლო. — ამ ცას რო გაჰყურებ, ასე გგონია ე მასკვლავები ხხლო არიანო, ნამდვილაღ-კი თურმე ისეთი შორსა ყოფილან, ისეთი რომ...

სოლომ შესაფერი შედარება ვერ ჰპოვა და აღარ გააგრძელა.

მყუდროება დამყარდა.

ზაქარასა და ილიკოს ეგონათ, — სოლო ეს არის გაჭიმდა და საცაა ხვრინვასაც ამოუშვებსო, მაგრამ იმედი არ გაუმართლდათ.

— ამბობენ... — დაიწყო კვლავ სოლომ. — მასკვლა-

ვი კაცის სულიაო... კაცი რომ დედამიწაზედ არის, იმისი სული ზეცაში მასკვლავით ანთიაო. ყველა კაცს ცაში თურმე თავისი მასკვლავი ჰყავს... ისიც გამიგონია, მითამ მზესა და მთვარეს ოდესმე დედამიწაზედ უცხოვრიათ. ამბობენ, ქვეყანაზე ერთი ხელმწიფე იყოო და მზე და მთვარე იმისი ქალები არიანო. ორივენი ძაან ლამაზები ყოფილან, მზეთ-უნახავები... ერთმანეთი თურმე ძალიანა სძულდათ, რადგანაც მზეს მთვარის სილამაზე ჰშურდა და მთვარეს კიდევ მზისა. როცა ერთი გარედ გამოდიოდა, მეორე სახლში იჯდა ხოლმე, — ორივენი ერთად გამოსული არავის უნახავს... ბოლოს, ორივენი თურმე ერთ დღეს დაიხოცნენ. ღმერთმა ანგელოზებს უბძანა, — ორივეს სულები აქ მომგვარეთო. როცა ანგელოზებმა სულები მიაართვეს, ღმერთმა უბძანა იმათ: აქაც რომ ერთმანეთში შუღლი არა გქონდეთ, — მზემ დღისით გაანათოს ქვეყანა და მთვარემ-კი ღამითაო... ასე მოუპრიგებია ღმერთს მზე და მთვარე... ამიტომაც არის, რომ მზე თავის დღეში ღამით არ ამოდის და მთვარე-კი დღისით... მამი, ეს არაკი არ გაგიგონია?

პასუხი არავინ გასცა.

— ილაგ, ილაგ! აბა ერთი შახედე ი მასკვლავს! როგორ ჩაესვენა ი დალოცვილი... უთუოდ ვილაცა მოკვდა... კუდიან მასკვლავს რო ამბობენ, სწორედ ეგ უნდა იყოს... არ დაინახე, რამოტელა სინათლე დააყენა!..

— რას ჩამოგვეკიდე, ადამიანო, ძველი ხურჯინით?! აღარ დაგვეხსნები? მთელი დღე რათ ვერ გაძეხი ლაპარაკით? — შეუბუზღუნა შვილს ზაქარამ. — ქადაგად არ დაეცა ეს მამაობრივილი!..

— დღეს შენს მეტი ვილა ლაპარაკობდა, მამი?! ახ-

ლა ჩემი რიგია!..—უბასუხა სოლომ იმ იერით, რომ ამ დროს, ალბად, სახეზე ღიმილი უკრთოდა...

— იყბედე, თუ არ დაგიშლია!.. ჩვენ-კი ყურს არ დაგივდებთ და...—და ზაქარამ თავზე საბანი წაიხურა.— ილავ, საბანი ჩაითბუნე, არ შაგცივდეს,—გრილი ღამეა,— თორემ დედიშენის მუნათს ვინ გადურჩება?!.

— ჰმ... ჰმ... ჰმ...—მოისმა ნამძინარევი ხმა ილიკოსი.

— ერიჰა! ეს თავისს პატრონს კიდევ ჩაჰბარებია!— სთქვა სოლომ და გვერდი იცვალა იმ აზრით, რომ ძილი მოჰკიდებოდა.

მართლაც, ცოტა ხანს უკან, სოლომ მადიანი ხვრინვა ამოუშვა.

ზაქარამ ცოტა კიდევ დააცალა, რომ სოლომ უფრო ძალიან გაბმულიყო ძილის ბარდებში. მერე-კი ილიკოს წასჩურჩულა:

— ზარბაზანიც რომ დაუცალო, ახლა მეგას ვეღარ გააღვიძებ... ძლივს არ დააყენა ი სამეღე ენა... აბა, ნელ-ნელა აიწი, ბედელს ამოეთარე, მეც ახლავე მოგყვები... ტანისამოსი თან წაიღე, იქ ჩაიცვი...

ილიკომ გულის დაგა-დუგით წამოიწია, მაგრამ ზაქარამ შეაჩერა.

— ესე არ ივარგებს... ჯერ მე ავდგები... ძალლი გიუცხოვებს და დაგყეფავს...

ილიკო კვლავ თავისს ლოგინზე დაეშო. ზაქარა მართალს ამბობდა: იქვე, იმათ შორი-ახლო, ძალლი იწვა, რომელმაც, ილიკო რომ ლოგინზე წამოჯდა, ყურები აცქვიტა და ოდნავ დაიღრინა.

ზაქარა წამოდგა და ფეხ-აკრეფით ბელელს ამოეფარა. ძალლი თან გაჰყვა. როცა ახლოს მივიდა, ზაქარამ ყურებში ხელი სტაცა. პირუტყვმა წკმუტუნნი დაიწყო და, უკანა ფეხებზე შემდგარმა, დავლური ჩამოუარა.

— გაჩუმდი, შე მგლის კერძო! ე ხალხი არ შემეიყარო, თორემ სულს გაგაფთხობინებ!..

ილიკოს რომ ძაღლის ხმა შემოესმა, იფიქრა, —ახლა-კი დრო არისო, —და წამოდგა. იმის ფეხის ხმაზე ძაღლმა ღრენით გაიწია, მაგრამ ზაქარამ არ გაუშვა. როგორც იყო, ტანისამოსი ჩაიცვეს და გზას გაუდგნენ. ძაღლი მხოლოდ იღრინებოდა და ყეფით-კი არ დაუყეფენია, რადგანაც პატრონი იქვე იყო. უკან გამოდგომა დააპირა, მაგრამ ზაქარამ ქვით გამოაგდო.

— შენი პატრონი ხომ კაი საქმეზე მიდის და ახლა შენც დაედევნე!.. ღმერთმანი, ერთი ბრიაბროობა რომ ვჭამო ამ სიბერის დროს, —ახია ჩემზე! არა, რა ჩემი საქმეა ამითანა ხათაბალაში გარევა?! ი დედაკაცმა რო გაიგოს, ხო თოხლო კვერცხივით გადამყლაპა!.. —ასე ფიქრობდა ჩვენი ზაქარა და ფეხ-აკრეფით მიიპარებოდა ორლობეებ შუა. მაგრამ, როცა ილიკოს სიხარული გაახსენდა და მოიგონა, რა მადლობელი იყო მისი ეს საწყალი ბიჭი, —კმაყოფილება იგრძნო და ორქოფი ფიქრები მთლად გაეფანტა.

ილიკო-კი... მაგრამ ილიკო რა? მოდი, მკითხველო, ისევ შენ თითონ წარმოიდგინე ილიკოს მდგომარეობა. იქნება, შენი ოცნება უფრო ძლიერი იყოს ჩემისაზე და უფრო აღგზნებით და მეტის ძლიერებით განიცადო ჩვენი გმირის სულიერი ვითარება. მხოლოდ ერთ რამესა

გთხოვ: როცა მორჩე შენს ოცნებას, ილიკოს თან გაჰყევი... აქ მეც დაგეხმარები... მაშ ერთად წავიდეთ. მეც ილიკოს მივლევ.

ილიკო მიდიოდა, მაგრამ ამასთანავე ფეხები უკანა რჩებოდა. რატომ ვერ დაეძლია საზიზლარი გაუბედვობა, რომელიც ისე ჰბორკავდა მას, როცა ნინოს გვერდით იყო ხოლმე. აი, ახლაც ეშინოდა, რომ ენა დაებმებოდა და ვერას ეტყოდა.

ილიკოს გარშემო რაღაც ბურუსი ეხვია. ერთბაშად რომ გაგეჩერებინათ და გეკითხნათ, — აი, ამ ჟამად რაზედ ფიქრობო, — ვერ გიპასუხებდათ.

ორივენი ჩუმად მიდიოდნენ. ზაქარაც ხმას არ იღებდა, რადგანაც არც თუ მაგრე რიგად მოსწონდა თავისი მდგომარეობა მაჭაკლისა. მაგრამ მოულოდნელად გუბეში შეტოპა და უკან გადახტა.

— აი, დალახვრა ჩემმა გამჩენმა! გუბე ყოფილა ეს ამოსავარდნელი! დასწყევლოს ღმერთმა! ყველგან რომ გვალვისაგან ქვეყანა იბუგებოდეს, ამ ვერანა ადგილას მაინც ტალახია ხოლმე!.. მარჯვნივ მოუარე, ილავ, თორემ ძალიან სუფთა მიუხვალ შენი გულის ნუგბარსა... ეშმაკის ვირზე უნდა შამსვან მე ოჯახამოსაგდები და იმისი კული უნდა მამცენ ხელში!..

რაკი ზაქარამ პირი გააღო, ისე როგორ გაათავებდა, რომ ენა არ მოეჩავა.

— არა, რა მრჯოდა მე მამაოხრიშვილს?! დიდი რამ არის, თუ ამათ ერთმანეთი არა ნახეს?! რა ვიცი, მთელი დღე კინალამ თვალებით ერთმანეთი არ გადაყლაპეს და რით ვერ გაძლნენ?! ახლა, თუ ძუძუებზე არ მოუცაცუნა ხელი, — როგორ იქნება?!.. შენი ქირიმე, დედიიი, რა

დრო დაგვიდგა! სადღაა ძველებური ნამუსი?!.. სადღაა მორიდება?!.. ლამის ქვეყნის თვალწინ გოგო-ბიჭები ერთმანეთს კისერზედ ჩამოეკიდნენ!.. ეჰ!.. — ამბობდა ვითომ და უკმაყოფილოდ ზაქარა, მაგრამ ილიკო კილოზე ატყობდა, რომ ეს უკმაყოფილება მოჩვენებული იყო. ძუძუების გახსენებამ ილიკოს ჟრუანჭელი და ზმორება მოჰგვარა.

— აბა, შენ აქ დაიცა... მე სახლს ავუვლი... ღმერთო, ე რა ქირში ჩავაგდე ჩემი თავი!.. აქ არ გამიგონ და ქვეყანაზე თავი არ მამქრანს! წარმოსთქვა ზაქარამ ახლა-კი, ცოტა არ იყოს, შეფიქრიანებულმა.

ილიკო ხის ჩრდილს ამოეთარა და ზაქარა-კი დაწინაურდა. კარგა განიერი ორღობე იყო, რომელსაც დიდი საურმე გზა ზედ შუაზე სჭრიდა. ზაქარას ეშინოდა, ვინმე გამვლელ-გამომვლელმა არ დაგვინახოს, ქურდები არ ვეგონოთ და ერთი ვაიუშველვებელი არ ასტეხოსო. სიბნელე გახშირებული იყო, მაგრამ მთვარე მალე ამოვიდოდა.

ორღობის სისწვრივ ქიმიანთ კარის ვენახი იყო და ნინო სწორედ ამ ვენახში უნდა გამოსულიყო. ზაქარას იმედი ჰქონდა, შინ სალომესა და ნინოს მეტი არავინ იქნებო, რადგანაც მამაკაცები და რძალი ლამითვე კალოს დაუბრუნდებოდნენ. ვენახის ღობე დაბალი იყო, — გადასვლა ადვილად შეიძლებოდა; არც ვენახის მცველის შიში ჰქონდა, იმიტომ, რომ ჯერ ყურძენში თვალი არ შესულიყო. ვენახს სახლი და ეზო ზედ ჰქონდა მიკრული. საკმაოდ ფართო ეზოში აქა-იქ გაფანტული იყო სხვა-და-სხვა შენობა, რასაც თითქმის ყველა საშუალო გლეხ-კაცის კარ-მიდამოში შეხვდებოთ: ბელე-

ლი, მიწაში შეთხრილი გომური და მარანი, რომელსაც კედელი მხოლოდ ერთ მხარეს ჰქონდა. თითონ სახლი ფიცრული იყო; ჩრდილოეთით-კი კედელი ქვითკირისა ჰქონდა. ეზოშივე აქა-იქ გაფანტული იყო სხვა-და-სხვა ხეხილი და შიგ შუაგულას თუთის ხეს ტოტები ფართოდ გაეშალა.

ჩამი-ჩუმი არ ისმოდა, კარების სარკმლიდან სანთლის შუქი როდი გამოკრთოდა. ზაქარა დარწმუნდა, რომ სახლში ყველას ეძინა; ამიტომ გაბედა და ეზოს კარებს მიუახლოვდა... როცა კარებს მიაწვა, ხის გორგოლაზე შემდგარი ლასტის წნული აქრაქუნდა და ამავე დროს საიდგანდაც მყეფარმა დაიღრინა. ზაქარამ, შეშინებულ ნადირივით სული განაბა და ყურ-მოუკრავის, ნაბიჯით ილიკოსაკენ გასწია. ილიკო გულის ფანცქალით ელოდდა.

— ილავ, ვენახში გადავიდეთ, თორემ ახლა სახლს კაცი ვერ მიეკარება. ი დასალუბი მყეფარი შინა გდებულა... მე მეგონა, კალოზე გაიყოლებენ-მეთქი... ისეთი შემომღრინა ი მგლის კერძმა, რომ ზარბაზნის ხმა გეგონებოდა... ვენახში დავიცადოთ... უსიკვდილოდ გამოვა...

— რომ არ გამოვიდეს?... — ჰკითხა იმედ-მიხდილმა ილიკომ.

— გამოვა... დარდი ნუ გაქვს...

— შენ რომ უთხარ, იუარა?

— ისე რაღა... ცალყბად... პირით „არაო“, მაგრამ გულით-კი „ჰოო“.

სინათლე რომ ყოფილიყო, ზაქარა შენიშნავდა, რა სიხარულის ნათელი მოეფინა ილიკოს სახეს.

— შენ პირს შაქარი!.. — წაილულლულა უაზროდ ის, რაც პირზე სიტყვები. მოადგა.

— შენსას კიდევ ნინოპ ტუჩები!.. ჰაი, შე ეშმაკო. შენა! რა გოგონა ჩაიგდე! იცოდე, პირველი შვილი მე უნდა მამანათლინო... იმიტომ ვცდილობ, თორემ რაო ჩემოო!.. ეჭვი, ფილოსავით შენც ღმერთი არ გაგიწყრეს და პირველადვე ცოდის შვილი არ გეყოლოთ, თორემ მისამარ ახლოს არ მივეკარები...

— ოღონდაც გამაბედნიერე და...

— აბა, ახლა ვენახში შევიპარნეთ... რაღა შორს წავიდეთ?! ამაზე დაბალ ადგილს სხვაგან ვერ ვიპოვნით... წელა-კი, თორემ ღამეა, ძაღლს ჩამი-ჩუმიც-კი ესმის... მგონია, დიდი ხანი არ მოგვიგვიანდება...

ზაქარა და ილიკო ვენახში გადავიდნენ.

— რა კარგი იქნება, დაგვინახოს ვინმემ და ქურდები ვეგონოთ... ღვთის წყალობა გაქვს, — იმან ხალხი შეგვიყაროს... — სთქვა ზაქარამ, როცა ისა და ილიკო გაფოთლილ ვაზებს შეერივნენ. — აბა, ახლა ცოტა წინ წავიწიოთ... მე მგონია, ნინო მთვარის ამოსვლას მოუცდის... მთვარეც მალე ამოვა... იცი, რა გითხრა, ილაგ... მოდი, მე აქვე ახლოს სადმე წამოვწვები და შენ-კი ამ ხის ძირას იყავ. ხო ხედავ, — ბილიკია... უეჭველად ამ ბილიკზე გამაივლის...

— ძალიან კარგი... ღმერთმანი, ნათლი, არ ვიცი, მაგიერი რითი გაგიწიო...

ზაქარამ წინ რამდენიმე ნაბიჯი წადგა და იგი მსწრაფლ სიბნელემ შთანთქა.

XXVIII

ილიკო მარტოდ-მარტო დარჩა. იამა კიდევ, რომ ზაქარა მოშორდა. ახლა თავისუფლად შეეძლო ფიქრი ნინოს შესახებ... მით უფრო, რომ გოგოზე ასე ახლოყო. მაგრამ ამავე დროს, — მარტო რომ დარჩა, — რალაც სასომიხდილებამ შეიპყრო, თითქოს მისი გამბედავობა ზაქარა ყოფილიყოს და ზაქარას ეს გამბედავობა თან წაეყოლიოს.

ამისთანა საქმისათვის ილიკო გამოუცდელი იყო და ვერ მიხვედრილიყო, როგორ მოჰყრობოდა ნინოს. არ იცოდა, მოსვლისათანავე მოჰხვევენოდა, თუ მოკრძალებით მიჰგებებოდა. იმ გახშირებულ ბინდ-ბუნდში, რომლითაც მისი ფიქრები დაიჩრდილა, ნათლად მხოლოდ ერთი რამ ირკვევოდა, — ეს ის აზრი იყო, — რომ საცაა ნინოს შეხედება მარტოდ-მარტო, ბნელ ღამეში, აი, ამ ხის ქვეშ...

ილიკოს მხარი ხისათვის მიეყრდნო და მოეღვარე თვალები შავ-ბნელ სივრცესთვის გაეშტერებინა. სამ-ოთხ ნაბიჯის იქით არაფერი სჩანდა, მაგრამ ილიკოს, ნამდვილ თვალების გარდა, რომლებიც ღამის საბურავს დაეჩლოუნებინა, სხვა თვალებიც ჰქონდა — თვალები ოცნებისა, წარმოდგენისა. მხედველობა ამ თვალებისა ისარივით აზობდა არამც თუ ქვეყნად გამეფებულ წყვილიადს, არამედ სახლის კედლებს და ნინომდე აღწევდა. თვალწინ — გრძობა-გონების თვალწინ — ედგა ნინო, გულის ფრიალით მომლოდინე იმ წამისა, როცა დედა ხვრინვას ამოუშვებდა.

ასე სულ-განაბული, სმენა-გამახვილებული იდგა ილიკო, როგორც მონადირე ნადირის მოლოდინში, — რომ

უცხად ყურთ ნიავსავით ნელი, წყნარი, მოკლე ნაბიჯი შემოესმა.

ამ ხმაურობის გაგონებისათანავე ილიკოს გული ძალუმად შეფრთხილდა და მაშინვე შეჩერდა, ასეგონია შეიკუმშაო, მოძრაობა შესწყვიტა. ილიკოს ეგონა, — ეს ეს არის გადავიქცევით და, — აქამდე კისერ წაწოგდებულელი, წინ წამოხრილი, — დასუსტებულივით ხეს მიებჯინა. ასეთი ყოფა დიდხანს არ გაგძლებულა... გულმა კვლავ ტაკ-ტუკი დაიწყო, მხოლოდ ისეთის სისწრაფით, რომ ყოველ ამოფეთქას ცალკე ვერ გაარჩევდით, არამედ ერთი მეორეზედ ჯაჭვივით იყო გადაბმული... სახე უხურდა, საფეთქლებში ჩაქუჩივით რაღაც ურაკუნებდა... ყურები უწიოდა.

ფეხის ხმა რაც უფრო ახლოვდებოდა, იმდენად გულის ძგერა მატულობდა. კარგა ხანს ვერ გასძლებდა ილიკო ამ მდგომარეობაში, რბდგანაც ჰაერი თითქოს დამძიმდა, დაკოშტდა და ადვილად როდი ისუნთქებოდა.

აი, ფეხის ხმა იქვე ახლოს გაისმა... ილიკოს ცეცხლმოკიდებულმა თვალებმა ძლივს გაარჩია სივრცეში ბუნდი გამოხატულება ქალის ტანისა...

ამის დანახვა და ილიკოს ძალის მოკრება ერთი იყო. მას თითქოს ფრთები შეესხა... ქალისაკენ გადახტა და აკანკალებული ხელები ნინოს მოხვია.

— უი! — შეჰკივლა ოდნავ შეშინებულმა ნინომ, მაგრამ, რა გაისმა ჩუმი, მინელეზულ ცეცხლივით მგზნებარე ხმა ილიკოსი: „ნინო .. ნინო... ჩემო ნინო!...“ ო, — ქალი შეპრობილ ჩიტივით ტანება და თითქოს თავის ხვედრს კიდევ დაჰნებდა.

ყმაწვილი ბიჭის აღელვება, გრძნობების ცეცხლივით

აღზნება, ერთის წამის განმავლობაში, ქალსაც მოედო... სხეულში ელექტრონის წვეთივით რალაცამ დაურბინა, ტანში საამო ჟრუანტელი უვლიდა... იგი თუმცა გაცივებულივით ცახცახებდა, მაგრამ ეს ცახცახი ციებ-ცხელების დაგდაგს როდი ჰგვანდა... იგი იყო ნეტარი, სიამის მომფენი... ნინოს ასე ეგონა, ეს არის ცივ წყალში მიბანავია, გამოვსულვარ და ის მაძაგდაგებსო... სხეული თანდათან უხურდებოდა, სისხლი უღუღდა, გულს რალაც სიტკბოება აწვებოდა... ამ სიტკბოებამ ნინოს მთლად გადაავიწყა წელანდელი გაზბედავობა, ბრძოლა თავისვე თავთან იმის შესახებ, გასულიყო ვენახში, თუ არა.

— რა უშავს? გავალ, ორიოდ სიტყვას ის მეტყვის, ორიოდეს მე და... მორჩა და გათავდაო...

საიდან მოიაზრებდა ნინოს კრძალული და მორიდებაში გამოწრთული გული და გონება, რომ ადამიანის ბუნება სტიქიონსა ჰგავს, — თუ ერთი აღტყინდა, — საზღვარი არ იცის დაოკებისა. ნინო თავისს დღეში ვერ წარმოიდგენდა, რომ ილიკოს არსება პირველსავე შეხვედრაზე თავისაკენ ასეთის მომჯადოვებელის ძალით მიიზიდავდა.

როცა ყმაწვილი ბიჭის ტუჩები ქალის ლოყას შეეხო, — ნინოს ასე ეგონა, ხორცის კანზე, გავარვარებული ნაკვერჩხალი დამეცაო, — მაგრამ... ამის განცდა მხოლოდ წუთიერი იყო, რადგანაც პირველის ამბორისაგან დაწყლულებული ადგილი ლოყისა მეორე, მესამე და დანარჩენმა კოცნამ მსწრაფლ მოუშუშა, დაუამა...

თან-და-თან ეს გაგრილება, ეს დაამება ნინოს როდილა აკმაყოფილებდა. ახლა თვით მასში აღიძრა სურვილი

ილიკოსათვის მაგიერი გადაეხადა, — თავისის ცეცხლმოდებულის ტუჩებით ისიც დაეწვა და დაედაგა.

ამისთანა შემთხვევაში მაგიერის ზღვევა ანაზღეულია ხოლმე. ნინოც ამ ზოგად კანონს დაემორჩილა. აქამდის უმოძრავმა და გაყუჩებულმა უცბად ხელები გაშალა, შემოახვია ილიკოს კისერზე მკლავები და დაუწყო კოცნა... კოცნა, ჯერედ გამოუცდელის ვნებათა ღელვით შეზავებული... აღძრულ ბუნებისაგან ნაჩურჩულევი.

თითქოს ამ წამის მომლოდინე ღამის მნათობი უეცრად საიდგანლაც გაჩნდა ცის კამარაზე და მთლად გაქათქათებულმა მხიარულად გადმოხედა ხის ქვეშ მყოფ ბიჯნურთ.

ამავე დროს ხის ფართოდ გაშლილ ტოტებ-შუა ქურდულად ჩამოიპარა მთვარის ერთ-ერთი მკრთალი სხივი, რომელმაც ქალის სახე საყვარელივით გადაჰკოცნა. ილიკოს თითქოს შეშურდა სხივის სითამამე და, რათა დაემტკიცებინა მისთვის, რომ მეც შემოძლიან ნინოს კოცნაო, როგორც მშვიერი კაცი საჭმელს, ისე დააცხრა იგი კვლავ ქალის ლოყებს და ტყლაშა-ტყლუში აუყენა.

ბოლოს ორივენი, ხმის ამოუღებლივ, იქვე ხის ძირას ჩასხდნენ. ნინო გვერდზედ აპირებდა მოჯდომას, მაგრამ ილიკომ არ გაუშვა, მუხლზე შეისკუპა და მარჯვენა ხელი სალტესავით წელზედ შემოავლო. ნინოც მიჰყვა და ბიჭის მხნე მკერდს ზედ მიაყრდნო თავისი მარცხენა მკერდი, რომელშიაც აჩქარებით მმოძრავი გული სამხიარულო ებანსა სცემდა. მერე ილიკომ ქალის კისერი თავისაკენ გადახარა, ჯერ ერთი ლოყაზე აკოცა და შემდეგ თავის ლოყა ზედ მიაყრდნო და ასე ორივემ, ამ უამად

ერთ არსებად გადაქცეულმა, ერთმანეთში გამდნარმა, თვალი უსაზღვრო ცის გუმბათს გაუშტერა.

ცაზედ ამ დროს რაღაც მედიდურ მყუდროებას დაესადგურნა, რომელიც კაცის გულს სასოებით და გამოურკვეველის სიამოვნებით ავსებდა. ერთის შეხედვით, ცა საოცნებო ქსოვილი გეგონებოდათ, რადგანაც სხვადა-სხვა გამოსახულების და ფერის ღრუბლებს აქა-იქ აჭრელებით მთლად დაეჩითა. პაწია ვარსკვლავები ოდნავ ციმციმებდნენ, თითქოს მთვარეს ეკრძალებიანო. მთვარე-კი ოქროს ნავივით, უბიწო ქალის რხევით, თავისუფლად დანავარდობდა თვალგადუწვდენელ მორევში და თითქოს ყმაწვილ გოგო-ბიჭს მხიარულის მუქარით ეუბნებოდა:

— ჰაი, თქვე ცელქებო, თქვენა! აქ სად მიმალულხართო!...

XXIX

კარგა ხანი ისხდნენ ნინო და ილიკო და ოდნავ-ღალელავდნენ. წელანდელი გააღმასებული გრძნობიერება და ვნებათა-აშლილობა როგორღაც მიწყნარდა.

აქამდის ნინოსა და ილიკოს შორის ერთი სიტყვაც-კი, — რომელსაც გონების ნიშნწყალი ჰქონოდა, — არ დაძრულიყო და რაც იყო წარმოთქმული, ის მხოლოდ ვნებათა-ღელვის ნაყოფად ჩაითვლებოდა. ახლა-კი, როცა სხვადა-სხვა სურვილების ზღვამ შესწყვიტა თავისი გალომებული ფრთონა, ზვირთების ერთი-ერთმანეთზედ აგორება და ნელად-ღა ირყეოდა, — ორივეს მოუხდათ ერთმანეთთან ლაპარაკი, ერთმანეთის ხმის გაგონება, რათა ყოველით დამტკბართ — სმენაც დაეტკბოთ.

პირველად ილიკომ ამოიღვა ენა..

— მაშ არ იშლი, — ცოლად უნდა წამამყვე რაღა?
— ჰკითხა მან ნინოს ღიმილით და თვალეში ჩახედა.

— თუ შენ არ იშლი, — მე რაღად დავიშლი... — უპასუხა ღიმილითვე ქალმა.

— მე რომ ჯერ სამ წელიწადზე მეტი სამსახური მაქვს?..

— ახლა რა ვლყოთ? თუ შენ იქ გავძლებ, მე აქ, ჩემ მშობლებთან, ვერ გავძლებ?! მერე ხომ სულ ერთად ვიქნებით... — დააბოლოვა მთლად წამოწითლებულმა ნინომ.

— განა აგრე გიყვარვარ?..

— იპ, რა ვიცი... — იყო პასუხი, მაგრამ გრძნობის გამომეტყველები თვალეში ქალისა სრულიად ააშკარავებდა, რა პასუხიც ეკერა ნინოს პირზე, მაგრამ ქალწულე-ბრივი კრძალულება როდი ათქმევინებდა.

— ჩემო მთვარევ!.. — წარმოსთქვა ალგზნებით ილიკომ და თან ქალს მკლავები მუხრუჭივით მოუჭირა, თითქოს ზედ უნდა მიიდნოსო.

— ნინო, არ გაგონდებოდი ხოლმე? — ჰკითხა ილიკომ ცოტა სიჩუმის შემდეგ. ასეთმა კითხვამ ნინო მთლად ოფელში გაქნა. გულის პირველ მოწოდებაზე იგი მზად იყო, ყველაფერი ეთქო ილიკოსათვის, — ეამბნა, რამდენი უძილო ღამე გაეტარებინა მის ხსოვნაში, რამდენჯერ დაეღობო ცრემლით ბალიში და სხვა ამისთანები, მაგრამ — „სირცხვილიაო“ — გაურბინა ქალს თავში ფიჭრმა და არა უთხრა-რა.

ილიკო ამ პასუხსაც მიუხვდა, — ქალის გაყუჩებამ, თავის ძირს დახრამ ამცნო, რაც იყო მიზეზი ნინოს სი-

ჩუმისა და, ამის გამო, ისევ მკერდზედ მაგრად მიიკრა.

— შე...ნა?—მოისმა ქალის ხმა, რომლის აკანკალებული ბუღმა ჰანგმა თვით ჰაერიც-კი აათრთოლა.

— მე?—ყოველ დღე, ყოველ საათს, ყოველ წუთს... იცი, რა გითხრა, ნინო! ღმერთი, რჯული, თოფი რომ მეჭირა და გვათამაშებდნენ, მაშინაც-კი თვალწინ შენა მყვანდი—უპასუხა კილოშეკიდებით ილიკომ.

ახლა ქალი თვით პირველი მიეკრა მკერდზედ ილიკოს და ლოყა ლოყაზე მიაყრდნო, თითქოს სცივა და სურს ყმაწვილი ბიჭის სიცხოვლით გათბესო.

— იცი, ნინო—დაიწყო კვლავ ილიკომ;—ნათლია ზაქარამ მითხრა,—პირველი შვილი მე უნდა მოგინათლოთო... შენ რას იტყვი? ჰა?

— მე რა ვიცი... როგორც შენ გინდა...

— ეჰი, შენც ჩემი რძალივით პირველადვე გოგოთი არ გამახარო, თორემ...—დაემუქრა ვითომ ილიკო.

— თორემ... რას მიზამ?—ჰკითხა კოპწიაობით ნინომ და თან დაცინვით სახეზედ დააცქერდა.

— თორემ... თორემ... ავიღებ და... ერთ გაკოცვებ!—უპასუხა სიცილით ილიკომ და მართლაც ერთი მაგარი აკოცა.

— შენი რძალი როგორი ადამიანია?—ჰკითხა ცოტა სიჩუმის შემდეგ ნინომ სერიოზულის კილოთი.

— ღმერთმანი, ძალიან უწყინარი ქალია!.. არ დაიჯერებ? რაც მე სახლში ვიყავი, ერთხელაც არის, იმასა და დედაჩემს უსიამოვნობა არ მოსვლიათ... შენა? შენ გიყვარს ჩხუბი?—დაეკითხა ახლა ილიკო, რომელსაც სახეზე ოინბაზური იერი უკრთოდა.

— ძალიან! — წარმოსთქვა სიცილით ქალმა. — საჩხუბარი ვისთან რა მაქვს?

— რა ვიცი... — რძალ-დედამთილი ერთმანეთს ისე უყუარებენ, როგორც ძალი და კატაო, — გამიგონია. აი, ჩვენ ერთი შეზობელი გვყავს... ისე დღე არ გაივლის, რომ იმათ სახლში აურ-ზაური არ მოხდეს ხოლმე... სულ-კი რძლები ბრალია...

— იქნება, დედამთილია ავი?

— ჰო, არც თუ ის არის წმინდა წყლისა... მაგრამ უფროსი იმიტომ არის ოჯახში, რომ უმცროსი ემორჩილებოდეს.. ღმერთმანი, ძალიან მეწყინება, ჩემმა ცოლმა რომ დედაჩემს აწყენინოს... იმ დროულა ადამიანს...

— ნუ გეშინიან, მე ისეთი არა ვარ... — გააწყვეტინა სიტყვა ნინომ.

— განა მე შენზე ვამბობ, შენ გენაცვალე! განა მე არ ვიცი, რომ შენ იგეთი არა ხარ!

— შერე, შენ რა იცი?

— გატყობ... თუმცა-კი ძალიან კუდიანი-რამ უნდა იყო...

— რაზე მატყობ?

— აი, წელან, კინალამ თვალებით რომ დამხვრიტე!.. სულ შენი ბრალია, სკამიდან რომ გადმოვვარდი...

ნინომ ერთი გულიანად გაიცინა, როცა ილიკოს სირცხვილისაგან ალანძული სახე წარმოიდგინა.

სიჩუმე დამყარდა.

— საახალწლოდ ჩამოხვალ?

→ მაშა! ნიშნობა გვექნება.

— ქორწილი როდის-ღა გვექნება?

— აჰ! — ამოიოხრა ილიკომ. — ნეტა როდის ველირ-
სები მაგ დღეს!..

— მაგრე რად გენატრება? — ჰკითხა მოჩვენებულის
გულუბრყვილობით ნინომ. კარგად იცოდა, რადაც ენა-
ტრებოდა ილიკოს ის დღე, მაგრამ ქალის ინსტიქტიურ
თავ-მოყვარეობას სწყუროდა, თვით ილიკოს პირით გაე-
გონა, რად იყო საქორწილო დღე მისთვის ნეტარი.

— როგორ თუ რად? მაშინ მე თავისუფლად ვივლი
და შენ-კი საკუთრად ჩემი იქნება... აი რად...

— როგორ თუ საკუთრად შენი ვიქნები? განა დედ-
მამისა აღარ უნდა ვიყო?

— დედმამისა სულ სხვაა და ჩემი-კი...

— შენი რა?

— ისა, რომ... როცა მინდა, აი, ასე გაკოცებ ხოლო-
მე... — უთხრა ილიკომ, თან თავში ხელები ჩაავლო, სა-
ხე თავისკენ მიიზიდა და გამალებით კოცნა დაუწყო.

გეყოფა, გეყოფა, ნუ დამაღრჩე?.. — ეუბნებოდა
ნინო, თუმცა გულით-კი ის უნდოდა, რომ ჯერ კიდევ
დიდხანს გაგრძელებულიყო ეს კოცნა.

ილიკო ერთ ხანს გაჩერდა, რომ სული მოეთ-
ქვა.

— უჰ! კინალამ დავიღრჩე! — წამოიძახა ნინომ და
თავიდან გადავარდნილ თავ-სახვევის სწორება დაიწ-
ყო. — ლამის ყბა მამაგლიჯო!.. ჯერ ხომ შენი არა
ვარ, — რა ნება გაქვს, რომ ასე მკოცნი?!.. — ეუბნებოდა
ნაძალადევის გაჯავრებით ნინო და თანაც ლოყებზე ხელს
ისვამდა.

— რად იწმენდავ, შენ გენაცვალე?

— იმიტომ, რომ არ მინდა შენი კოცნა! — უთხრა ქინიანობით ნინომ.

— არ გინდა...ა...ა...ა... — გააგრძელა ილიკომ.

— არა! — უპასუხა ნინომ იმავე კილოთი.

— აბა, თუ მაგრეა და ჰნახავ!.. — წარმოსთქვა დამუქრებით ილიკომ და ქალის სახე თავისაკენ მიატრიალა.

ქალი განგებ უძალიანდებოდა, მაგრამ ამაოდ. ილიკომ წელანდელივით კოცნა დაუწყა. ყმაწვილ ბიჭის არსებაში კვლავ გაიღვიძა მიყუჩებულმა ვნებათა-ღელვამ და გაზაფხულის მდინარესავით აბობოქრდა.

უცბად ილიკოს ხელები ნინოს მკერდს მოხვდა, ამ შეხებამ ქალიც შეარყია, აღძრა და წინანდლები კოცნას კოცნით უბრუნებდა, ხვევნას ხვევით.

ბუნება-აღძრულმა ილიკომ ქალს ლიფის წინა ღილები ქურდულად შეუხსნა, ნაპირები გადაუწია და მერეტუჩებით მოტიტვლებულ გულ-მკერდს დაეკონა. ტიტველა სხეულის დანახვამ და შეხებამ ილიკო მთლად დაჰბნინდა, დაათრო, გააბრუა.

ილიკოს ვნება ათახთახებდა, წამ-და-უწუმ აზმორებდა, სახე გაფითრებული ჰქონდა, ტუჩები ათროლოლებული ღრმად ჩავარდნილ თვალეში სისხლი მოსწოლოდა, ელვარება და სინათლე გაენელებინა. იგი ვერაფერს ვერაჰხედავდა, გარდა ნინოს სპეტაკ გულ-მკერდისას, ძუძუებისას, რომლებსაც ხელებით ჩმუჩვნიდა და ტუჩებით-კი ჰკოცნიდა...

მთავარ-ცნება დაკარგულმა ილიკომ მოხვია ქალს ძლიერი მკლავები და მიწაზედ გადაწვენას უპირებდა. თუმცა ილიკოზე ნაკლებ არც ნინო იყო აღელვებული.

— იმასაც სხვა-და-სხვა წადილი ჰასაკოვნებისა თავით-ფეხამდე არყევდა, სიამეთა შორის აგდებდა, — მაგრამ იგი განსაცდელისაგან ქალწულებრივმა კდემამოსილებამ და უბიწოების აღლო იხსნა. ნინო მიხვდა, რა განზრახვაც ედო ილიკოს გულში და ხელიდან გაუსხლტა.

— რას შერები? ცოლ-ქმარნი ხომ არა ვართ? — ამ სიტყვებით ქალი ფეხზე წამოიქრა.

ილიკო მსწრაფლ გონზე მოვიდა. ნინოს სიტყვები ცივი წყალივით გადაფსხა. მიხვდა, რომ ცუდად მოიქცა; ნამუსის ფარგალს გადააბიჯა და არ იცოდა; რა ექმნა, — თავ-ჩაქინდრული იდგა და სირცხვილეული თვალები ქალისათვის ვერ შეეფლო.

ძნელი გამოსაცნობია, რა სახედ შეიცვლებოდა გოგო-ბიჭის უხერხული, ორჭოფი მდგომარეობა, — კვლავ გასცემდნენ ერთმანეთს ხმას, თუ ასე ჩუმად განშორდებოდნენ. ორივენი გრძნობდნენ, რომ ისეთ საზღვარს მიაღდგნენ, რომლის შემდეგ ან საყვედურით უნდა მიემართნათ ერთმანეთისათვის, ან სიყვარულით... მაგრამ ვერც ერთი ვერ აპირებდა დაწყებას.

ამ დროს ფეხის ხმა შემოესმათ. ორივემ იქით მიაქციეს თვალები, საიდანაც ხმაურობა ისმოდა და ზაქარა დაინახეს. იმის დანახვაზე ნინომ შეჰკვივლა: „უი“-ო და ანაზღვეულად ვაზებ შუა გაჰქრა.

ზაქარა-კი ილიკოსთან მივიდა, მხარზე ხელი დაადო და ღიმილით უთხრა:

— გეყოფა, ბიჭო, თორემ მიეჩვევი და ხვალაც მოგინდება! წამო, წავიდეთ... საცაა გათენდება... აგერ მამლები ყივიან... მე ერთი პირი ძილი კიდევ გამოვაცხე... წამო...

მამლები მართლა ყივოდნენ. გათენება მოახლოვებული იყო. ჰაერი აგრილებულიყო. მთვარე, ვნებათაღელვისაგან დათენთილ ქალივით, მიბნედილიყო. სამაგიეროდ ვარსკვლავებს ელვარება მოჰმატებოდათ. წელანდელზე ძლიერად კრთოდნენ. ცა მთლად მოწმენდილიყო. აღარც ერთი ღრუბელი აღარ სჩრდილავდა.

წავიდეთ...—სთქვა ნაღვლიანად ილიკომ იმ იერით, თითქოს ზაქარას-კი არ ეუბნებოდა, არამედ თავისთვის ამბობდა.

მიდიოდა, მაგრამ გული-კი იქვე, იმ ხის ქვეშ რჩებოდა.

XXX

— ეჰეი!? იკადრე მობძანება!..—მიეგება ღიმილით ხრახიშვილი ილიკოს, რომელიც, ის იყო, თავიანთ როტის კარვებს მიუახლოვდა.—კაცო, სად იყავი გადაკარგული ეს ერთი კვირა? რო იცოდე, რა ვაი-ვაგლახი იყო შენის გამოისობით ჩვენ როტაში!.. მართლა, სად იყავი?

— სად ვიყავი და შინ ვიყავი!.. — უპასუხა მოკლედ ილიკომ. — რაო, რას ამბობენ?

— რაღა რას ამბობენ... შენს ძებნაში სული ამოგვხდა... მთელი ეს ტყე-ღრე სულ გადავლახეთ...

— კაცო, ტყეში რა მინდოდა, ნადირი ხომ არ ვიყავი?!—სთქვა გაკვირვებით ილიკომ. — ჩვენი ზვოდნი რას ამბობს?

— ძალიან გახარე ელია... სულ ხელებს იფშენეტავს და გაიძახის „პაპალსი გალუბეცო“!.. — მართლა, ზო-

გიერთებს „სლესტვია გვიყვეს“, — ხომ არა იცით-რა ძიბ-
ძიბაძის გაპარვისაო?

— რა უთხარით?

— რას გეტყოდით, რომ არა ვიცოდით-რა...

ილიკოს მოსულა სხვა ბიჭებმაც გაიგეს. მალე მთელს
„როტაში“ სულ იმას გაიძახოდნენ, გაქცეული ძიბძიბა-
ძე დაბრუნებულაო. აქეთ-იქიდან ამხანაგები თავს იყრი-
დნენ და ხრავიშვილივით ლაპარაკს უბამდნენ გაქცევის
თაობაზედ. იმათ სიტყვა-პასუხში ერთის მხრით: თუ და-
ცინვა გამოითქმოდა, — ვითომ უქმად არ ჩაგივლის მაგი-
სთანა ქეიფიო, — მეორეს მხრით შურის მსგავსი რამ გა-
მოსჭვირდა. — აჰ, ნეტავი შენ, რომ სახლში იყავიო! —
თითქოს ეუბნებოდნენ ისინი ილიკოს თვალების იღუმე-
ლის მეტყველებით, ან უცაბედის წამოძახებით: „ჰაი, დე-
დასა! რა კარგია ახლა სოფელში ყოფნა!“ —

რალა თქმა უნდა, ხმლიანმა (ასე ეძახდნენ ჯარის-
კაცი ფელთებელს) ძიბძიბაძის დაბრუნება მაშინათვე
„როტის“ უფროსს აუწყა. ილიკო დააპატიმრეს და „ნა-
ობახში“ ჩასვეს, ვიდრე იმის გაქცევის საქმე აღდილობ-
რივ სამხედრო სასამართლოში გაირჩეოდა.

ძიბძიბაძემ იცოდა, რა სასჯელიც მოელოდდა, რად-
განაც მისებრი გაქცევა და უკან დაბრუნება პირველი
მაგალითი არ იყო იმათ რაზმში. სულ არათრად მიაჩნდა
მოსალოდნელი სასჯელი. მართალია, იმისი სოფლიდან
რაზმში დაბრუნება ციდან ქვეყნად ჩამოვარდნას უდრი-
და, მაგრამ, რაკი გული საგულეზე ჰქონდა, იმედით სულ-
დგმულობდა. გაივლის ხანი და ჩემს ბედნიერებას ვეწევიო
— ფიქრობდა ილიკო და ეს იმედი ბრწყინვალე ვარს-
კვლავივით თვით ბნელ საკანსაც-კი უნათებდა.

ძიბძიბადის საქმე როდი გააქიანურეს, რადგანაც იგი უარზე არ იდგა და თავს დამნაშავედ თვითვე აღიარებდა. იმავე რაზმის სამხედრო სასამართლომ ორის კვირით „კარცერში“ ჩავდება მიუსაჯა და მარტო პურითა და წყლით საზრდოობა. ამასთანავე წელიწად-ნახევრით „დასჯილთა ხარისხში“ ჩარიცხა.

იქნება, მკითხველო, არც-კი იცი, რას ნიშნავს „დასჯილთა ხარისხი“ (разрядъ штрафованныхъ) და მოკლედ მოგახსენებ, თუ რა გარემოებაში ვარდება ჯარისკაცი, ამ „ხარისხით“ გაპატიოსნებული. ამგვარი ჯარისკაცი ისეთ ვინმედ ითვლება, როგორადაც ცულ ყოფაქცევაში შენიშნული ადამიანი. ყველა, — სულ მცირე უფროსიდან დაწყებული, თვით როტის უფროსამდე, — გაფაციცებით აღევენებს თვალ-ყურს მის ყოფა-ქცევას. მცირედი წაბორძიკება სამსახურის ასპარეზზე, — ურჩობა, დაუყოვნებლად არ აღსრულება უფროსის ბრძანებისა, სიტყვის შებრუნება და სხვა, — საკმარისია, რომ ერთი ვაი-ვაგლახი დააწიონ „დასჯილთა ხარისხით“ მოსილს. ის, რაც ამ ხარისხისაგან თავისუფალს ჯარისკაცს ადვილად ეპატიება, ამ დალით აღბეჭდილს ავ-დღეს აყენებს და ბევრჯერ „აროზგვინებს“ კიდევ.

ჯარისკაცებმა არ იცოდნენ მნიშვნელობა ამ ხარისხისა, რადგანაც განაჩენის მხოლოდ იმ ნაწილს აქცევდნენ ხოლმე ყურადღებას, რომელიც ნამდვილს სასჯელს შეეხებოდა. ე. ი. საქმით განსახორციელებელს, მაგალითად დაპატიმრებას, საჭმლისა და სასმლის აღკვეთას და სხვ. მეორე ნაწილი სასჯელისა-კი მხოლოდ სიტყვები იყო და იმას ვინ მიაქცევდა ყურადღებას, რომ ეს სი-

ტყვები სათანადო დავთარში იწერებოდა უფროსთა სახელმძღვანელოდ ამა თუ იმ ჯარის-კაცის შესახებ.

უნტერ-ოფიცერი ხლოპოტოპოვი (ის ახლა უკვე უნტერ-ოფიცერი და ზვოდის უფროსი იყო) ამისთანა საკრინმანჭურო საქმეში გამოთაღლითებული გახლდათ. კარგად იცოდა, რომ—ისედაც მისი ხელქვეითი—ილია ძიბძიბაძე ახლა ბედისწერამ მთლად კლანჭებში ჩაუგდო.

როცა, — დაბრუნებისას, — ილიკო უფროსს გამოეცხადა, ხლოპოტოპოვმა გველივით დაისისინა და დაცინვით უთხრა:

— Ага... Изволилъ пожаловать!.. Ну, что? Хорошо гулялъ?

— Хороши, гаспадинъ... — უპასუხა ღიმილით ძიბძიბაძემ, რომ უფროსისათვის გული მოეკლა.

— Ишь, смѣтается!.. Радъ, точно воинскій уставъ наизусть выучилъ! — А службу не забылъ?

— Никакъ нѣтъ, гаспадинъ...

— Посмотримъ... А теперь прррваливай!..

XXXI

ავად თუ კარგად, ილიკომ გადაწყვეტილი სასჯელი გაათავა და გულ-მხიარულმა ამხანაგებისაკენ გასწია.

როტაში მისვლის უმალ, ძიბძიბაძე თავისს განყოფილების უფროსს (ახლა სხვა იყო, — ხლოპოტოპოვის მაგიერი) გამოეცხადა. ამან „ზვოდნი“-ს აუწყა; „ზვოდნი“-მ „ფელთებელს“ მოახსენა.

— შენ ეი! ამას იქით ყური მახვილად გეჭიროს! შენიშნული ხარ და მცირედიც-რამ რომ დააშავო, — სა-

სტიკად დაისჯები!.. — უთხრა „ფელთებელმა“ ილიკოს, მერე „ზვოდნის“ მიუბრუნდა — ხლოპოტოპოვ, ამ ბიჭზე თვალი გეჭიროს!

— *Слушаюсь, Захаръ Ивановичъ!*.. — უპასუხა იმან; ამასთანავე ხლოპოტოპოვის სხვილი, დაჯორჯებული ტუჩები გამოურკვეველ ღიმილად გამოინასკვა; თანაც თვალები ილიკოსაკენ გააპარა და ახედ-დახედა. პაწია თვალებიდან გამონაკრთობ ნაპერწკალს რაღაც უსიამოვნო იერი სდევდა: ის იყო კმაყოფილების ნაპერწკალი, მხოლოდ მხეცური კმაყოფილებისა, თუ-კი მხეცს შეუძლიან თვალების მეტყველებით ამ გრძნობის გამოხატვა.

რა საჭირო იყო „ფელთებლის“ გაფთხილება, როცა ისედაც ონავარ ნადირივით თვალი ამ ბიჭისაკენ ეჭირა. როგორც სჩანდა, ილიკოს გულუბრყვილო საქციელს — პირველში და შემდეგში-კი — მცირეოდენ ურჩობას უფროსის თავ-მოყვარეობა სამუდამოდ დაესერა, ასე რომ აქამდისაც ვერ გამჭრალიყო ამ ადამიანში წყურვილი შურის-ძიებისა.

ახლა-კი მოახლოვდა წამი ზღვევისა. ხლოპოტოპოვი დარწმუნებული იყო, რომ ახლა ილიკოს ძალიან ადვილად წაუსხლტებოდა ფეხი. მაგრამ მცირე სასჯელი როდი დააკმაყოფილებდა უფროსის გაკაწრულ გულ ზვიადობას — აჰ, ერთი „დისციპლინარნი ბატალიონში“ მაკვრევინა მაგისი თავი და სხვა არაფერი მინდაო — ფიქრობდა ხლოპოტოპოვი.

უნდა აღვნიშნო, რომ ხლოპოტოპოვი მართო ილიკოს მიმართ როდი იყო სიმძულვარით გამსჭვალული. მას საერთოდ ყველანი სძულდა, ვისაც-კი იგი უფროსობდა. და თუ ილიკოს შესახებ ისე იყო გამძვინვარებული, ეს

მხოლოდ იმიტომ, რომ ამ საერთო განწყობილებას ხელ-
ქვეითების მიმართ — კერძოდ ილიკოსადმი — პირადული უკ-
მაყოფილებაც უერთდებოდა. ხლოპოტოპოვისათვის რომ
მიგენდოთ, იგი დიდის სიამოვნებით ყველა არა-რუსს
დისციპლინარნი ბატალიონისაკენ გაუყენებდა.

ვინც-კი იმის ტომს არ ეკუთვნოდა, ხლოპოტოპოვს
ქრისტიანად როდი მიაჩნდა, ან ისეთ ადამიანად, რომელიც
თანასწორი იყო მისი... მერე, ისიც არა ხარისხით, არამედ
ადამიანურის თვისებებით. — ის რა ადამიანია, რომელმაც
რუსული არი ცისო — ფიქრობდა ხლოპოტოპოვი. — ან რად
არის ისე დაწესებული, რომ ყველა ჩვენგანი უფროსია
და ესენი-კი ჩვენი ხელქვეითნიო...

ამ მოსაზრებაზე დამყარებული ხლოპოტოპოვი დარ-
წმუნებული იყო, რომ ის და მისიანები, — ვით რუსნი,
— ქვეყნად საუფროსოდ არიან გაჩენილნი და დანარჩენე-
ბი-კი მათ სახელქვეითოდ.

როცა ბიჭები ერთად მოიყრიდნენ თავს — ან შაირის
სათქმელად, ან სასიმღეროდ, ხლოპოტოპოვი გადააფურ-
თებდა ხოლმე და იტყოდა:

— Собрались черти, и҃шли разводить!

დიდის სიამოვნებით დაჰკვივლებდა იმათ რიხიანი უფ-
როსი:

— Розойдысь но мѣстамъ, не толпысь, не ори
какъ и҃шакъ-о, — მაგრამ ვერ გაებედნა, რადგანაც „რო-
ტის“ უფროსი კეთილი კაცი იყო და ძალიან უყვარდა,
როცა ჯარის-კაცნი მხიარულობდნენ.

მარტო ხლოპოტოპოვი როდი იყო ასეთი. თითქმის
ყველა მისიანი არა-რუსს სწორედ ხლოპოტოპოვის თვა-
ლით უყურებდა, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ერთი

ბუნებით უფრო კეთილი იყო, ან უფრო ავი, ვიდრე მეორე და ან თავისზე უმცროსს ამის დაკვალად ექცეოდა.

XXXII

პირველმა დღემ, „კარცერიდან“ გამოშვების შემდეგ, ისე გაიარა, რომ უფროსს ილიკოსათვის ხმა არ გაუცია. ილიკო მხიარული იყო და ბიჭებს სოფლის ვითარებას უამბობდა.

იმათაც, შართალია, ყური ილიკოს ლაპარაკის გასაგონად მოემარჯვებინათ, მაგრამ რომ გეკითხნათ, — აბა, ახლა რა სთქვა ილიკომო, — ვერ გიპასუხებდათ, რადგანაც მათი გონება და აზრი ოცნების რაშს გადასჯდომოდა და, ვინ იცის, სად არ დანავარდობდა.

ამ ჟამად ზოგი თავის თავს კალოზედ ხედავდა; ზოგს თვალწინ ნიავისაგან ამღელვარებული ყანა ედგა; მესამე ურემზე იჯდა და ზანტ ლეკიას მიერეკებოდა: მეოთხე, იქნება, გულის საყვარელზე ოცნებობდა.

ასეა, როცა კაცს გაახსენებ სანატრელ საგანს. შეიძლება, თავი იხეთქო, ეცადო, რომ ესა თუ ის ამბავი შესაფერის ფერადებით აღბეჭდო მსმენელის გრძნობა-გონებაში, მაგრამ შენი შრომა ამაოა... დარწმუნებული იყავი, ის უკვე იქ არის, რასაც შენ ჯერ სიტყვითაც არ მიახლოვებიხარ. იგი შენზე აღრე გადაერევა ოცნების ძალით იმ ადგილებში და, ვიდრე შენ მოთხრობას მოასწრებდე, ის უკვე მიივლ-მოივლის, ყველაფერს განიცდის და უკანვე დაბრუნდება.

მხოლოდ ილიკოსათვის სულ ერთი იყო, ყურს უგდებდნენ თუ არა, წარსულის გახსენებით აღფრთოვანე-

ბული, იგი ერთის ამბავიდან მეორეზე სწრაფად გადადიოდა, როგორც ფუტკარი, როცა რამდენსამე ნოყიერს ყვავილს ერთად ჰნახავს ხოლმე.

მეორე დღიდანვე-კი ხლოპოტოპოვმა ცოტ-ცოტათი ისრების ტყორცნა დაიწყო. მეცადინეობის დროს ამა თუ იმ მიმოხვრას წამ-და-უწუმ უსწორებდა, თუმცა სხვებზე უხეიროდ არც ილიკო ათამაშებდა თოფს. ერთხელ უსაბუთოდ რაზმიდან გამოიყვანა და ცალკე დააყენა გაქიმულ ხელებზე თოფ-გაწვდილი და მთელის ტანით წინ გადახრილი. ეს ის მოძრაობაა, რომელსაც რუსულად „КОЛИ“ ჰქვია, ე. ი. მოპირდაპირეს ხიშტი აძგერეო. ჩვეულებრივად ეს მოქმედება სწრაფია, — მარცხენა ფეხს მუხლის შესართავთან მოჰხრი, მთელის ტანით წინ გადისრები და ხელებზე გაწვდილ თოფს პირდაპირ აძგერებ, მერე სწრაფად უკან გადმოხტები და გასწორდები. მაგრამ, როცა თოფ-გაშვერილს ხანგრძლივად გაგაჩერებენ, ძალიან იღლები. ხელების ძარღვები დაძაგრული გაქვს, ზედ თერთმეტ გირვანქიანი თოფი გიძევს, რომელიც აქეთ-იქით ქანაობს და მუხლში კანკალი აგივარდება ხოლმე. უფროსი-კი შენს წინა სდგას და თოფის ხიშტს ასწორებს, თან გიყვირის, — ხელებს ნუ აკანკალებ, ტანს ნუ არხევო.

ილიკო ითმენდა უფროსის უდიერობას. მართალია, გული უდუღდა, მაგრამ რა ექნა? უფროსი იმით მართლულობდა თავს, რომ, რაც აქ არა ყოფილხარ, თოფის თამაში დაგვიწყებიაო. თანაც დაცინვით შეჰყურებდა, თითქოს ნიშნს უგებდა: — „ჰმ, კარგია?!. ხომ ხედავ ჩემს ძალას? თავს არც ახლა მოიკატუნებო?“ — აი, რას ამბობ-

და ხლოპოტოპოვის სახე, რომელიც ქონით გატენილ ბუშტს მიუგავდა.

— კაცო, შენ რაღა ჩემი სალოცავი გაგიწყრა? — უთხრა ერზხელ ხრაიშვილმა ძიბძიბაძეს — ხო ხედამ, კაცი ავი ძაღლივით გემტერება!... აიღე და ერთი ჩააცეცხლე რამე ვაქსუას ღუქანში... მოღბება, კაცო, ღმერთი-რჯული! გეყოფა ე ბოდბურ ვირივით გაქირი!..

— აი, შხამად არ შეერგება, რაც მე მაგას არაფერი დავალევენო!..

— არ დაალევენებ და... გუშინდელაფით გამოგქიმაეს...

— შენ თუ აცეცხლებ, ძალიან გინდობს აი!... იმ დღეს არ იყო, კისერში რომ გითავაზა... შენ ჯიში თქვი მაგათი, თორემ ჩააცეცხლო — არ ჩააცეცხლო — სულ ერთია... კაცო, პურმარილი კალთაზედ უყრიათ, რით ვერ გაიგე?!... აფსუსი არ არის?... მაგათანა ხალხმა პატივისცემისა ისე არა იცის-რა, როგორც ბუმ დღის სინათლისა... მაგათ გულს რა გაათბობს?!..

ერთ საღამოს, როცა „ზორი“ გათავდა, ჯარის-კაცები ჩვეულებრივად აქეთ-იქით ჯგუფ-ჯგუფად გაიფანტნენ. ზოგნი შაირებს ამბობდნენ, ზოგნი ზღაპრებს, ზოგნი კიდევ ლაპარაკობდნენ ამ მთისას, იმ მთისას.

კარვების წინ საკმაოდ ბნელოდა, ასე რომ ადამიანი ადამიანის სახეს ისე ვერ გაარჩევდა, თუ ახლოს არ მივიდოდა. ილიკოს „ზვოდის“ წინ შუშებ გამურული „ფანარი“ იდგა, რომელიც უნდომოდ ეგზნებოდა და თვის გარემოს ბუნდად ანათებდა.

ილიკო მეორე როტიდან მოდიოდა. იქ თავიანთე-ბური ბიჭი უნდა ენახა, მაგრამ როტაში არ დაუხვდა.

გზაზე ვილაც ნიფხავ-პერანგის ამარა კაცი შეეფეთა. ეს კაცი გაჩერდა.

— Кто идетъ?—შესძახა მან ილიკოს მრისხანედ.

— Ia, гаспадинъ—უპასუხა ილიკომ, რომელმაც ხმაზე ხლოპოტოპოვი იცნო.

— А какая собака, почему я знаю?

— ძიბძიბაძე, гаспадинъ.

— Агаа! Это ты!—გააგრძელა მნიშვნელობით ხლოპოტოპოვმა, რომლის პაწია თვალებმა მგლურად გაიკრიალა და მსწრაფლ ჩაქრა.

— Что, братецъ, забылъ—что-ли—какъ съ старшимъ обращаться?!. Что толкаешься и честь не отдаешь... Я тебѣ покажу!.. Небось, убѣгагъ умѣешь, а чинопочитанія нѣтъ!..—ჰყვიროდა გულმოსული უფროსი.

მართლა, ილიკომ სამხედრო პატივი (ხელის საფეთქელთან მიტანით) არ მისცა, რადგანაც პირველში ვერ იცნო.

Эй, дневальный!—დაუძახა უფროსმა მორიგ დარაჯს, რომელიც იქვე ბოლთასა სცემდა—Смѣнись! Дзиб-дзибадзе, ты будешь дневальнымъ не въ очередь до утра. Я, братецъ, бить тебя не буду,—ротный не велить, а такъ—ты попрыгаешь у меня!—და ამ სიტყვებით უფროსი კარავში შევიდა.

— აი, ამოგივარდეს ოჯახი!—გააყოლა თან ძიბძიბაძემ.—ჟჰ, რა რიგად მეძინებოდა... რა დროს შამხვდა ეს პაჭუა მამაძალი!..

— ძაან გემტერება აი, ძიბძიბაძე, ეგ უნიფხოშვილი!

— ვაი სამსახურს რა ვუთხრა, თორემ გიჩვენებდი მაგის სეირს!..

— შენ ეგა თქვი და... წადი, ძმავ, შინელი ჩაიცი... ღმერთმანი ძაან მეცოდები... მერე, დღეს სასროლად შორს იყავით... დაღლილი იქნები.

— ისე ვარ, ღმერთმანი, მოქანცული, რომ კისერი მწყდება. უჰ, მწ!.. — გააქნია თავი ძიბძიბაძემ — როდის მოვრჩები ამ ხათაბალას?!.

— ჯერ სად არის? ბევრი ამისთანა დღე მოგველის... — უბასუხა გულუბრყვილოდ ამხანაგმა.

ეს შემთხვევა ამ დასჯით არ გათავებულა.

მეორე დღეს ხლოპოტოპოვმა ფელთებელს მოახსენა, რომ ძიბძიბაძე ფანართან შამხვდა, კარგად მიცნო, მაგრამ მაინც დამეჯახა და ხელი არ ამიღო.

ფელთებელმა ძიბძიბაძე კვლავ გააფთხილა, — ჭკვიანად იყავი, თორემ როზგს დაიკრავო, და, რათა უფროსის უფლება არ დაეფოლებინა, ერთის საათით „რანც“ აკიდებული კარვების წინ გამოსჭიმა.

ფელთებელი, როგორც ადამიანი, როდი იყო ავყიდა უდიერი. თავისიანებში ის ღმობიერ კაცად იქნებოდა მიჩნეული. მაგრამ აქ, უცხოთა შორის, მისი კაი-კაცობა ნაყოფს როდი იღებდა. უმრავლესობას მისი არა გაეგებოდა-რა და მას უმრავლესობისა. გარშემო მბებზღარები ეხვია. თავისიანების მუდამ ჩივილი „ტუხემნი ჩერტებზე“ ამ კაცსაც აბრაზებდა სხვა ტომის ხალხთა მიმართ და ხშირად სასტიკობას ჩაადენინებდა ხოლმე. ამას გარდა, თითონაც უდიერობის ქარ-ცეცხლში გამოვლილი, იგი უსამართლობას მიეჩვია და, დისციპლინაში გა-

მობრძმედებულს, მუდამ უფროსი მართალი მიაჩნდა უმცროსის წინაშე.

ამის გამო, ხლოპოტოპოვი, რაღა თქმა უნდა, ფელთებელს ყოველთვის თავისს გემოზედ აწირვინებდა და ძიბძიბაძე მუდამ მტყუანი გამოჰყავდა. ფელთებლის გაფთხილება, — ბიჭო, როზგს დაიკრავო, — ილიკოს არც ერთხელ და არც მეორეჯერ არ გაუგია, რადგანაც ფელთებელმა ქართული არ იცოდა და ილიკომ კიდევ რუსული. და, თუნდა გაეგო კიდევ, მაინც ამ სიტყვების შნიშვნელობას ვერ ასწონ-დასწონიდა.

ასე და ამ რიგად ხლოპოტოპოვმა ძიბძიბაძეს თანდათანობით სხვა-და-სხვა სასჯელი შეაპარა და დღითი-დღე ახალ-ახალ შარებს უგონებდა. მხოლოდ ეს იყო, რომ ხელის ხლებას ვერ უბედავდა.

— რუსის შარი გამეგოო — იტყოდა ხოლმე ხან-და-ხან სიცილით ილიკო — მაგრამ თუ ასეთი იყო, არ მეგონაო.

ის მაინც ყველაფერს ითმენდა და მომავალით ინუგეშებდა ხოლმე თავს. განუსაზღვრელის მოუთმენლობით მოელოდა ახალწლის დღესასწაულებს და დღიურ სიცხადის სიმწვავეს ოცნებით იქარვებდა.

XXXIII

ძიბძიბაძეს იმედი არ გაუმართლდა, — საშობაოდ არ დაითხოვეს, — „დასჯილთა ხარისხში“ მოქცეული ხარ და შინ როგორ გაგიშვებთო. აქაც ხლოპოტოპოვმა იეშმაკა. ფელთებელს ჩააგონა, რომ საშიშია მაგ ბიჭის გაშვებაო. იმანაც დაუჯერა და როტის უფროსს როდი მოახსენა ილიკოს თხოვნა.

ეს იმედი ილიკოს აღმოსავლეთის ვარსკვლავით-
უნათებდა ეკლიან გზასა და მისმა დაკარგვამ ტანჯვათა-
შორის მოაქცია. ისე იყო გაავზნებული, რომ, კელა-ნა-
ჭამ დათვივით, ლამის თავისი ხორცი თავისივე კბი-
ლით ეგლიჯნა.

ამავე დროს ილიკოს დიდი მოთმენა და ხასიათის
სიმტკიცე უნდა გამოეჩინა, რადგანაც ხლოპოტოპოვი-
თითქოს მიხვდა ძიბძიბაძის სულიერ ვითარებას და გეს-
ლით მოშხამულ ნემს-კავს ძალიან ხშირად ისროდა იმი-
საკენ.

სძულდა, საშინლად სძულდა ეს ბიჭი. თვით მისი
ახოვნება, მისი სილამაზეც-კი ახლა ამ მძულვარების
საბურთაოდ გაეხადა. ილიკოს სიამაყე, დაუმონავი ხასი-
ათი მოსვენებას არ აძლევდა უფროსის გაბერილ თავ-მო-
ყვარებას, რომელიც პაგონებზე გადაკერებულ სამს ძაფს-
ერთი ორად გაეზვიადებინა.

ძიბძიბაძეს-კი მოთმინების ფიალა თანდათან ევსებო-
და და რამდენიმე წვეთი-ლა აკლდა, რომ გადმოლინცლინ-
ცებულიყო.

სულ მცირედი გარემოება კმაროდა, რომ ილიკოს
საქაჯავსავით მოსჭეროდა და ის რამდენიმე წვეთი მოთ-
მინებისა, რომელიც ფიალას აკლდა, იმის არსებისაგან
გამოწურულიყო.

ილიკომ კვლავ გაპარვა გადასწყვეტა და ისევ თა-
ვისს მეგობარ ვიქტორას გაენდო. ვიქტორამ ძალიან
იუარა, — სასტიკად დაესჯიანო. ილიკო მაინც თავისას არ
იშლიდა, — რა უშავს? პირველის გაპარვისათვის თუ ორი
კვირით ჩამაგდეს „კარცერში“, ახლა ბევრი-ბევრი ერთი
თვით დამიჭირონო.

ვიქტორა დაფაცურდა და ერთ თავისს ნაცნობ ჯარის-კაცისაგან, რომელიც კანცელარიაში მსახურებდა, გაიგო, რომ მეორეგაპარვისათვის დამნაშავეს დისციპლინარნი ბატალიონში ჰგზავნიანო. რასაკვირველია, ვიქტორამ ეს ამბავი ილიკოს შეატყობინა.

— კაცო, ის რაღაც ჯანაბა „დისციპლინარი ბატალიონია“ ამაზე უარესი ხო აღარ იქნება?! — ჰკითხა ილიკომ ვიქტორას.

— აბა, მაგას რას ამბობ? იქ ჯოჯოხეთზე უარესია... ღმერთმა დაგიფაროს, იქ ნუ გაგზავნიან, თორემ ქვეყანას ვეღარ დაენახვები. იქ არც ერთი დღე როზგი არ ასცდება კაცსა!.. აბა, იფიქრე...

— მაშ რა ვქნა?

— კაცო, ბაღლი ხომ არა ხარ? სხვები როგორ ითმენენ?.. განა მე-კი არა ვნატრობ შინ ყოფნას?.. სალდათობა ვისთვის რა გასახარია?..

— ააჰ!

ამოიოხრა ილიკომ და დამძარებულმა თავი ჩაქინდრა. ვიქტორამ არ იცოდა, რა ვარამი ტრიალებდა ილიკოს გულში, თორემ ასე დამშვიდებდას ვერ მოახერხებდა.

ილიკო თვალნათლივ ხედავდა თავისს დუხჭირ მდგომარეობას, მაგრამ მაინც არა სჯეროდა, რომ საახალწლოდ წინას არა ნახავდა. სულ რაღაც იმედი უბუჟტავდა, თითქოს იღუმალი ხმა ჩასჩურჩულებდა, ნუ გეშინიან ჰნახავ შენს წინოსაო.

დღესასწაულების გამო მეცადინეობა აღარ იყო და ილიკოს საკმაოდ რო ჰქონდა წინოზე ეფიქრნა და ეოცნება. მისთვის აღარც სიმღერა იყო, აღარც თამაშობა.

იწვა „კოიკაზე“ და თვალებზე ხელებ დაფარებულთა-
ვის სოფელში დანაჯარდობდა.

სადღესასწაულოდ რომ წასვლას აპირებდა, ილიკოს
აზრად ჰქონდა ნინოს ახალწლის ღამეს ვნახავო; რადგა-
ნაც წინა დღეს ზაქარასას ავალო და ღამით მე და ზაქა-
რა დემეტრეანთას მისაკვლევად მივალთო. რა სიხარული
და ჟრიხმული შეუდგებათ, მე რომ დამინახავენო—ფიქ-
რობდა ილიკო.—ისინი რას იაზრებენ, რომ მე მიუვალ
მეკვლეთაო. ჩემზე კარგ მეკვლეს ვის-ღა ინატრებენ?!. მე
ვიცი, ჩემზე გულიანად სხვა ვინმე მიუკვლევს თუ... ნი-
ნო, იქნება, ლოგინში იწვეს... მე რომ დამინახავს, თა-
ვზე საბანს წაიხურავს და სახეს აღარ გამოაჩენსო. მერე
ჩუმ-ჩუმად ტახტიდან ჩაიწვეს; ერთბაშად გადახტება და
გარედ გავარდებოა. სალომე ტანისამოსს გაუტანს და,
კოტა ხანს უკან, ისევ ოთახში შემოიყვანსო.

ვინ იცის, კიდევ რას არ ფიქრობდა ილიკო. ნიშ-
ნობა, ქეიფები, მძახლების ერთმანეთში მიწვევ-მიპატიჟე-
ბა, სიზღერა-თამაში, დაირა, ბუზიკა... ერთის სიტყვით,
დაუსრულებელი მხიარულება და დღესასწაული იქნებო-
და იმათსა და დემეტრეანთას... ისა და ნინო-კი თავი და
თავი ავან-ჩავანი ამ დღესასწაულისა.

ნამდვილად-კი ყველა ეს მწარე წარმოდგენა იყო,
თითქოს მას ოცნება აღიზინებდა და დასცინოდა.

XXXIV

ახალწლის მესამე დღე იყო,—საღამოს ჟამი. ყაზარ-
მებში ლამპრები აანთეს. ჯარის-კაცნი კანტი-კუნტად შე-
დი-გადიოდნენ. ნახევარი როტა თითქმის სახლში დათ-

ხოვნილი იყო. ის ჯარის-კაცნი-კი, რომელნიც რაზმში იყვნენ დარჩენილნი, ქალაქში გაფანტულიყვნენ, — ზოგი დუქნებში, ზოგიც ნაცნობებში.

ილიკო ძიბძიბაძე თავისს „კოიკაზე“ წამოგორავებულიყო და თვალები ქერში დაკიდულ ლამპარისათვის გაეშტერებინა.

იმის თვალეში რაღაც უაზროობა იხატებოდა. ილიკო თითქოს ფიქრში იყო გართული, მაგრამ რას, ან ვის შეეხებოდა ეს ფიქრი, რომ გეკითხნათ, ვერ გეტყოდათ. გონება როგორღაც დამძიმებული ჰქონდა და ბურუსში გახვეული. ლამპარის ზანტი კრთობა და გამურული შუშა თითქოს კიდევ აწუხებდა, მაგრამ მაინც თვალს არ აშორებდა. თვალეში ნაკვერჩხალივით უღუოდა, ასეგონია სრცხე აქვსო.

ამ დროს კარები გაიღო და გარედან შემოვარდნილმა ჰაერმა ლამპარს დაჰბერა, ცეცხლ-მოდებული ჰაერუქი უცნაურად ააპარპალა და აღმაცერი სხივი კედელთან ჩამწკრივებულ თოფებს მიაყენა. თოფების ცივად მოელვარე ხიშტები ყაზარმის ისედაც უსიამოვნოსა-ნახაობას მკაცრის იერით ჰმოსავდა.

ყაზარმაში შემოვიდა ხრაიშიელი და ილიკოსაკენ გამოსწია. მივიდა იმ საწოლთან, რომელიც ილიკოს გვერდზე იდგა, და რაღაცას ძებნა დაუწყა. მერე ილიკოსაკენ მიბრუნდა და გამოელაპარაკა.

— ძიბძიბაძე, არ გეყო ამდენი ძილი? კაცო, ადგიანძარ-გამოინძარ, ბედნიერი დღეებია.

— მე არა მძინავს...

— სულ ერთია... მთელი დღე-კი „კოიკაზე“ ხარ დაკრული და... რა არის მაგეთი გულჩათხრობილობა? ახლა

რა ვუყოთ, სახლში რომ არ გაგიშვებს? ბაღლი ხომ არა ხარ, რო დარდობ?!.

— სადარდელი რა მაქვს?—ჰკითხა ძალ-დატანებით ძიბძიბაძემ, რომელსაც არ იამა, რომ ხრაიშვილმა საიდუმლო გამოუმხევა.

— განა, ძმავე, არ გატყობ? სულ დაბუზული დადიხარ დაბუმბლილ ქათამივით... რა ვუყოთ? ყველაფერი, ძმავე, უფლის ნებაა!.. ღმერთმანი, მეც ძალიან მეცოდები, მაგრამ...—აქ ხრაიშვილს სლოკინი აუვარდა და ერთ ხანს ლაპარაკი შესწყვიტა.

— ჰაი, დედასა! რა დროება გავატარეთ!.. ქუდი სულ ქერსა ვტყორცნეთ!..—ხრაიშვილმა ხელი აიქნია, თითქოს ძიბძიბაძეს აჩვენებდა, როგორა სტყორცნა ქუდი ქერს.—აბა, შენც რომ წამოსულიყავ, ახლა ხომ ჩემსავით კაი გუნებაზე იქნებოდრი... ძალიან დავლიეთ... ისე დავლიეთ, რომ... შენი მოწონებული!

ხრაიშვილი კვლავ სლოკინმა გააჩუმა.

— იცი რა გითხრა... მოდი, ლოთიანად, ემანდ ფირუხას დუქანში ჩავიდეთ, ერთი ჩარეკა გადავხუხოთ... ისეთ გუნებაზე დაგაყენებს, რომ სულ ვაცივით იხტუნებ... ღვინო, ძმავე, კაცის მაცოცხლებელია... ზიარებაა... სისხლია... პატარაობაში ხომ დედის რძეა კაცის მაცოცხლებელი... დიდობაში—ღვინოა... ჰო, მე და ჩემმა ღმერთმა!.. არ გეგონოს, რომ... მთვრალი ვიყო... მართალია, ცოტა ზარხოშათა ვარ, მაგრამ... ხვალაც ამას გეტყვი!.. აბა, შეილოსან, ღვინო რომ არ დავლიო, ამათ მაყურებელს რა გამაძლებინებს?!.

აქ ხრაიშვილმა ერთ-ერთ უფროს ჯარის-კაცზე მიუ-
თითა, რომელიც გარედან რაცრაკით შემოვიდა.

ილიკოს არაფრად ეჭაშნიკა ხრაიშვილის ლაპარაკი,
რადგანაც აქამდის გარინდებული იყო და აწმყო ისე
აღარ წკმეტავდა, როგორც ყოველთვის. ახლა-კი ამხანაგის
სიტყვებმა დარდები აუშალა.

ხრაიშვილი მაინც თავისას არ იშლიდა, — ღვინო
აღაპარაკებდა. რაკი ძიბძიბაძე დუქანში წასასვლელად
ვერ დაიყოლია, აიღო და იქვე იმის გვერდით მოიკა-
ლათა.

— კაცო! — დაიწყო იმან — რა გითხრა და... ჩვენმა
„ზვოდნი“-მ ტელეგრაფია მიიღო... თურმე ნუ იტყვი,
იმის ცოლს შვილი მისცემია.

— რას ამბობ? — გაიკვირვა ილიკომ — ის ხომ ორ
წელიწადზე მეტია, რაც აქ არის თურმე...

— შენ ეგა თქვი და... ალბად, მაგის ცოლს კურ-
კურ — ჩურჩური სხვებთანა ჰქონია! — გამოიცნო ხრაი-
შვილმა.

— მერე, გაჯავრებულია?

— შენგან არ მიკვირს?! ისეა გამხიარულებული,
რომ... მთელი დღე აცა-ბაცა დადის... ვინც შახვდება,
— ეუბნება, — მამილოცეთ, შვილი მამცემიაო. მეორე რო-
ტაში ერთი ამბავია! სადილი გამართა და თავისიანები
დაჰპატიჟა... მე და ჩემმა ღმერთმა, საკვირველია მაგ ხა-
ლხის საქმე! არა, რა ახარებს და?! მე რომ მაგითანა ამ-
ბავი მამივიდეს, არ ვიცი, რას ვიზამ?!.. თავი ცოცხალი
რალად მინდა?! არა, რა კარგია და... მიხვალ და მზა-
მზარეულზე ბიჭი ან გოგო დაგხვდება! შენა? შენ რას
იზამდი, მაგითანა საქმე რომ მოგსვლოდა?

დაეკითხა ხაიშვილი ილიკოს, მაგრამ ილიკოს პასუხის მიგება აღარ დასცალდა, რადგანაც უცბად კარები გაიღო და საშინელის ღრიანცელით და „გარმონიკის“ ჭყიტინით ყაზარმაში რამდენიმე კაცი შემოვიდა. არც ერთი მათგანი ფეხზე ხეირიანად არ იდგა; ყველანი აქეთ-იქით ირყეოდნენ გაქან-გამოქანებით. თითოეულს სახე ისე ჰქონდა სისხლმომდგარი, გეგონებოდათ ყელში თოკი წაუჭერიათო.

ყაზარმა მთლად ყვირილმა მოიცვა. სხვა-და-სხვა კუთხიდან ჯარის-კაცები გამოხტნენ და მოქეიფე უფროსებს გარს შემოერტყნენ. უფროსები ლამპრის ქვეშ გაჩერდნენ და ხელი-ხელ გადაქდილნი გვერდ-გვერდად აცოკცოკდნენ.

ილიკოს „ზვოდის“ უფროსი ხლოპოტოპოვიც იმათში ერია და, როგორც სჩანდა, მასპინძელი ის უნდა ყოფილიყო, — ხელში ეჭირა დიდი ბოთლი არყით სავსე და რაღაც გაყვითლებული გამხმარი თევზი.

როცა ხლოპოტოპოვა ქართველი ჯარის-კაცი დაინახა, უცნაური ბრძანება გასცა: — ფერხული დააბით და საბრალო იმღერეთო.

რამდენი რამ შესძლებია ოჯახის ბედნიერებას?! სხვა შემთხვევაში, ჯარის-კაცთ რომ თავისად სიმღერა დაეწყოთ, ხლოპოტოპოვი ფურთხვას მოჰყვებოდა და იტყოდა: „заголосили черти!“-ო. ახლა-კი, — ერთის მხრით შვილით გაბედნიერებული და მეორეს მხრივ არაყ-მოკიდებული — თითონ იგი იძლეოდა ბძანებას — იმღერეთო.

— А ну-ка, сабре... Скорѣй-же!..

ჯარის-კაცი, რასაკვირველია, მაშინვე შეიკრიბნენ.

ერთმა იმათგანმა ილიკოს გადმოსძახა—მოდი, დაიწყეო, მაგრამ ილიკომ იუარა.

ხლოპოტოპოვს ილიკოს უარი ძალიან ეწყინა და პრისხანედ შესძახა:

— Иди-жаа! Сабре... Пои сабре...—და ერთი მამა-პაპურად დააბოყინა.

— Ни магу, гаспадинъ.

— Какъ это не можетъ? ჩაერია მეორე როტის უფროსი ჯარის-კაცი.

— Можно заставить!.. Э...э...э... брать!..— მიუბრუნდა იგი დაცინვით და თვალების ჭუტვით ხლოპოტოპოვს—Какъ я погляжу, они у тебя товошь... распушены!.. Поглядѣль-бы ты на моихъ... Одно слово,—солдатъ и больше ничего!..

ასეთი დაცინვა ხლოპოტოპოვის თავ მოყვარეობას, რასაკვირველია, მწვავე ლახვრად ეძგერა.

— Пои!..—დაუყვირა მან ილიკოს, თანაც ხელი წაავლო და კრებულისაკენ მიაგლო.

ძიბძიბაძეს გული გადაუქანდა.

Ни магу—უბასუხა ყრუ ხმით ილიკომ და ფეხები ერთ ადგილას ბოძივით დაურქო.

მართლაც და... ახლა ილიკოს სიმღერა არ შეეძლო; თუნდა ასო-ასო დაეჩქლიმათ, მაინც ყანყრატოს ხმას ვერ ამოაცილებდა. და რომ შესძლებიყო კიდევ, არც მაშინ შეისმენდა უფროსის ბრძანებას, ისე იყო გააფხნებული.

ძიბძიბაძის უარმა უფროსი საშინლად გააშმაგა, მით უფრო, რომ ამხანაგები დაცინვით შესცქეროდნენ უფროსის და ხელქვეითის შეხლას. ხლოპოტოპოვი გამძვინვარებით ეცა ილიკოს და ლამობდა,—ორივე ხელები

ყელში წაეჭირა. მაგრამ ამ დროს ილიკომაც აღარ დაიგვიანა. სიბრაზისაგან თავში მოწოლილმა სისხლმა საფეთქლებში ჩაქუჩივით ჩაჰკრა და ყველაფერი გარდაავიწყა. მას მხოლოდ თვალწინ უფროსის გამხეცებული სახე ედგა, ჰხედავდა მის დაპარჭყულს ხელებს, რომლებიც მარწუხივით ყელში უნდა წასჭეროდა. ამის გამო ილიკოს ერთი სურვილიღა ამოძრავებდა—გაეთელა, გაესრისა ეს სახე, დაემტვრია ეს ხელები და ამით მთლად ამოეყარა ამ კაცის ჯავრი, რომელიც გულზე უხამიან ჯველივით შემოჰკლაკნოდა.

სწორედ ამ სურვილის ნაყოფი იყო ის სილა, რომელმაც ხლოპოტოპოვი საშინლად წააბარბაცა. ამხანაგებს რომ არ დაეჭირათ, უსათუოდ მიწაზე გაიშხლართებოდა.

ამის დამნახავმა მოქეიფეთა კრებულმა ერთი იგრილა და ძიბძიბაძეს მიესია. ერთსა და იმავე დროს ხუთი კაცი ერთად წამოეჭიდა, მაგრამ ილიკო ისე იყო გაათრებული, რომ არამც თუ ხუთს, არამედ ასსაც არ შეუშინდებოდა.

გაწყდა ძაფი თმენისა, რომლითაც ილიკოს არსება ისე იყო დაშარტული, რომ სული ვერ მოეთქვა. გრძობა ზღვევისა ზვირთივით დაიძრა; ამდენის ხნის განმავლობაში დამდოვრებული, ერთ ალაგას დაგუბებული, იგი, როგორც მთიდან გადმოხეთქილი ღვართქაფი წვიმათოვლისა დაქანებით წამოვიდა.

ერთი გაბლერტა იყო ილიკოსი და ორი მოპირდაპირე მიწაზედ რუმბივით გაგორდა. ამას სარმა, იმას მუშტი, მესამეს კისრული... ერთის სიტყვით, დამპალ ჰან-

ტასავით ცვივოდნენ. წამოდგომას ვერ მოასწრებდნენ, რომ მიწაზე გაიშხლართებოდნენ ხოლმე.

დანარჩენი ჯარის-კაცნი სულ გაკმენდილნი, ნაკვერჩხალივით გაღუებულის თვალებით, დაძაგრულის ძარღვებით შეჰყურებდნენ ამ ამბავს და არ იცოდნენ, რა ექნათ... მათაც უღელავდათ გული, მათაც უნდოდათ გულის ბუხარი გაეხეთქათ ამ მამაც ვაჟკაცებზე, მაგრამ მომავალისა ეშინოდათ. აშკარად ხედავდნენ, რომ ერთმა მათგანმა თავი დაიღუპა და იმათაც ის მოელოდდათ, ვინიცობაა ხელს გამოიღებდნენ.

ბოლოს ერთ-ერთი მებრძოლთაგანი, — უკვე მესამედ გაშხლართულა იატაკზე, — ფეხზე აღარ ადგა და წამომჯდარი, ფეხებ-გალაჯული, ხრინწიანის ხმით ღრიალს მოჰყვა:

— К-а-ррр-а-ууу-ль, к-а-ррр-а-ууу-ль! БЬЮТЬ!.. рѣжутъ!

— შენ შენი ღმერთი, ილიკო, რას შვრები? — შეუყვირა უცბად მოვარდნილმა ვიქტორამ. — რაზე იღუპავ თავს?!

— იგი მივარდა ილიკოს, რომელსაც ხლოპოტოპოვი ქვეშ ამოედო და მუშტით ჰბეგვავდა; ჩაავლო მხრებში ხელი და განზე წევა დაუწყო. ვიქტორას სხვა ბიჭებიც წამოეშველნენ და, როგორც იყო, ილიკო აჰგლიჯეს ხლოპოტოპოვს, იატაკზედ რუმბივით მდებარეს.

ამასობაში ფელთებელიც გაჩნდა.

XXXV

ილიკო მაშინვე დააპატიმრეს და ფელთებელი გამოძიებას შეუდგა. რაღა თქმა უნდა, ყოვლთ უწინარეს ჩვენება ხლოპოტოპოვს და იმის ამხანაგებს ჩამოართვა.

ისინი, თუმცა ძალიან მთვრალეები იყვნენ, მაგრამ მალე გამოფხიზლდნენ. ხლოპოტოპოვმა აჩვენა, რომ მე ვუბძანე ჯარის-კაცთ სიმღერა გაემართათ და ძიბძიბაძეს ვუთხარი—შენც იმღერე-მეთქი. იმან ჯერ ქართულად ლანძღვა დამიწყო, მერე მომვარდა, წამაქცია და მცემოა.

დანარჩენმა მისმა ამხანაგებმა ხლოპოტოპოვის ჩვენება დაადასტურეს და ბევრიც სხვა წაუმატეს.

ან ჩვენებს რა თაბაუთი ჰქონდა, როცა ყველაფერი აშკარად სჩანდა?!—კაცი ნაცემი იყო და არც ილიკო ამბობდა უარს. რაც შეეხება მიზეზს ცემისას, იმას არავინ ჰკითხულობდა, რადგანაც უფროსის გალახვა არავითარის მიზეზით არ შეიძლება, თუნდა თავსაც რომ გჭრიდეს. გეტყვიან,—დეე, იმან თავი მოგჭრას და ნუ გეშინიან, —მერე ჩვენ პასუხის გებაში მივცემთო.

ილიკოს საქმე კვლავ იმავე სამხედრო სასამართლოს გარდაეცა, რომელმაც იგი წინად გაასამართლა.

სასამართლომ დაადგინა: რადგანაც ჯარის-კაცმა ილია ძიბძიბაძემ თავისი პირდაპირი უფროსი ხელით შეურაცყო და ვინაიდან იგი „დასჯილთა ხარისხშია“ ჩარიცხული,—ამ დანაშაულობისათვის მას ორმოცდაათი „როზგი“ დაეკრასო.

ამასთანავე მოსამართლეებმა განუმარტეს ძიბძიბაძეს, რომ ასეთის დანაშაულობისათვის „დისციპლინარნი ბატალიონში“ იყავი გასაგზავნი, მაგრამ ჩვენ, მსაჯულნი, ლმობიერად მოგექეცით, რადგანაც გალახვის დროს შენი უფროსი მთვრალი ყოფილაო.

ილიკომ კარგად ვერც-კი გაიგო მნიშვნელობა განაჩენისა. იცოდა მხოლოდ, რომ როზგი გადაუწყვიტეს... —საშინელი რუსული როზგი. მაგრამ თვალნათლივად

ვერ წარმოედგინა, რა იყო ეს როზგი, რამდენად მძიმე სასჯელია იგი, რა მოელის შემდეგში როზგ-დაკრულს, — ესენი ვერ გაეთვალისწინებინა.

ან როგორ გაითვალისწინებდა? იმ ქვეყანაში და იმ ხალხში; სადაც იგი აღიზარდა, როზგით არავის სჯიდნენ და აქ-კი თავისის თვალით არავინ არ უნახავს გაროზგილი. ამხანაგებისაგან იცოდა, რომ ხანდახან ჯარის-კაცებს ჰროზგავენო, მაგრამ წააშობი ერთი იყო და თვალით ნახული-კი სხვა.

როცა კვლავ „კარცერში“ წაიყვანეს და იქ მარტოდ-მარტომ თავის ახლანდელ მდგომარეობას ანგარიში გაუწია, — თავ-ზარი დაეცა.

ილიკო ხედავდა, რომ საშინელს უფსკრულს მიაღწა და ხსნა არსაიდან მოელოდდა. იმან წარმოიდგინა თავისი თავი მიწაზედ გალართხული, — როგორც სხვებისაგან გაეგო — ნიფხავ-ჩახდილი, საქვეყნოდ ნამუს ახდილი — და შეძრწუნდა. საწყალს ტვინი ეწოდა, რადგანაც ერთი და იგივე აზრი, როგორც გავარვარებული შანთი, ისე უხვრეტავდა თავს და თითქოს ტვინში ბულღივით უტრი-ალებდა.

ეს აზრი იყო სირცხვილი, საქვეყნოდ თავს-ლაფ-დასხმა და ყველაზე სავალალო-კი ნინოს დაკარგვა. ეჭვ-გარეშე იყო, ნინოს საუკუნოდ უნდა გამოსალმებოდა, რადგანაც, რომელი თავ-მომწონე ქალი გაჰყვებოდა ცოლად გაროზგილს?!

ილიკო დაჭრილ ლომივით ჰბორგავდა საკანში და არ იცოდა, რა ექნა.

— გავიქცე?!— გაუელვა თავში აზრმა. იგი დაფიქრდა, თითქოს იმ აზრს ხელი წაატანაო.

— გაიქცე! — წასჩურჩულა ვიღამაც ყურში.

ილიკომ მალლა აიხედა. არაფერ იყო. მაგრამ სამაგიეროდ, ფანჯარა შენიშნა, საიდანაც სინათლე შემოდოდა.

ილიკო ანაზღვეულად მივარდა უბრალო ხის მაგიდას, შეორე კედელთან რომ იდგა, გადაიტანა და იმ კედელს მიადგა, რომელშიაც ფანჯარა იყო დატანებული. თვალის დახამხამების უმაღლეს ილიკო ფანჯარასთან იდგა. თვალი არე-მარეს მიაგო-მოაგო. წინ ჰაწია მინდორი იყო, მერე ტყე იწყებოდა. იქით-კი მთების გრებილი მოსჩანდა, ჩამავალ მზის სხივებით განათებული. იანვარი იყო, მაგრამ ჰაერში გაზაფხულის სუნი ტრიალებდა, თოვლის ნატამალიც-კი არსად სჩანდა.

ილიკომ დაბლა დაიხედა და დარაჯს მოჰკრა თვალი. ვიქტორა იცნო.

— გამიშვი, ვიქტორ! — უთხრა ილიკომ აკანკალებულის ხმით.

— გასწი! — უპასუხა ვიქტორამ ჩუმად და გადაჭრით.

ილიკო ის იყო სწვდა უეშვებ მიღწევილ ფანჯრის ჩარჩოს გამოსაგლეჯად, მაგრამ მაშინათვე გაიხრდა. მას მსწრაფლ გაახსენდა დარაჯის მოვალეობა, პასუხის-გება.

— ე. ვიქტორა ხო ერთ ხათაბალაში ჩავარდა! იქნება, ჩემ მაგიერად, როზგი მაგას დაჰკრან!.. — გაიფიქრა ილიკომ და გულში რაღაც ჩასწყდა. — არა, ჩემ ღმერთს, როგორ გადავუდგები?! — და, როდესაც წარმოიდგინა, როგორ დაუყოვნებლივ, დაუფიქრებლივ დაეთანხმა ვიქტორა და უთხრა, — გასწიო, — ილიკოს შერცხვა. — მე მიშვებს

და თითონ-კი განსაცდელში ვარდება... არა, ამას როგორ ვიზამ?!.

ილიკო. ოთახში გადმოხტა.

XXXVI

შუადღე გადასული იქნებოდა, როცა სამეცადინო მოედანზე სხვა-და-სხვა მხრიდან ჯარის-კაცთა რაზმებმა იწყო დენა. ყველა უთოფო იყო; მხოლოდ თითო რაზმში ოთხ-ოთხ კაცს ჰქონდა თოფი. რაზმები მწყობრად მოვიდა და ოთხ-კუთხი წრე შეჰკრა. წრეში შესასვლელად ერთ მხრიდან კუთხეში ადგილი იყო დაგდებული. დანარჩენი კუთხეები ჯარის კაცთ მჭიდროდ შეეკრათ. შემოსავალში ერთ ჯგუფად მებუკენი და მედოღენი გაჩერდნენ.

ერთმა ჯარის-კაცმა-კი ერთი ილღია რცხილის წკეპლები მოიტანა, ორმოცდაათ კოხად დაყოფილი. თითო კონაში სამ-სამი ცალი იყო.

— Ну что, Замаряха, упругія? — დაეკითხა ღიმილით ერთ-ერთი ოფიცერთაგანი, რომელიც იქვე წრის შუა გულს იდგა.

— Такъ точно, Ваше Высо-ко-бла-го-ро-діе! — უპასუხა ჩამოთვლით ზამარიახამ; რომელსაც ონავარ ნადირის მსგავსი სახე ღიმილმა აღმაცერად შუა გაუბო. ამასთანავე, თავის სიტყვების დასამტკიცებლად, რამდენიმე კონა ჰაერში მარჯვედ აიქნივ-დაიქნია. მოისმა გველის სისინის მსგავსი ხმა, იმ განსხვავებით, რომ ეს ხმა უფრო ბოხი იყო.

— Ндаа, ничего! — წარმოსთქვა უზრუნველად ოფიცერმა და ამხანაგებს მიუბრუნდა.

სამაგიეროდ, ამ ამბავმა ჯარის-კაცებზე ისეთი შთაბეჭდილება იქონია, გეგონებოდათ, წკეპლებმა იმათ ზურგზე გაიშხუილაო, — სხეულში უსიამოვნო, ცივმა ქრუანტელმა დაურბინათ, თითქოს ხორცის კანზე ჭიანჭველები აუფუთფუტდათო.

ჯარის-კაცთა კრებული უცნაურ გრძნობას შეეპყრო. ყველას გულზე რაღაც მძიმე რამ შემოსწოლოდა და, რაც ხანი გადიოდა, ეს სიმძიმე თანდათან მატულობდა, თითქოს გულს გაჰყლებოდას უქადა. სახე როგორღაც ჩამოჰგრძელებოდათ, მოჰტრუბლოდათ, ცხვირის წვერი-კი გაჰყინოდათ.

აი, გამოჩნდა უფროსი ოფიცერი, ვის ზედამხედველობითაც განაჩენი აღსრულებაში უნდა მოეყვანათ. ამ უფროსს თან მოსდევდნენ სამხედრო ექიმი და ადიუტანტი, რომელსაც ხელში ქაღალდები ეჭირა. მოსვლისათანავე უფროსმა ბრძანება გასცა, — დამნაშავე მოიყვანეთო. ვიდრე დამნაშავეს მოიყვანდნენ, შეიარაღებული ჯარის-კაცი შუა წრეში გამოიყვანეს და ფართო ალყა შეაკვრევინეს, ასე რომ ერთი ჯარის-კაცი მეორესაგან რამდენსამე ნაბიჯზე იდგა.

ათის წამის შემდეგ ორმა შეიარაღებულმა ჯარის-კაცმა სამხედრო საპატიმროდან ილიკო ძიბძიბაძე გამოიყვანა და კრებულისაკენ გამოამგზავრა.

ილიკო თავ-ჩაქინდრული მოდიოდა, არავის უძალიანდებოდა. რაც-კი რაჲ სავალალო ფიქრი ანუ მოსაზრება არსებობდა, რომლისადმისაც ილიკოს გრძნობა-გონე-

ბას ხელი მიუწვდებოდა, — ამ ჭამად ყველა ერთად აზვირ-
თებულოყო და საცოდავს ზღვად მოსწოლოდა.

მიდიოდა, მაგრამ ჯერ კიდევ სრულიად დარწმუნე-
ბული როდი იყო, რომ იგი სამარცხენოდ, ნამუსის ასა-
ხდელად მიჰყავდათ. ილიკოს ჯერ კიდევ ვერ შე-
ეგუებინა ის აზრი, რომ მისთვის როზგი უნდა დაეკ-
რათ, როზგი საჯაროდ, საქვეყნოდ, — საშინელი რუსუ-
ლი როზგი, რომელზედაც სამარცხენო ქართველის თვალ-
ში სხვა სასჯელი აღარ არსებობს. ილიკოსათვის რომ
ეთქვათ, — რას აირჩევ, — როზგით გალახვას, თუ შანთე-
ბით წამებასაო, — არჩევანში არც-კი დაყოყმანდებოდა, —
რალა თქმა უნდა, შანთებით წამებას ირჩევდა და თავისს
თავს ბედნიერად ჩასთვლიდა.

— მერე, ხალხში როგორღა გამოვყო თავი? ვის და-
ვენახო შერცხვენილი? ვინ იქნება ისეთი, რომ ზიზლით
არ შემომხედოს? ნინ... ნინო?! — ფიქრობდა ილიკო.

თანაც იმედს როდი ჰკარგავდა, — იქნება მპატიო-
ნო, შემებრალონო... თუ არა და... დეე, როზგ ქვეშ
ამომხდეს სული, — ისევ ის მირჩევნია ცოცხლად დარჩე-
ნასაო.

როდესაც ჯარის-კაცთა კრებულს მიუახლოვდა და
ტოლ-ამხანაგთა დაღვრემილ სახეზედ თავისი ბედ-იღბალი
ამოიკითხა, — თვალთ დაუბნელდა და, ცოტას გაწყდა,
ფეხთ არ მოეკვეთა. გარკვევით ვერას ხედავდა, მხოლოდ
ბუნდად არჩევდა უშველებელ ზღვა ხალხს, რომელიც
თითქოს ერთ კაცად გარდაქმნილიყო, — ისე დაემსგავ-
სებინა სახის გამომეტყველებას ერთი ჯარის-კაცი მეო-
რისათვის.

ილიკო წრეში შეიყვანეს და შუაგულს გააჩერეს.

უფროსმა ოფიცერმა დაიძახა „სმირნაო“; ადიუტანტმა ქალღმერთმა გაშალა და განაჩენის კითხვა დაიწყო. მისი ერთ-კილოვანი, გაბმით ჩაკითხვა ამ სამარისებურ სიჩუმეში გულგამაწვრილებელი რამ იყო. გათავდა განაჩენის კითხვა. მერე მისი შინაარსი ილიკოს ქართულად გადაუთარგმნეს. იგი გაოგნებული იდგა. გრძნობდა, რომ ელაპარაკებოდნენ, მხოლოდ სიტყვების მნიშვნელობა ვერ გაეგო, რადგანაც ვარს შემოჰხვევოდა რალაც ბურუსი, ნისლი, რომელსაც იგი თითქოს დანარჩენ კრებულისათვის მოეწყვიტა.

განაჩენის კითხვა რომ გაათავეს, — ადიუტანტი მიუბრუნდა მებუკე-მედლოეთ და უბძანა, — დაუკარითო. იმათაც ბუკები და დოლის ჯოხები მოიმარჯვეს.

გაისმა საშინელი ხმა, რომელიც იქ მყოფ ჯარისკაცთა გულში თავზარ-დამცემ ხმად გამეორდა. მხოლოდ თან-და-თან ამ ხმამ საზიზღარი, გულის მომწყვლელი, შემზარავი იერი მიიღო.

ის არ იყო არც ბრძოლის საყვირი, რომელიც თვით მხდალსაც-კი აღაფრთოვანებს და გმირულად ველზედ გააგდებს. არც სხვა-რამ სამუსიკო ჰანგი, არამედ რალაც ლაჩრული, დიაცურე ყიჟინის მსგავსი... ამ ხმაში გაისმოდა ბაყაყთ ყიყინი, ყვაეების ყვაა-ყვაა, მიკიოტის ნაწყვეტ-ნაწყვეტი კივილი... ერთის სიტყვით, ეს ხმა ჯოჯოხეთურ ხარხარს უფრო ჰგვანდა, ვიდრე ადამიანისაგან სამუსიკო მანქანაში ჩანაბერ სულის ანარეკლ ჰანგს.

ერთ ხანს მთელი არე-მარე ამ საზარელმა ხმაურობამ მოიცვა. სხვა გვარი მოძრაობა მიყუჩდა, თითქოს ყველაფერს, რასაც-კი იგი შეეხო, სული გაანაბინაო.

ილიკოს ეს ხმაც კარგად ვერ გაერჩია და ასე ეგო-

ნა, — ყურში ვილაც ჩამბლავისო. სიკვდილივით გაფითრებული იყო. უზომოდ დაბრიალებული და აზრ-დაკარგული თვალები წკებლების გროვისათვის ვერ მოეშორებინა. შემადრწუნებელი სანახავი იყო ილიკოსათვის ეს ხის რტოები, რომლებიც იმის თვალში თითქოს გველივით მიწაზედ დასრიალებდა და სისინებდა.

XXXVII

შესწყდა ის სულის შემხუთველი ჭიჭყინი და ყველამ როგორღაც თავისუფლად ამოისუნთქა. მაგრამ ხანგრძლივი როდი იყო ეს თავისუფალი აღმოქმენა. ახლა უფრო აუტანელი გახდა იქ მყოფ უმრავლესობის მდგომარეობა, რადგანაც ახლოვდებოდა წამი კაცის გალახვისა, გათახსირებისა, ცოცხლად დამარხვისა:

ილიკოს უბძანეს, შალვარი ჩაწხადა და მიწაზედ გაწოლილიყო. მან ბრძანება გონების განუსჯელად შეასრულა.

ყველასათვის ეს მორჩილება საკვირველი იყო. ჯერ მაგალითი არა ყოფილა, რომ ასე დაუყოვნებლივ, ძალდაუტანებლივ კაცს თავისი თავი გასალახად დაეთმოს ისე მაინც, რომ არ შეჰხვეწებოდეს, — ღვთის გულისთვის მაპატიეთო.

ილიკოს ხუთი ჯარის-კაცი მიუახლოვდა. ორი მათგანი მიწაზედ გალართხულს ზედ დააწვა — ერთი თავით; და ერთიც ფეხთით. ორიც გვერდზედ მოუდგა — ერთი ერთ მხარეს, მეორე — მეორე მხარეს. მეხუთე იქვე, იმათ შორი-ახლოს გაჩერდა.

— Считать ясно, отчетливо! — მოისმა უფროს

ოფიცრის მკახე ხმა. — А вы, — მიუბრუნდა იგი იმ ორს, რომლებიც ილიკოს აქეთ-იქით იდგნენ, — смотрите!.. Чтобы у меня не баловались! Драть такъ, какъ слѣдуетъ, — по военному!.. Разрисуйте мнѣ весь Кавказъ—вдоль и поперекъ, со всѣми рѣками!.. Не то, васъ самихъ разложу!

ამასთანავე თავ-მოწონებით და კმაყოფილის ღიმილით უღვაშებზე ხელი გადისვა.

— Слушаюсь, Ваше Вы-со-ко-бла-го-ро-діе! — ჩამოთვალა ერთხმად სამივემ.

მერე ორივე ჯარის-კაცმა ერთსა და იმავე დროს აიღო თითო-თითო კონა როზგი, წადგა წინ ნაბიჯი და ერთმა მათგანმა — მემარჯვენემ — ხელი მალლა ასამართად მოიმარჯვა.

დადგა მრავალ-მეტყველი წამი! ეს წამი თითქმის ყველა იქ მყოფისათვის მთელ საუკუნესავით გაგძელდა. მაყურებლების სახეზედ თეთრ-ყვითელმა ფერმა გადაირბინა; ყველას ყელის ძარღვები ჩამოეჭიმა, სასულესთან კოშტო-კოშტად რალაც მოაწვა და სუნთქვა გაუძნელა; გულმა საშინელი დაგა-ღუგი იწყო.

ჩამოვარდა საშინელი სიჩუმე.

— Нааа... ни... най! — გაისმა უფროსის რიხიანი ხმა და უცბად შესწყდა... მერე სადღაც შორს განმეორდა. ამავე დროს ჰაერში როზგმა გაიშხუილა.

მოისმა უშუხხაპპპ! — სივრცე წკებლის წვერმა შუა გააპო — მოისმა წკაპ და როზგი სხეულს შეეხო.

განზე მდგარმა უფროსმა ჯარის-კაცმა გული წინ გადმოაგდო, ინდოურივით აიფხორა, პირი გააღო და, ის იყო, უნდა დაეძახნა „რაზ“-ო, მაგრამ ეს სიტყვა ტუჩებზე

შეაშრა, რადგანაც იმ დროს, როცა წკებლა ილიკოს სხეულს შეეხა, გაისმა გულგასაგმირი გმინვა; ამასთანავე ძიბძიბაძე გამძვინვარებით შეინძრა და ის ორი კაცი, რომელიც კისერზე და ფეხებზე აწვა; მიწაზე გადაყარა. იგი ელვასავით ფეხზე წამოიჭრა და მთლად გალურჯებული, აკანკალებული, ჩასისხლიანებულ თვალებს აქეთ-იქით აცეცებდა.

ილიკოს სანახაობა იმდენად საშიში იყო რომ როზგის დამკვრელნი განზე გახტნენ. თითონ ილიკო, როგორც ეტყობოდა, ვერაფერს ხედავდა, რადგანაც ერთ ადგილას იდგა და თვალებს აბრიალებდა. ალბად სისხლი მოსწოლოდა და სინათლე იმას ჩამოებნელებინა.

ილიკო, ვიდრე სხეულის სამწვავეს იგრძნობდა, ბურანში წასულივით იყო და ყველა ბრძანებას დაუყოვნებლივ, მექანიკურად მომართულ ფიგურასავით ასრულებდა, მაგრამ ხორცის დასუსხვამ შეაკრთო, გამოარკვია გარინდებას და უზომო ტკივილი ძალა ახმარებინა.

იმისი მდგომარეობა დასაჭედ-ცხენის მდგომარეობას ჰგვანდა. ცხენი უყუჩდება, ჰნებდება მჭედელს ნალის დასაკრავად, მაგრამ თუ ლურსმანი, ჩლიქის მაგიერ, ხორცში ეძგერა, იქაურობას მთლად შესძრავს. ილიკოც ასე იყო, ვიდრე როზგი მოჰხვდებოდა.

უფროსი ოფიცერი მთლად გადაირია.

— Чего оторопѣли, бараны?! Хватайте этого звѣря! — დაიჭექა მან მეხვიით.

ილიკოს ჯარის-კაცი წამოეჭიდნენ, მაგრამ, რადგანაც ორმა ვერა დააკლო-რა, სხვებიც მიიშველიეს.

— Раазъ! — დაიძახა მთვლელმა, როცა წყევლა-კრულვის მფრქვეველი ილიკო კვლავ მიწაზე გალართხეს.

გამეორდა კვლავ უშუშხაპპ... წკაპ და კაცის გმინვა. ილიკოს სხეულზე ერთმანეთის სისწვრივ ორი ხაზი აღინიშნა; ერთი თითქოს წითელის მელნით იყო გასმული, მეორე-კი მოლურჯ-მოწითელოთი.

— Два, три, четыре... — გაისმოდა სამქედურის კვერივით ხმა მთვლელისა.

ილიკოს ტანი თან-და-თან მართლა რომ საგეოგრაფიო რუქას დაემსგავსა, — სხვადასხვა ფერის ხაზებით დაიქსელა. ნაწკებლი ხორცის კანი ჯერ იმის მსგავსად წითლდებოდა, ასეგონია თეთრ ასაშრობ ქალაქებზე ოდნავ წითელის მელნით ხაზი გაუსვიათო; ქალაქებზე მელანი ხალებ-ხალებად იშლება; ხორცზედაც წკებლა სწორედ ასეთ კვალს სტოვებდა; ერთი წუთის შემდეგ ნაწკებლი ადგილი ლურჯდებოდა, შემდეგ მუქდებოდა; ხორცი იბურცებოდა და წყლით ივსებოდა. როცა აბურცებულს კანს კვლავ როზგი ხვდებოდა, დაბებრებული ხორცი სკდებოდა და წყალდაცლილი წყლული ნაკვებ ხორცივით პირს აღებდა. აქნევ-დაქნევის დროს წკებლების წვერებიდან აქეთ-იქით სისხლის წინწკლები იფანტებოდა.

პირველ ხანს ილიკო ძალუმად გმინავდა, მეორე-კი ტკივილს თანდათან მიეჩვია, გაუყუჩდა, ხმას აღარ იღებდა და მხოლოდ მძიმედ, მკვეთარ-მკვეთრად ქმინავდა.

XXXV III

ეს საზარელი სურათი ჯარის-კაცთა კრებულზედ ისე მოქმედებდა, როგორც ელექტრონის ძალა. ამას ჰმოწმობდა მეტყველება მათის სახისა, რომელიც გასტრეცოდათ,

დაჰპატარავებოდათ და თვალებად-და გადაჰქცეოდათ. თითოეული მათგანი ცდილობდა თავი გვერდზედ მიეღო, რომ ადამიანის წამებისათვის არ ეცქირნა, მაგრამ გრძნობა ცნობის მოყვარეობისა კვლავ ჯალათებისა და მათ მსხვერპლისაკენ აღრეცინებდა.

ილიკოს გაჩუმებამ, გაყუჩებამ მათი სულთაძვრა ერთი-ორად გააძლიერა. ხმა-მაღლა რომ ეყვირნა და ვაი-ვუი ეძახნა, მაშინ, იქნება, ისე არ თანაეგრძნოთ, როგორც ახლა, როცა ადამიანის ხელით მხეცივით გაფათრული ტანჯვას იღუმალის სიჩუმით ეგებებოდა.

მაგრამ, როგორც სჩანდა, უმცირესობა ყურადღებას როდი აქცევდა უმრავლესობის სულიერ ვითარებას.

გარდა ერთის ახალგაზდა ოფიცრისა, — რომელიც, შეიძლება, დღეს პირველად ხედავდა ამისთანა საზარელ სანახაობას, — დანარჩენი უფროსნი დიდის ხალისით ადევნებდნენ თვალს, — თუ როგორ აპობდა ჰაერს წკეპლა და მერე სხეულზე როგორ ეშვებოდა.

ის ახალგაზდა-კი ერთ ადგილას ვერ გაჩერებულა იყო, აქეთ-იქით ტორტმანობდა; სახე იქითკენ ვერ მიექცია, საცა როზგს შხაპა-შხუპი გაჰქონდა; წამ-და-უწუმ უღვაშებზე აკანკალებულს ხელს ივლებდა, ასეგონია თითო-თითო ღერს იგლეჯავს და მიწაზედ ისვრისო; თვალის ქუთუთოები უცნაურად უციმციმებდა, — ერთის სიტყვით, მთელი მისი არსება განხორციელება იყო მოუსვენრობისა, სულის-რყევისა. მაგრამ ამასთანავე არც ის უნდობდა, რომ ვისმე გულჩვილობა შეემჩნია და, როცა თვალს ამხანაგ ოფიცერს, ან უფროს მოჰკრავდა, — უაზროდ გაილიმებდა ხოლმე, თითქოს ეუბნებოდა, — ხედავთ, რა

გულმაგარი ვარ,—ნამდვილი მხედარი,—სისხლის დანახვად
როდი მალეღვებსო.

— Однакожь, Замаряха мастеръ своего дѣ-
ла!—წასჩურჩულა უფროსმა ოფიცერმა გვერდზე მდგარ
კაპიტანს.—Какъ онъ ловко отдергиваетъ руку,
—можно залюбоваться!

— Да онъ у меня не впервые!..—უპასუხა თავ-
მოწონებით კაპიტანმა.

მართლაც და ზამარიახა ძალიან ოსტატურად იქცე-
ოდა.

წვეპლების კონას დაკვრის უმაღლე-კი არ აშორე-
ბდა სხეულს, როგორც მისი ამხანაგი სჩადიოდა, არამედ
გულიანად ჩამოუსვამდა ხოლმე, ასეგონია მალამოსა
სცხებსო.

აი, როზგმა ჰაერში კვლავ გაიხმაურა, მთვლელმა
გული ამართა და უნდა დაეძახნა: „сорокъ два“-ო, რომ
ვილაცამ დაიკვნესა—„ვაი“-ო. ერთ ადგილას ჯარის-კაც-
თა შორის ჩონჩქოლი შეიქმნა.

Стой!—მოისმა უფროსის ხმა. როზგვა შეაჩერეს.
—Что случилось?—იკითხა უფროსმა, რა მიუახლოვდა
იმ ადგილს, საიდგანაც კვნესა მოისმა. მაგრამ პასუხი
ალარ დასჭირდა, რადგანაც ამ დროს ორმა კაცმა ხელზე
გადასვენებული, მომაკვდავივით გაფითრებული უწვერ-
ულვაშო ჯარის-კაცი გამოიტანა.

ეს იყო ვიქტორი.

— Гм!.. Лишился чувствъ! Ищъ, какой нер-
вный!—გააბტყელა ტუჩის აბზეკით უფროსმა. მერე ექიმს
მიუბრუნდა და უთხრა,—გასინჯეთ რა დაემართაო.

ექიმმა ვიქტორს მაჯა გაუსინჯა და უფროსს მოახ-

სენა, — არაფერია, ჩვეულებრივი გულის ღონებააო. მერე ჯარის-კაცებს უბძანა, — წრეს გარედ გაიტანეთ, გონზე თითონვე მოვაო.

— Бѣдный!.. — Не перенесъ... — წაიჩურჩულა თავისთვის ახალგაზდა ოფიცერმა თვალის გაყოლებით. მაგრამ ამავე დროს, თითქოს გულჩვილობისა შერცხვაო, მსწრაფლ წარბი შეიკრა და ნისლ-მობურთულ მთას დაემსგავსა.

— На какой цифрѣ остановились? — ჰკითხა უფროსმა.

— На сорокъ второй, Ваше Высоко-благородіе — უბასუხა მთვლელმა

— Продолжай!..

— Сорокъ три, сорокъ четыре..

უკანასკნელად კიდევ გაისისინა ჰაერში გველივით წკვებლამ. ამას ბანი მისცა წკაპუნმა. ერთხელ კიდევ აიფხორა მთვლელი. კვლავ განმეორდა მისი უხეში ხმა და გათავდა... ილიკოს ჯიჯგნა... ხალხის ზნეობრივი წამება.

როცა გულ-შემოყრილი ძიბძიბაძე საავადმყოფოში მიჰქონდათ, ექიმმა გააჩერა საკაცე და გაროზგილი გასინჯა. მერე ოფიცრებს მიუბრუნდა და ღიმილით უთხრა:

— Пять такихъ порцій выдержать... Силище, скажу Вамъ, ослиное!.. Хе-хе-хе!.. — ჩაიხვიხვინა უგემურად ექიმმა და ჭიანი, ჩაშავებული კბილები დააკრიჭა.

— Коноваль! — წაიღუღუნა ახალგაზდა ოფიცერმა, რომელმაც ამასთანავე ექიმს მძულვარებით შეხედა.

ოფიცრები სიცილ-ხარხარით აქეთ-იქით დაიშალნენ.

— ჰა? — როგორა ხარ? — ჰკითხა ძალდატანებულის

ღიმილით ახალგაზდა ოფიცერმა ვიქტორას, როცა უფროსები წავიდ-წამოვიდნენ.

— ახლა კარგად გახლავართ, თქვენო კეთალშობილებავ.— მიუგო ვიქტორამ.

— გული რად შემოგეყარა?

— ისე... ამხანაგის ტანჯვას ვერ გავუძელო...

ოფიცერი ერთბაშად მიტრიალდა... შუბლზე ხელი მოისვა, თავი გააკანტურა, თითქოს თვალიდან საზარელს სურათს იშორებსო... მერე, ცოტა სიჩუმის შემდეგ, ამოიღო ჯიბიდან ერთი მანათი და, რა გაუწოდა ჯარისკაცს, უთხრა:

— გამომართვი... იმ უბედურის საღვებრძელო დღიე...— აქ ხმა აუკანკალდა, ტუჩები გააცმაცუნა, მერე უცბად ადგილიდან დაიძრა და მარდათ გაკურცხლა.

ვიქტორი სადაც იდგა, — იქვე დარჩა. გაშეშებულს ხელში ფული ეჭირა და გაკვირვებით ხან მანათიანს დახედავდა, ხან თვალს მიმავალ ოფიცერს გააყოლებდა ხოლმე.

ჯარის-კაცთა კრებული უნდილად, ზანტად იშლებოდა, თითქოს წასვლას ვერა ჰბედავდა ვინც მიდიოდა, კვლავ იქითკენ იხედებოდა, სადაც მართლმსაჯულებამ, ეს-ეს იყო, იმათ თვალწინ, თვისი უწმინდესი ვალი აღასრულა — კაცს ნათლობის სახელი ჩამოართვა და „გაროზგილის“ სახელით მონათლა.

ი 3838
1905

გ ა ზ ე თ ი
„ი ვ ე რ ი ა“
1906 წ.

გამოდის ყოველკვირეულ გაზეთად

ზამთით ერთიდან ორ თაბახამდის

ფასი გაზეთისა პირველ მარტიდან წლის დამლევამდის ტფილისსა და ტფილისს გარედ გაგზავნით—3 მან., 5 თვით—2 მან.

უკანასკნელ შეთორმეტე პრემიის მაგიერ „ივერიის“ შარშანდელ ხელის მომწერთ გაეგზავნებათ ყოველკვირეული „ივერია“ ერთი თვის განმავლობაში (მარტში).

ხელის მოწერა მიიღება „ივერიის“ რედაქციაში ფრელინის ქუჩაზე, № 5.

საფოსტო ადრესი: Тифлисъ, Редакція газ. „Иверія“.

სტამბა ამხანაგობისა „შრომა“